

[5]

Knez Serebrjani.

Roman iz časov Ivana Groznega. Ruski spisal grof Aleksej K. Tolstoj; prevel Al. Benkovič.

9. Sodba.

Homjak si ni umil krvi z obraza, nalašč si jo je razmazal po obvezi in obleki, češ, naj vidi car, kako so pretepli njegovega služabnika. Stopil je k Ivanu, mu padel k nogam in kleče čakal, da mu bo dovoljeno govoriti.

Vsi so radovedno gledali Homjaka. Car je prvi pretrgal molčanje.

»Koga obtožuješ?« je vprašal; »kako se je to zgodilo? Pripoveduj po vrsti.«

»Sam ne vem, koga obtožujem, nada naša, pravoslavni car! Pes mi ni povedal svojega rodnega imena. Temveč ponižno javljam tvoji carski milosti o svojem boju in o svoji rani in da me je pobil neznan človek v veliki svoji nizkosti.«

Splošna pozornost se je podvojila. Nihče si ni upal dihati. Homjak je nadaljeval:

»Prišli smo na svojem obhodu do vasi Medvedevke, ko so naenkrat tisti prokletci, vrag ve, kje so se vzeli, navalili na nas in padli čez nas kakor sneg na glavo, nas premogli, pobili in potolkli deset ljudi, druge pa zvezali; njihov bojar, razbojnik, pa nas je hotel dati vse obesiti, dva razbojnika, katera smo zajeli na obhodu, pa je velel osvoboditi in izpustiti.«

Homjak je umolknil in si popravil krvavo obvezo na glavi. Nezaupno mrmranje je vstalo med opričniki. Pripovedovanje je kazalo, da ni vredno vere. Car je vzdvomil.

»Povej, ali govoriš resnico, dečko,« je rekel, predirljivo zroč Homjaka s svojim orlovskim očesom. »Ali se ti ne meša v glavi? Ali te niso morda pretepli v krčmi?«

»Na križ prisegam, gosudar; svojo glavo zastavim, da so moje besede resnične!«

»Toda povej mi, zakaj te ni obesil neznan bojar?«

»Bržkone si je premislil. Nikogar ni obesil; ukazal je samo, naj nas pretepo z biči.«

Zopet je mrmranje preletelo zbor.

»Ali vas je bilo mnogo na obhodu?«

»Petdeset ljudi, jaz sem bil enoinpetdeseti.«

»Ali je bilo onih mnogo?«

»Ne bom tajil krivde, onih je bilo manj — tako nekako dvajset do trideset.«

»In vi ste se dali zvezati in nabiti kakor babe? Kaj ste otrpnili ali kaj? Ali so vam roke odrevenele, ali so vam duše zlezle v pete? To je res smeha vredno! In kakšen bojar je to, ki o belem dnevu napada opričnike? To je nemogoče. Ne rečem, da ne bi hoteli, ampak to ni tako lahko! Tudi mene bi na vse zadnje snedli, pa jim zob ne prime! Čuj: Ako hočeš, da ti bom verjel, imenuj mi tistega bojarja; ako tega ne moreš, potem priznaj, da si lagal. Če mi ga pa ne poveš in ne priznaš, da si lagal, se ti bo slabo godilo, dečko!«

»Nada naša, gosudar!« je trdovratno odgovoril oproda, »sam Bog ve, da govorim resnico. Če pa me daš ob glavo, je to tvoja volja! Ne bojim se smrti, a bojim se krivde! Vse tvoje bojvnike kličem na pričlo!«

In ozrl se je na opričnike, kakor bi jih klical za pričle. Nenadoma pa se je njegov pogled srečal s pogledom Serebrjanega.

Težko je popisati, kaj se je godilo v duši Homjakovi. Strmenje, dvom in nazadnje zlobno veselje se mu je bralo z obraza.

»Gosudar,« je rekel vstajaje; »ako hočeš vedeti, kdo nas je napadel, posekal drugove in nas ukazal biti z biči, ukaži temule bojarju povedati svoje ime in priimek.«

Vseh oči so se obrnile na Serebrjanega. Car je dvignil svoje gole obrvi in je srepo gledal Serebrjanega, rekel pa ni niti besedice. Nikita Romanovič je stal nepremično, miren, toda blede.

»Nikita,« je slednjič rekel car, polagoma izgovarjajoč vsako besedo, »pojdi sem! Pridi na odgovor. Ali poznaš tega človeka?«

»Poznam, gosudar.«

»Ali si napadel njega in njegove tovariše?«

»Gosudar, ta človek je s svojimi drugovi sam napadel selo.«

Homjak je segel knezu v besedo. Da bi pogubil neprijatelja, je sklenil izpostaviti sebe samega.

»Gosudar,« je rekel, »ne poslušaj bojarja! On vali krivdo name, ki sem nizkega rodu; tako se ne pokaže resnica med nama. Toda ukaži, naj govore tovariši; ali pa naju daj oba zaslišati s hudimi mukami. Potem se razodene pravica.«

Serebrjani je zaničljivo pogledal Homjaka.

»Gosudar!« je rekel; »jaz ne tajim svojega čina. Napadel sem tega človeka, ukazal sem njega in njegove tovariše preteptati, potem pa sem ukazal...«

»Dovolj!« je strogo rekel Ivan Vasiljevič. »Odgovori na moje vprašanje: Ali si vedel, ko si jih napadel, da so to moji opričniki?«

»Nisem vedel, gosudar.«

»Ali so ti to povedali, ko si jih hotel dati obesiti?«

»So.«

»Zakaj si si premislil in jih nisi dal obesiti?«

»Zato, gosudar, da bi jih prej tvoji sodniki zaslišali.«

»Zakaj jih nisi takoj od početka poslal mojim sodnikom?«

Serebrjani ni našel odgovora.

Car je uprl vanj vprašujoči pogled in mu skušal prodreti v dno duše.

»Nisi si premislil,« je rekel, »zategadelj, da bi jih izročil sodnikom, ampak zato, ker so ti rekli, da so carski ljudje. In ti,« je nadaljeval car z rastočo jezo, »ti si jih vedoč, da so moji ljudje, velel preteptati z biči?«

»Gosudar...«

»Dovolj!« je zagrmel Ivan. »Zaslišanje je končano. Bratje,« je nadaljeval in se okrenil k svojim ljubljencem, »povejte, kaj zasluži bojar knez Nikita? Govorite kot mislite; vedeti hočem, kaj misli vsak izmed vas!«

Glas Ivanov je bil umerjen, toda njegov pogled je kazal, da je v svojem srcu že določil knezovo usodo in da gorje tistemu, kdor bo hotel biti mehkejši od njega.

»Govorite, ljudje!« je nadaljeval in zvišal glas: »Kaj zasluži Nikita?«

»Smrt!« je odgovoril carjevič.

»Smrt!« so ponovili Skuratov, Grjaznoj, oče Levki in oba Basmanova.

»Naj mu bo torej smrt!« je rekel Ivan hladnokrvno. »Kajti pisano je: Kdor prime za meč, pod mečem pogine. Primate ga, ljudje!«

Serebrjani se je molče poklonil Ivanu. Nekaj ljudi ga je obkolilo in odvedlo iz dvorane.

Mnogo jih je šlo za njimi gledat usmrtitev, drugi pa so ostali v dvorani. Pridušeno govorjenje je šlo preko dvorane. Car se je obrnil k opričnikom. Njegov izraz je bil svečan.

»Bratje!« je rekel, »ali je moja sodba pravična?«

»Pravična, pravična!« se je razleglo med blizu stoječimi opričniki.

»Pravična, pravična!« so ponovili oddaljeni.

»Ne, ni pravična!« se je oglasil nekdo.

Opričniki so se razvneli.

»Kdo je to rekel? Kdo je izgovoril to besedo? Kdo pravi, da carjeva sodba ni pravična?« — se je oglasilo od vseh strani.

Na vseh obrazih je bilo videti strmenje, vseh oči so izražale nevoljo. Samo eden, najkrutejši izmed njih ni kazal srda. Maljuta je bil blede kakor smrt.

»Kdo pravi, da ni moja sodba pravična?« je vprašal Ivan, prizadevajoč si, da bi dal svojim potezam miren izraz. »Naj mi stopi pred obličje, kdor je to rekel!«

»Gosudar,« je izpregovoril Maljuta v veliki razburjenosti; »med dobrimi služabniki tvojimi je tudi mnogo pijanih, mnogo takih, ki ne vedo, kaj govoré! Ne veli iskati pijanca, gosudar! Ko se iztrezni, sam ne bo verjel, da je res kaj takega govoril v pijanosti!«

Car je nezaupno gledal Maljuto.

»Oče paraklissiarh!« je rekel car smehlja se. »Od kdaj si pa tako milosrčen?«

»Gosudar!« je nadaljeval Maljuta, »ne veli...«

A bilo je že prepozno.

Sin Maljute je stopil naprej in je stal spoštljivo pred Ivanom. Maksim Skuratov, tisti opričnik, ki je Serebrjanega rešil medveda, je izgovoril ono besedo.

»Torej ti, Maksimuška, se pritožuješ nad mojo sodbo?« je rekel Ivan, oziraje se z zlim smehljanjem sedaj na očeta sedaj na sina. — »No, govori, Maksimuška, zakaj ti ni všeč moja sodba?«

»Zato, gosudar, ker nisi poslušal Serebrjanega, ker mu nisi dovolil, da se opraviči pred tabo in ker ga nisi niti vprašal, zakaj je hotel obesiti Homjaka.«

»Ne poslušaj ga, gosudar!« je prosil Maljuta, »pijan je, saj vidiš, da je pijan! Ne poslušaj ga! Poberi se, pijanec; vidiš ga, kako se ti napije! Poberi se; glej, da odneseš glavol!«

»Maksim ni pil ne vina ne medice,« je zlobno opomnil carjevič. »Ves čas sem gledal nanj, niti brkov si ni zmočil.«

Maljuta se je ozrl na carjeviča s takim pogledom, da bi bil vsak strepetal pred njim. A carjevič se je čutil nedostopnega za maščevanje Maljute. Drugi sin Grozneha, prestolonaslednik, je imel v sebi vse

slabe lastnosti očetove in slabi zgledi so čezdalje bolj uničevali tisto, kar je bilo v njem dobrega. Ivan Ivanovič že ni več poznal usmiljenja.

»Da,« je pristavil smehljaje se. »Maksim ni ne jedel ne pil pri obedu. Ni mu povšeči naše življenje. Gnusi se mu opričnina batjuške.«

Med tem pogovorom Boris Godunov ni odmaknil oči od Ivana. Zdelo se je, da je preiskoval izraz njegovega obraza in je tiho in neopaženo odšel iz dvorane.

Maljuta je padel carju k nogam.

»Batjuška, gosudar Ivan Vasiljevič!« je izpregovoril, loveč rob carjeve obleke; »davi sem te jaz neumni bedak, seljak neotesani, prosil bojarstva. Kje je bila moja pamet? Kam je šla moja človeška razsodnost? Jaz, rob smrdljivi, jaz naj bi nosil bojarsko čapko? Pozabi, gosudar, bedaste moje besede, ukaži strgati z mene pozlačeni kaftan, obleci me v raševino, samo odpusti Maksimu njegovo krivdo! Mlad je, gosudar, neumen, nerazsoden, ne ve, kaj govori! In ako že hočeš koga kaznovati, daj kaznovati mene, ker sem, bedak, dovolil sinu, da se je napil do pijanosti! Dovolj, gosudar, da jaz položim na klado svojo glupo glavo. Ukaži, in takoj ubijem samega sebe!«

Grozen je bil pogled na spačeni obraz Maljute, na obup, začrtan v njegove poteze, ki niso nikdar izražale drugega kot zverstvo.

Car se je zasmejal.

»Nimam za kaj kaznovati ne tebe ne tvojega sina!« je rekel; »Maksim ima prav!«

»Kaj, gosudar?« je vzkliknil Maljuta; »kaj — Maksim ima prav?« in njegovo veselo začudenje je izrazil bedast smeh, ki pa je takoj izginil, zakaj Maljuti se je zazdelo, da se mu car posmehuje.

Te nagle izpremene na Maljutinem obrazu so bile tako nenavadne, da se je car, gledajoč ga, zopet spustil v smeh.

»Maksim ima prav,« je nazadnje ponovil car z resnim obrazom; »zmotil sem se. To je nemogoče, da bi Serebrjani svojevoljno napravil kaj proti meni. Spominjam se Nikite še pred litevsko vojno. Vedno sem ga imel rad. Bil mi je dober služabnik. To ste vi, prokletci,« je nadaljeval car, obrnivši se h Grjaznemu in k Basmanovima, »ki me vedno ščujete, naj prelivam kri! Ali vam je še premalo vseh umorov? Ali je bilo treba ubiti še mojega dobrega bojarja? Kaj stojite, zverine! Hitite, ustavite kazen! Ne, ne, ne hodite! Prepozno je! Zdi se mi, da mu je že odletela glava! Vsi mi poplačate njegovo kri!«

»Ni še prepozno, gosudar,« je rekel Godunov, ki se je vrnil v dvorano. »Ukazal sem, naj počakajo z usmrtnitvijo Serebrjanega. Milost ne pozna predpisov, gosudar; vem, da si milostljiv, da včasih obsodiš in odpustiš. Zato sem storil tako. Serebrjani ima že glavo položeno na klado, rabelj ima že slečen kaftan,

zavihal si je rokave in čaka tvojega carskega povelja!«

Ivanu se je obraz razjasnil.

»Boris,« je rekel, »pojdi sem, moj dobri služabnik! Ti edini poznaš moje srce. Ti edini veš, da ne prelivam krvi za svoje veselje, ampak da iztrebim izdajstvo. Ti me ne smatraš za ljudožrca. Pojdi sem, Fedorič, da te objamem!«

Godunov se je sklonil. Car ga je poljubil na glavo.

»Pojdi sem tudi ti, Maksim, odpuščam ti. Kruh in sol jej in govori resnico! Tako delaj tudi naprej. Dajte mu sto in dvajset sobolov za kožuh!«

Maksim se je poklonil do tal in carju poljubil roko.

»Kakšno plačo imaš?« je vprašal Ivan.

»Navadnega vojaka, gosudar.«

»Določam ti plačo načelnikov. Imel boš hrano in vse potrebščine kakor načelniki. A vidim, da mi hočeš nekaj povedati. Govori brez strahu; prosim, kar hočeš!«

»Gosudar! Nisem zaslužil tvoje velike milosti, nisem vreden bogatega oblačila, starejši so tu, nego sem jaz. Samo ene stvari te prosim, gosudar: pošlji me bojevat se na Litvo, pošlji me v Livonijo; ali pa, gosudar, me pošlji v Rjazan zoper Tatarje!«

Nekaj preziru podobnega se je zasvetilo v Ivanovih očeh.

»Zakaj bi se rad bojeval? Ali ti mrzi življenje v Slobodi?«

»Mrzi mi, gosudar.«

»Kaj?« je vprašal Ivan in srepo gledal Maksima. Maljuta ni pustil odgovoriti sinu.

»Gosudar,« je rekel, »rad bi služil tvoji milosti. Rad bi dobil iz tvojih carskih rok zaslužno svetinjo na zlati verižici. Gorka kri se pretaka po njem, gosudar; zato prosim, da bi šel nad Tatarje in Nemce.«

»Ne, njemu ni zato,« je izpregovoril carjevič, »ampak zato, da bi bilo po njegovi glavi. Nočem biti opričnik in tudi ne bom! Češ, naj bo po moji, a ne po carjevi volji!«

»Glej, glej!« je rekel Ivan posmehljivo. »Tako me hočeš speljati, Maksimuška? Glejte ga junaka! Kako neki bi se mogel jaz, siromak, kosati s tabo? Ako nočeš biti opričnik, te dam zapisati med hlapce.«

»O, gosudar!« je hitel za sina Maljuta; »kamor blagovoli tvoja milost uvrstiti Maksima, povsod bo pripravljen služiti po tvojem ukazu! A sedaj pojdi domov, Maksim, pozno je že; reci materi, naj me ne čaka, dela imamo v zaporih. Količeve mučimo. Pojdi, Maksim, pojdi!«

Maksim je odšel. Car je ukazal poklicati Serebrjanega.

Opričniki so ga pripeljali zvezanega, brez kaftana; ovratnik pri košulji je imel odpet in zavihan.

Za knezom je vstopil glavni rabelj Tereška z zavihanimi rokavi, z lesketajočo se sekuro v roki. Tereška je vstopil zato, ker ni vedel, ali car odpušča Serebrjanemu, ali hoče samo izpremeniti način njegove smrti.

»Pojdi sem, knez!« je rekel Ivan. »Moji mladci so se prenačili nad teboj. Ne jezi se! Imajo že tako navado; ne pogledajo v koledar, pa kar pritrkavajo. Ne pomislijo, da je človeka ubiti lahko, da pa glave ne pritrdis nazaj, če je odletela. Zahvali se Borisu. Če bi ne bilo njega, bi te bili spravili na drugi svet. In jaz ne bi imel koča vprašati zaradi Homjaka. Povej nam, zakaj si ga napadel?«

»Zato, gosudar, ker je on sam napadel nedolžne ljudi sredi vasi. Takrat nisem vedel, da je tvoj služabnik, in do takrat nisem še ničesar slišal o opričnini. Vračal sem se z Litve proti Moskvi, ko je Homjak s tovariši napadel vas in pričel klati ljudi.«

»A da si vedel, da so to moji služabniki, ali bi jih bil tudi tedaj napadel?«

Car je pozorno gledal Serebrjanega. Knez se je za trenutek zamislil.

»Tudi takrat bi jih napadel, gosudar,« je rekel prostodušno; »zakaj ne verjel bi, da moré na tvoj ukaz.«

Ivan je uprl mrki pogled v kneza in dolgo ni odgovoril. Slednjč je prekinil molk.

»Dober je tvoj odgovor, Nikita!« je rekel in pritrjevaje pokimal z glavo. »Nisem ustanovil opričnine v Rusiji zato, da bi moji služabniki pobijali nedolžne ljudi. Nastavil sem jih kot dobre pse, da bi branili moje ovce pred volkovi, da bi mogel reči pri poslednji sodbi božji po besedah prerokovih: »Tu sem jaz in moji otroci, ki si mi jih dal, Gospod.« Dober je tvoj odgovor. Vsemu svetu povem: ti in Boris — samo vidva sta me spoznala. Drugi ne mislijo tako; pravijo mi krvoločnik, a ne vedo, da v solzah prelivam kril! Vsi vidijo kri: rdeča je, vsakega bôde v oči; srčnega joku mojega pa ne vidi nihče; solze mi padajo brezbarvne v dušo, toda kakor goreča smola jo razjedajo in izžigajo vse moje življenje.« In car je pri teh besedah dvignil oči z izrazom globoke toge. »Kakor je nekdanj Rahela,« — je nadaljeval in oči so se mu obrnile pod čelo — »kakor je nekdanj Rahela objokovala svoje otroke, tako tudi jaz, veliki grešnik, oplakujem svoje razbojnice in zločince. Dober je tvoj odgovor, Nikita. Odpuščam ti krivdo. Razvežite ga! Odidi, Tereška, ne potrebujemo te... Ne, stoj, počakaj še za trenutek!«

Ivan se je obrnil k Homjaku.

»Odgovoril!« je rekel z groznim glasom — »kaj ste počeli po svoji divjaški navadi v Medvedevki?«

Homjak je po strani pogledal Tereško, potem Serebrjanega ter si popraskal tilnik.

»Spoprijeli smo se malo z mužiki,« je odgovoril napol lokavo, napol drzno; »ne bom tajil greha.

Krivi smo zato, gosudar, ker smo se spoprijeli s tvojimi izobčenci. Saj je to vas bojarja Morozova.«

Strašni pogled Ivanov se je ublažil in nasmešnil se je.

»No, imaš dosti knezovih bičev?« je rekel. »Mislim, da bo dosti zate. Dobro, tudi tebi odpuščam. Naj bo. Pojdi, Tereška, danes je že tak dan, da boš brez dela.«

Ob milostnem postopanju Ivana s Serebrjanim je zadovoljen šepet zašumel med zemskimi bojarji. Tanko carjevo uho je čulo ta šepet in njegov nezaupni značaj si ga je razlagal na svoj način. Ko sta Homjak in Tereška odšla iz dvorane, je uprl Ivan svoj prodirljivi pogled v zemske bojarje.

»Vi,« jim je rekel strogo, »nikar ne mislite spričo moje sodbe, da sem vam začel biti prizanesljiv!« In ta hip se je v njegovi nemirni duši porodila misel, da bo najbrž tudi Serebrjani njegovo milosrčnost pripisal na rovaš njegove slabosti. V tem trenutku mu je postalo žal, da mu je odpustil, in hotel je popraviti svojo napako.

»Čuj!« je rekel, gledajoč kneza, »danes sem te pomilostil zaradi tvoje odkrite besede in svojega odpuščanja ne vzamem nazaj. Toda vedi, če najdem na tebi novo krivdo, te kaznujem tudi za staro. Zato pa, da ne pojdeš tedaj v svesti si svoje krivde na Litvo ali h kanu, kakor delajo to drugi, mi priseži, da bodeš povsod, kjer se boš nahajal, čakal kazni, ki ti jo naložim.«

»Gosudar!« je rekel Serebrjani, »moje življenje je v tvojih rokah. Da bi se ti skrival, ni v moji navadi; če kaj zakrivim, počakam tvoje sodbe in se ne umaknem tvoji volji!«

»Poljubi križ!« je važno rekel Ivan in dvignil na prsih viseči mu vzorkovani križ, ga podal Serebrjanemu in se po strani ozrl na zemske bojarje.

Med splošno tišino je bilo slišati žvenkljanje zlate verižice, ko je Ivan spustil iz roke podobo Odršenikovo. Serebrjani se je pokrižal in se dotaknil križa z ustnicami.

»Sedaj pojdi!« je rekel Ivan, »in moli k presveti Trojici in k vsem svetim pomočnikom, da te obvarujejo nove, čeprav lahke krivde!«

»Vi pa,« je pristavil, ozrši se na zemske bojarje, »ki ste slišali najin dogovor, ne čakajte za Nikito novega odpuščanja in si ne domislite, prositi me zanj odpuščanja, ako bo drugič zaslužil moje jezo!«

Ko je pridal na ta način možnosti bodoče samovoljnosti nad Serebrjanim podobo npravnega prava, je Ivan napravil zadovoljen obraz.

»Sedaj idite vsi,« je rekel, »vsak svojo pot. Zemski poznajo moje ukaze že od prej, opričniki, moji izbrani služabniki in vojaki moji, pa naj se spominjajo svoje prisege in naj jih ne vznemirja to, da sem danes odpustil Nikiti; kajti v mojem srcu ni pristranosti niti do bližnjih niti do daljnih!«

Začeli so se razhajati. Vsak je šel domov, nesoč s sabo strah, ta skrb, ta zlobo, ta razne upe, drugi ne drugega kot pijanost v glavi. Slobodo je objel mrak; mesec se je jel pokazovati izza gozda. Strašna je bila videti mračna palača s svojimi očmi, kupolami in grebeni. Od daleč je bila podobna pošasti, ki se je zvila v svitek in preži, da bi planila. Eno nezakrto okno se je svetilo kot oko pošasti. To je bila carska spalnica. Car je vneto molil.

Molil je za pokoj v sveti Rusiji, molil za to, da bi mu Bog dal premagati izdajstvo in nepokornost, da bi ga blagoslovil za dokončanje velikega dela: za izenačenje močnih s slabimi, da bi ne bilo v Rusiji nikogar višjega od drugega, da bi si bili vsi enaki, on pa da bi sam stal nad vsemi kakor hrast na ravnem polju!

Car je molil in se klanjal do tal. Zvezde gledajo nanj skozi okno križato, gledajo nanj zvezde svetle, skoro žalostne — žalostne, kakor bi si mislile: ah, ti, ah, ti car Ivan Vasiljevič! Začel si delo v nepravem času — začel si ga, a nas nisi vprašal; nikoli ne zraseta dva klasa enako visoko, nikoli; nikoli ne zravnáš visokih gora s predgorjem, nikoli ne bo sveta brez bojarstva.

10. Oče in sin.

Bila je že noč, ko je odšel Maljuta po mučenju Količevih, sorodnikov in tovarišev odstavljenega metropolita, končno iz zaporov. Gosti oblaki so kot črne gore viseli nad Slobodo in grozili z nevihto. V domu Maljute so že vsi spali. Samo Maksim ni spal. Šel je očetu naproti.

»Batjuška,« je rekel Maksim, »čakal sem te; govoriti moram s tabo.«

»O čem?« je vprašal Maljuta in je nehote pogledal v stran. Grigorij Lukjanovič se nikdar ni tresel pred sovražnikom, a vpricho Maksima je bil v zadregi.

»Jutri odidem!« je nadaljeval Maksim; »z Bogom, batjuška!«

»Kam?« je vprašal Maljuta in uprl svoj kalni pogled v Maksima.

»Kamor me noge poneso, batjuška; zemlja ni s plotom zaprta, dosti je mesta na njej!«

»Ali si znorel? Pa te je menda res obsedlo! Kaj si napravil pri obedu? Tvoj jezik se je predrznil ugovarjati carju! Li veš, kdo je on in kdo si ti?«

»Vem, batjuška, vem pa tudi, da me je pohvalil zato. A vendar ne morem ostati!«

»Ah ti, trmoglavec! Odkod pa se je vzela ta tvoja volja? Kaj pa se je danes zgodilo s tabo? Zakaj si se odločil oditi sedaj, ko te je car odlikoval in te izenačil z načelniki? Zakaj hočeš vprav sedaj proč?«

»Meni je že dolgo težko živeti med vami, batjuška, to veš sam, a sam sebi nisem verjel; od mladih nog sem vedno slišal od vseh strani, da je volja carjeva volja božja in da ni večjega greha, kakor drugače

mislni nego car. In otec Levki in vsi popi slobodski so mi šteli v velik greh, da ne mislim kakor vi. Nehote sem pričel včasih premišljevat, ali imam res sam prav zoper vse vas? Nehote sem odkladal odhod odtod. A danes« — je nadaljeval Maksim in rdečica mu je živo zaigrala na obrazu — »danes sem spoznal, da imam jaz prav. Ko sem zaslišal kneza Serebrjanega, ko sem zvedel, da je on razbil tvojo ogledno četo, ker je morila, in ni utajil svojega pravičnega čina pred carjem, ampak je šel kakor mučenik zanj v smrt, takrat je vztrepetalo za njega moje srce, kakor še nikdar za nikogar, iz moje duše je izginilo omahovanje in bilo mi je jasno kot beli dan, da pravica ni na naši strani!«

»Torej ta te je spravil ob pamet?« je zakričal Maljuta, že itak jezen na Serebrjanega; »torej ta te je spravil ob pamet? Naj mi le pride v pest; nagle smrti ne pogine ta pes!«

»Gospod ga varuj tvojih rok!« je rekel Maksim in se prekrizal. »On ne bo pustil, da bi ti pogubil vse, kar je v Rusiji dobrega. Da!« je navdušeno nadaljeval sin Maljute; »komaj sem videl kneza Nikito Romanoviča, že sem izprevidel, da bi bilo dobro živeti z njim skupaj, in rad bi ga bil prosil, naj me vzame k sebi, toda sram me je bilo. Ne upam si ga pogledati, dokler nosim to obleko.«

Maljuta je poslušal sina in dve čustvi sta se borili v njem. Hotel je zakričati na Maksima, za-teptati nad njim z nogami in ga z grožnjami prisiliti k pokorščini; toda neprostovoljno spoštovanje je uklepalo njegovo jezo. Izprevidel je, da pretnje sedaj nič ne pomagajo, in v svoji nizki duši je pričel iskati drugih pripomočkov, da bi pridržal sina.

»Maksimuška!« je rekel in je navzel ljubezniv izraz, kolikor mu je to dovoljevalo njegovo zversko lice; »nisi izbral pravega časa za odhod. Tvoja beseda je bila danes carju po volji. Čeprav si me hudo prestrašil, vendar so se naju očitvidno usmili svjetniki božji in omehčali srce batjuški gosudarju. Namesto da bi te kaznoval, te je pohvalil, ti povišal plačo in ti podaril sobolji kožuh. Boš videl, če ne boš sedaj prišel više! Ta čas pa, zakaj bi ne ostal tukaj?«

Maksim je padel Maljuti k nogam.

»Ne morem živeti tu, batjuška, ne morem! Da bi ostal doma, ne morem in ne morem. Ne morem poslušati po cele dneve ihtenja in plakanja, ne morem gledati, da je moj oče —«

Maksim je umolknil.

»No?« je vprašal Maljuta.

»Da je moj oče — rabelj!« je rekel Maksim in povesil oči, kakor bi se bil ustrašil, da je mogel očetu reči tako besedo.

Toda Maljute ni užalil ta priimek.

»Rabelj in rabelj, to je razlika!« je rekel in pogledal v kot sobe. »Preprost človek je nekaj drugega, više postavljen pa zopet nekaj drugega; nekaj dru-

gega je kaznovati navadne zločince, in nekaj drugega bojarje, ki podkopujejo carski prestol in skušajo omajati celo državo. Z razbojniki nimam nobenega posla. Moja sekira ne seka drugega kot izdajalske glave bojarjev.«

»Molči, oče!« je rekel vstajaje Maksim; »ne žali mi srca s takimi besedami! Kdo izmed tistih, ki si jih ti ugonobil, je kedaj mislil izdati carja? Kdo izmed njih je hotel upropastiti državo? Ne zaradi njihove krivde, marveč zaradi svoje zlobe sekaš bojarjske glave! Ko bi ne bilo tebe, bi bil tudi car bolj usmiljen. Toda vi iščete izdajo, vi z mukami izsilujete priznanje, vi, vi ste krivi vse krvi. Ne, oče, ne jezi Boga, ne obrekuj bojarjev in reci rajši, da hočeš na vsak način do kraja iztrebiti bojarjski stan!«

»Zakaj jih pa ti naenkrat zagovarjaš?« je rekel Maljuta z zlobnim nasmehom. »Ali ti je prijetno gledati, da si ti, ki si postaven in lep, med njimi vedno zadnji? V čem pa je kdorkoli izmed njih boljši od tebe? V čem pa se odlikujejo pred nami? Ali so morda iz drugega ila nego mi? Ako se bahajo z bogastvom, le počakajte! Car ne pozabi svojih zvestih služabnikov; in ko umro na morišču Količevi, ne dobi nihče drugi njih premoženja kot mi. Dovolj sem se mučil ž njimi v mučilnici; vražje so žilavi, psi prokleti!«

Zloba je zakipela v srcu Maljute, a še je upal, da prepriča Maksima, in je skrivil usta v laskav smehljaj. Tak smehljaj ni pristojal Maljuti in ko ga je Maksim gledal, ga je postalo strah.

Toda Maljuta ni opazil ničesar.

»Maksimuška,« je rekel, »za koga sem hranil novce? Za koga se ubijam in delam? Ne hodi od mene, ostani pri meni! Mlad si še, nisi še goden za bojno službo. Ne hodi od mene! Spomni se, da sem tvoj oče! Kadar te pogledam, se mi zjasni v duši, kakor če bi me car pohvalil ali kakor če bi mi dal roko poljubiti, in ako bi tebe kdo razžalil, bi ga živega snedel!«

Maksim je molčal. Maljuta si je prizadeval, da bi dal svojemu obrazu nežen izraz.

»Kaj me res nimaš prav nič rad, Maksimuška? Ali se ti res nič ne gane v srcu zame?«

»Nič, batjuška!«

Maljuta je premagal jezo.

»A kaj poreče car, ko zve o tvojem odhodu, če pomisli, da si odšel od njega?«

»Saj prav od njega grem, batjuška! Strah me je pred njim. Vem, da Bog veleva ljubiti ga, a ko vidim, kaj dela, se vse obrne v meni. Rad bi ga ljubil, a nimam moči. Ko odidem iz Slobode in ne bom imel pred očmi nedolžne krvi, potem bom, ako Bog da, carja zopet ljubil. Ako pa ga ne bom ljubil, mu bom vsaj služil, le med opričniki ne!«

»Kaj bo pa s tvojo materjo?« je rekel Maljuta, da bi porabil zadnje sredstvo. »Take žalosti ne preživil

Umoriš jo, starko! Le poglej jo, kako bolna je, golobical!«

»Usmiljeni Bog ne zapusti matere,« je z vzdihom odgovoril Maksim. »Ona mi odpusti.«

Maljuta je jel hoditi po sobi gor in dol. Ko se je ustavil pred Maksimom, je bil popolnoma izginil lju-beznivi izraz, ki si ga je prej silil na lice. Njegov surovi obraz je izražal samo nezlomljivo voljo.

»Poslušaj, golobradec,« je rekel s spremenjenim izrazom in glasom. »Doslej sem te prosil, sedaj pa ti pravim tole: ne dam ti na pot svojega blagoslova. Ne dovoljujem ti oditi. Če pa se ne uneseš, te še jutri prisilim, da boš z lastnimi rokami moril carjeve zločince! Mogoče, da nehaš biti taka baba, ko si sam okrvaviš roke, in da potem nehaš zaničevati očeta.«

Maksim je prebledel ob Maljutinih besedah in ni odgovoril ničesar. Vedel je, da je beseda Grigorija Lukjanoviča trdna in da ne zlomi očetove volje.

»Tako,« je nadaljeval Maljuta, »sedaj sem se pomenil s tabo. Kmalu bo pozna noč, čas je carju nesti ključke od zaporov. In dežuje tudi! Daj mi plašč! — Le poglej ga, kako ti je uren. «Oditi hočem, ne morem živeti tukaj!« Popusti mu, pa bi menda še mene po svojem kopitu umeril! Ne, bratec, prehitro si razpel krila! Ukrotil sem drugačne, kakor si ti! Jaz te naučim ubogati! Uj, kakšno vremel! Daj mi čepico! Kako se to bliska! Glej no, kako se nebo odpira, kakor bi vsa Sloboda gorela! Zapri okno in pojdi spat, morda preženeš do zjutraj neumnost iz glave. Tvoj Serebrjani mi bo že še prišel v roke. Tega mu ne pozabim!«

Maljuta je odšel. Ko je ostal Maksim sam, se je mračno zamislil.

V hiši je bilo tiho. Samo zunaj je besnela nevihta. Veter, ki se je včasih uprl v okno, je pre-gibal verige in vezi, viseče na steni, da so udarjale druga ob drugo in zlovešče rožljale z železnim žvenketom. Maksim je šel k stopnicam, ki so držale v prvo nadstropje, k njegovi materi. Sklonil se je naprej in poslušal. Vse je bilo tiho v zgornjem nadstropju. Maksim je šel tiho po strmih stopnicah in se ustavil pred vrati, za katerimi je počivala njegova mati.

»Gospod, moj Bog!« je govoril Maksim sam pri sebi. »Ti mi gledaš v srce, ti poznaš moje misli. Ti veš, Gospod, da se ne protivim batjuški iz ošabnosti in tudi ne iz kljubovalnosti. Odpusti mi, moj Bog, če prestopam tvojo zapoved! Odpusti mi tudi ti, mati moja! Zapuščam te brez tvoje vednosti, odhajam brez blagoslova; vem, matuška, da ti ranim srce; toda ti bi me ne pustila rade volje! Odpusti mi, matuška, ne boš me več videla!«

Maksim je pokleknil in poljubil prag pred njeno sobo. Potem se je prekrizal nekajkrat in odšel po stopnicah na dvor. Dež je lil tako silno, kakor bi se jezil na vse ljudi božje. Žive duše ni bilo zunaj. Maksim je šel v konjušnico; hlupci so spali. Sam si je

iz staje izpeljal najljubšega konja in ga osedlal. Veliki pes čuvaj, ki je bil priklenjen pri vhodu, je prilezel iz pesnjaka in je začel cviliti in skakati, kakor da bi čutil slovo. To je bil kosmat pes, po plemenu pastirski volkodav. Dolga in hrapava dlaka temnosive barve mu je padala na črni gobec, tako da skoro ni bilo videti njegovih pametnih oči.

Maksim ga je pogladil, pes pa mu je položil črne tace na rame in mu pričel lizati obraz.

»Z Bogom, Bujan!« je rekel Maksim. »Pridno čuvaj naš dom in zvesto služi materi!« Skočil je v sedlo, odjahal skozi vrata in oddirjal od očetnega doma.

Ni še prišel niti do nasipa, ko je zaslišal glasno lajanje in zagledal Bujana, ki je skakal okrog konja, veseleč se, da se je odtrgal z verige in da lahko spremlja svojega gospodarja.

(Dalje prihodnjic.)

Večer je tih . . .

Večer je tih, skrivnosti poln
leži na daljnem morju;
nad njim pa mesec kakor čoln
se ziblje po obzorju.

In bele zvezde utripajo
kot na oltarjih sveče
in svetlo luč razsipajo
v življenja tesne ječe.

Nad vsem razlito v večern krog
drhti nebo visoko;
in v njem sedi sam dobri Bog
z ljubezni polno roko.

Sedi, molči . . . Le zdaj pa zdaj
ž njo svetlo zvezdo utrne:
tedaj spet ena duša v raj
nebeški se povrne.

Janko Samec.

Tiho češčenje.

O sam sem, sam v tej svetlobeli noči! —
Nad mano zvezdic milijonska čreda
iz kraja v kraj kot venec bel se boči
in zemljo in morje v svoj sen zapreda.

In kakor da iz njih skoz mene lije
premekhi žar polnočne mesečine,
zdaj v mojih prsih srce več ne bije
in v njem umrle vse so bolečine.

A moja duša, prej zakleta v krogu
življenja spon, zdaj v svetem hrepenenju
pobožno roma tjakaj gori k Bogu
in moli sama v tihem ga češčenju.

Janko Samec.

Moj svet je pust . . .

Moj svet je pust kot stepna plan
in mene muči blede dan
in ni noči —

in jokam, molim in trpim —
pozabnost kličem, v luč bojim
si vpreti oči.

Rasto bolesti mi mrzle —
Zija v prividu dalja v me
kot grob brezdanj

prepadov zlih. — K Bogu ihtim
in obupujem, se bojim,
da padem vanj!

K. M. Tošanov — Debeljak Tine.

Zopet.

Znova zvončki so cingljali
po zelenih brdih, pisanih livadah
kakor nekdanj, ko so rože cvele . . .
Skozi naša srca šla pomlad je,

brazde sočne so se prebudile
kakor čiste pesmi, kakor dan vstajenja.
In na gorah so vzžareli ognji
kakor nekdanj, samo bolj krvavi . . .

Slavomirov.

Oče beneških Slovencev.

Ob šestdesetletnici pesnika Ivana Trinka (1863—1923). — Dr. Alojzij Res.

d goriških Brd, ki so ena sama, še neizpeta pesem, pa do Kanina, katerega sivi vrhovi se režejo v temnomodro laško nebo, se razteza ozemlje beneških Slovencev, te skrajne veje slovenskega debela, ki je segala pred sto-

letji daleč doli v furlansko ravan tja do Tilmenta (Tagliamento). Bolj kot nam Goričanom veljajo beneškim Slovencem Župančičeve besede:

Čujte: vaš rod med Slo-
veni
šel za njó najdalje,
vtapljal v svetlem hre-
penenji
se v ravni Italije.
Ni kot drugi v njih utonil,
še se je zavedel,
tiho luči se poklonil
in na svoje sédel...

Najlepše objame tvoj pogled ta kos slovenske zemlje, če stopiš na stolp mogočnega videmskega gradu: od zadnjih briskih vasic na bivši avstrijski meji, preko holmcev in gričev in hribov pod Matajurjem, posejanih s cerkvicami in srednjeveškimi gradovi, pa do strmih, od plazov raztrganih obronkov kaninskega pogorja plava tvoje oko in pozdravlja brate, ki živé skoroda pozabljeni na teh »vzhodnih vratih« Italije.¹

Pod Matajurjem (1600 metrov), med obema rokavoma sovodnjiške doline, je kakor gorostasen klin zacepljena Trčmunskagora. Strma pot te vodi med košatimi kostanji v vas Trčmun (Tercimonte), ki stoji na ploskastem sedlu. Nekoliko više nad vasjo je nova cerkev. Tu

¹ Beri lepi Trinkov opis: »Beneška Slovenija« v »Domu in svetu« 1898 in S. Rutarja »Beneško Slovenijo«, izdala Slovenska Matica 1899, delo, ki bi ga morali popravljeno in spopolnjeno na novo izdati! Glej tudi zgodovinski obris Trinkov »Beneška Slovenija« v Jadranskem Almanahu za leto 1923.

je rojstni kraj našega pesnika Ivana Trinka, biser beneških Slovencev, ki je tako lepo opisal svojo domovino z gorečim rodoljubjem in pesniškim navdušenjem. — S Trčmuna se ti odpira diven pogled ne samo po sovodnjiški dolini, ampak daleč tja doli po vsej vzhodni Furlaniji do morja in do istrskih brezuljkov.²

Kakor življenje vseh naših velikih mož, je tudi Trinkovo polno trpljenja, bojev in neumornega dela.

Šele če pomislimo, da nimajo beneški Slovenci nobene slovenske ljudske šole, da je uradni jezik po vseh uradih izključno le italijanski, da jih je do zadnjih časov delila od nas državna meja, ki je onemogočevala vsak kulturni stik z nami, da ne poznajo društvenega življenja, da jim je tisto malo slovenščine dovoljeno le pri krščanskem nauku v cerkvi — šele v luči teh dejstev vzraste pred nami vsa silna osebnost Ivana Trinka.

Rojen je bil 25. januarja l. 1863. Po dovršeni ljudski šoli se je podal na nadškofovsko gimnazijo v Videm (Udine). »Tu se je seznanil,« piše Simon Rutar,³ »prvič s slovensko književnostjo in sam pripoveduje, kako je obstal, ko je dobil slučajno v roke prvo slovensko ti-

skano delo in je tem potom izvedel, da imajo tudi Slovenci knjige, kakor drugi izobraženi narodi. Nardarjenega mladeniča je to tako navdušilo, da je sklenil temeljito naučiti se svojega materinega jezika. Še dobro pomni, kaj je moral prestati (v šestem razredu), preden se je naučil brez učitelja, brez slovnice in brez slovarja malce slovenščine (in sicer skrivej, po noči). Leta 1886 se je

Ivan Trinka.

² Rutar, 31.

³ »Beneška Slovenija«, 176.

Slika Ludvík Firle, stara pinakoteka v Monakovem.

Daj nam danes naš vsakdanji kruh . . .

moral po italijanskih zakonih za malo časa v vojake podati kot konskript III. vrste. Potem pa je bil v mašnika posvečen in je daroval prvo svojo mašo v domačem kraju 20. junija l. 1886. z ne malim veseljem prouzročeni iz več razlogov, med katerimi ni bil zadnji, da je o onej priložnosti »trijumfovala« s lovenskaidaja. Počastili so ga o njegovih »ojceti« s slovenskimi pesmami, izmed katerih je bilo troje v Vidmu tiskanih.«

Ko je Trinko dozoreval v moža, je zavalovilo po slovenski zemlji mogočno narodnostno gibanje. V trdih ustavnih borbah z nemškim Dunajem je narodna zavest Slovencev ojeklenela in po ljudskih taborih zahtevala pravice in svoboščin. Ustanavljale so se po raznih mestih in trgih čitalnice predvsem za omikane sloje, a za preprosto ljudstvo razna bralna društva. Mohorjeva družba je leta 1877 imela že 25.863 članov in slovenska knjiga je postajala živa potreba vedno širših plasti našega naroda. Tudi za slovensko slovstvo se je pričela nova doba; vstal je Josip Stritar, ki je zaokrenil naše pesništvo v novoromantični idealizem in zvalil s silo svojega duha v svoj krog tudi Gregorčiča in Cimpermana.

Val narodnega navdušenja je pljusnil tudi preko stare avstrijske meje in dal beneškim Slovencem prvega pesnika Petra Podreka (1822—1889),⁴ ki je priobčeval svoje pesmi v Jeranovi »Zgodnji Danici«, v »Zori« in v goriški »Soči«. Še zdaj pojo na Goriškem njegovo ponarodelo pesem »Slavjanka«. Ta mož je Trinka še kot mladega dijaka »spravil na pravo pot«, ga navduševal, mu posojeval slovenske knjige in tako odločilno vplival na vse njegovo bodoče življenje. In Trinko ni varal upanja svojega učitelja; z mlado, kipečo ljubeznijo se je oklenil slovenščine in že leta 1884 priobčil v »Ljubljanskem Zvonu« svoj prvi spis »Narodne stvari«, kateremu so naslednje leto sledile v istem listu »Pesmi beneškega Slovenca«.

Koj po novi maši je prišel Trinko za prefekta v videmsko nadškofovsko semenišče. Tu se je poleg vzgoje dijakov, posebno slovenskih, posvetil z vso vnemo študiju filozofije in slovanskih jezikov, predvsem ruščine, poljščine in češčine. Z železno voljo je premagoval vse ovire, žeja po vedno širšem obzorju je bila v njem neugasna. Od italijanskih pesnikov je vzljubil najbolj Leopardija, pevca bolesti in krutih razočaranj, od slovenskih pa Stritarja in Gregorčiča, s katerim se je kmalu spoprijateljil. Medtem je leta 1890 postal profesor nižje zasebne gimnazije, ki se nahaja v omenjenem zavodu, kmalu nato pa profesor bogoslovja v Vidmu, kjer poučuje še sedaj.

Na Gregorčičevo prigovarjanje je Ivan Trinko l. 1897 izdal v Gorici pod psevdonomom »Zamejski« svoje »Poezije« v Gabrščekovi »Slovanski knjižnici«. Posvečene so »Jeleni Črnogorski, kneginji neapolj-

ski«,⁵ ki se je tisti čas zaročila s kraljevičem Viktorjem Emanuelom, sedanjim italijanskim kraljem. V žgočih, krepkih barvah slika pesnik v tej odi gorje Italije v tistih dneh. Njej, »slavjanki mili«, naroča:

Ti sipaj novo luč v sredino teme,
Ti sejaj novo seme,
Oh, seme dobre volje,
U src poštenih rodovitno polje.
Razvij zastavo nam mirú in sprave,
Pospeši težnje prave,
Da skoraj nam na nebu zatrepeče
Vstajenja zora, dan rešenja, sreče!

Dva plamena sta, ki užigata vse pesmi Trinkove: globoko svetobolje (Stritar, Leopardi!) in žarka »silna ljubezen do slovenskega rodu«. Svoj lastni obraz nam je pesnik odkril v »Razpršenem listju«, v vencu 52 trokitičnih pesmicah, ki jih družijo le rahla, večkrat nejasna vez. Ves ta venec prepleta bolešno čuvstvovanje, iz onemoglosti, osamelosti in brez upa porojeno. Trinkova »skromna Vila« se vzpenja do solčnih višav.

A z nebá jo zdajci
smrtonosna strela
v srcece nedolžno
kruto je zadelal!

Smrti čaka njegovo razboljeno srce, le v Boga upa, ki naj narode pomiri in reši svet vsega zlega. Preprosti so ti verzi in iskreni, kjer se pesnikov duh mukoma bori za osvobojenje lastne duše in lastnega rodu. A ko se potaplja v bodočnost in preteklost, se njegova moč razklene kot prerokova in izkleše podobne težkih, grenkih občutij. Tu so njegove barve krepke, beseda silna in žgoča kot južna kri.⁶

Toda ko je ta zbirka izšla, se je bil na Slovenskem že izvršil duševni preobrat, Stritarjevo svetožalje je bilo premagano — in tako je Trinka-pesnika čas prehitel in šel neusmiljeno preko njega.

Od tedaj je pevec v njem utihnil. S podvojeno silo pa je iskal in našel Trinko utehe in novih moči v delu za svoje ljudstvo. In svetožalje je izginilo iz njegove duše kot nočne megle. Proučeval je slovensko zgodovino in pisal učene razprave za videmsko akademijo, seznanjal Italijane s slovenskim in slovanskim slovstvom, vso skrb in vso ljubezen je pa posvetil svojemu ljudstvu in svojim bogoslovcem, ki jim je bil in jim je še učitelj, prijatelj, vodnik in oče. In ko ti zapuščajo kot mašniki tiho bogoslovnico, da gredo na delo med svoje ljudstvo, jim Trinko poklanja leto za letom za spomin majhne, okusno opremljene knjižice z zlatimi nauki, z močno vero, trdnim upanjem in gorko ljubeznijo. Enemu izmed mnogih⁷ je

⁴ To odo prigodnico je na italijansko prevedel senator Giovanni Loria v Vidmu 1898.

⁵ Glej »Videnje« v tej »Mladiki«. — Op. ur.

⁷ Novomašniku Nataliju Monkarju na dan njegove prve svete maše, 7. rožnika 1903. — Udine (Videm). Tipografia del Patronato.

⁴ Glej Trinkov članek »Peter Podreka« v »Mladiki« 1922, 273.

v takole knjižico napisal na pot, potem ko mu je začrtal smernice delovanja:

»A še nekaj mi stoji pri srcu. Ne morem, da ti zopet ne priporočam, kar sem ti že stokrat priporočal, namreč naš rodni jezik, dragoceno svetinjo, katere ne smemo zametati, ker nam jo je dal sam Bog. Vsaka stvar iz prirojenega nagona si gleda ohraniti svojo osebnost in svoje naravne lastnosti in hrepeni po njihovem zboljšanju, kakor le more. Tembolj mora to storiti človek, ki se zaveda samega sebe in svojega položaja v vesoljstvu. Kdor se ne zaveda svoje bitnosti, ni popoln; on je brez vzorov, brez cilja in teži na slabše. Človek, ki zameta svojo narodnost in svoj jezik, nima lastne osebnosti, nima značaja ne časti ter dela krivico sami naravi, katera kakor vsakemu določi gotove starše, tako ga tudi postavi v določeno pleme. Sveta dolžnost je skrbeti, da si ohranimo svojo narodnost in svoj jezik. Nobena pozemska oblast nima pravice poseči po tem našem zakladu, če ga sami ne zametamo. Sam Bog nam je dal nedotakljivo pravo, braniti ga proti kakoršnemukoli nasilju, in braniti ga moramo kakor svojo osebnost. S tem ne rušimo ne zakonov ne reda ne miru ne tujih pravic;

ne delamo škode nikomur in ne ustvarjamo nikakoršnih nevarnosti. Ti torej, mladi prijatelj, lepo skrbi, da naš jezik ne bo zaničevan in teptan; vžigaj ljubezen do njega med preprostim ljudstvom, da si bo pomagalo vsaj z njegovo pomočjo do one relativne omike in blagostanja, do katerih ne more priti drugače.«

Beneški Slovenci dobro vedó, kaj jim je Trinko. Zato se ga oklepajo z vdano ljubeznijo in ponosom, zato so ga vedno izvolili v videmski deželni zbor, kjer jih je branil in skrbel zanje, kot more le oče skrbeti. Morda bi ga najbolje označili, če ga primerjamo Kreku; kar je bil pokojni Krek za bivše avstrijske Slovence, to je bil in je še Trinko za beneške. Sorodna sta si bila po duhu in po srcu, po nesebični ljubezni in neumornem delu.

Poln zdravja in še sveže, mladostne sile zre lahko Trinko kot šestdesetletnik na svoje bogato življenje, polno bridkosti in temnih ur, a tudi blagoslovljeno od dela in zdravih sadov. Kot svetilnik stoji njegova močna osebnost sredi Beneške Slovenije in lije med sorojake luč moči, tolažbe in zaupanja v boljše dni.

Naj bi še dolgo, dolgo svetil!

Videnje.¹

Ivan Trinko.

Moj duh je vzplaval preko mej sodobnih
V prihodnost temno, motrit zgodbe čudne,
ki svoječasno bodo se vršile.
Pogléd grozanski! V prsih je srce mi
Strahú zamrlo; ost bolesti ljute
Presunila mi skoz in skoz je dušo,
Ko gledal sem srditi boj stoletni
Divjati šumno po vesoljnej zemlji
Med dobrim rodom in med zlim zarodom.

Končan je ljuti boj! Gorjé! propala
Je pravda sveta; krog in krog ležnjive
Svobode duh razrušil, poteptal je
Pravila modra in vezi pretrgal,
Ki, sestavlja v umno jih soglasje,
Zemljane skupaj v živi so ljubezni
I v blagodejnem miru vzdrževale —
Vse, kar pošteno, vse, kar čisto, blago.
A vera sama in sam Bog na nebu,
Vse, vse v posmeh bilo je sinom zemlje.
Široko je čez narode zavladal
Od vekov v suženjstvo loveč jih satan;
In satanu v svetiščih starodavnih,

Na žrtvenikih, Kristove rešilne
Krví še mokrih, z groznim so obredom
Božansko čast podajali in hvalo
Sinovi grešne zemlje, ter slavili
V slovesnih spevih zmagó so peklenko
Nad Jehovo prastarim! A na nebu
Razljutil se tedaj je Bog užaljen
In velel svojim je duhovom slušnim,
Naj zapreté zabredlemu človeštvu
Ter večnega naj srda znak neslišan
Dadé sinovom nepokorne zemlje.

Prevzel je skriven strah sinove božje,
Kar Bogu še jih zvestih je ostalo,
Da z zbeganim obrazom trepetaje
Na tla so padli, trkali na prsi;
In jok in stok in silna je molitev
Pred božji stol se vzdigovala k nebu,
Da Bog zanesel bi ljudem na zemlji.
Tedaj hudobni gromkim so grohotom
Zagrohotali se nad malo četo,
In kot volkovi na ovčice krotke,
Naskokom divjim planili so nanjo.
A bilo ni oblasti zakonite,
Da vzdrževala red bi in pravico,
Da bránila bi slabe in nedolžne.

¹ Posvečeno Josipu Domenisu v spomin njegove prve svete maše, slovesno darovane v Sovodnji dne 18. junija 1905. — Udine. Tipografía del Patronato. 1905.

Nasilje, surovost, korist in strastnost:
 V tem bil je novi zakon, v tem načelol!
 Povsod ondaj zatiranje, nepravda,
 Zasmehovanje, kletje in grozitev
 Razbrzdanih zemljanov, pod zastavo
 Peklenskega vladarja složno zbranih.
 Zastava bila črna je in rdeče
 Na sredi risan Lucifer prokleti
 Z ognjenim geslom širom se blestečim:
 »Nam satan kralj! Poraz Bogú na nebul«
 In vzdignili so satani se hrupno
 Izzivat Boga in njegá častilce.
 »Kje stari Bog in kje je nebotresni
 Desnice Njega grom, pogubne strele?
 Naj pride vam v pomoč, ovčice božje!
 Nevstrašeno čaka satan ga mogočni!«

Tedaj visoko pod srditim nebom
 Od vzhoda na zahod arhangelj božji,
 Z ognjenim mečem v bedonosnih rokah,
 Preplul je visočine v tmo zavite.
 Široko švignil blisk je, grom zamolkel
 Od vzhoda na zahod nebo je stresel,
 In stresel v iztežajih zemljo mračno.
 Nakrat izmed raztrganih oblakov,
 Iz najglobočjih visočin nebesnih
 Ognjena krogla svitom zasvetila
 In bliskoma se bližala je zemlji,
 Le večá, večá, dokler ni grozeča
 V razgrnjenih oblakih obvisela.
 In zdajci sredi nje krvavim bliskom
 Zasi je sveti Kristov križ rešilni;
 A krog in krog glej! angeljev krdelo,
 In v rokah meči živo jim plamteči.
 Presunjeni pa čudom siní božji
 Zaupno kvišku zrlí so, in glasno
 »O crux, ave, spes unica!«² so peli.
 Medtem od strani satan bogočrtni
 Srdito škripal je z zobmi in iskre
 Goreče sipal iz oči je temnih.
 A tolpo satanskih hudobnih sinov
 Obšla je hipna groza; pa v osrčji,
 Prokletstvom božjim zamorjenim, zdajci
 Sovraštvu silno zopet je vzplamtelo;
 Zagrohotali se grohotom glupim,
 Popadli zopet so orožje kletó,
 Povzdignili nakrat zastavo črno
 In planili na božje so sinove.

A glej, tedaj izmed oblakov groznih
 Za strelo strela švignila je z neba,
 In štirje so arhangelji blesteči,
 Kot v temni noči padajoče zvezde,
 Iz viška spluli, sukajoč grozilno
 Nad satanskim krdelom svitlé meče.

Zopet brezmejna groza v črne duše
 In strah brezupen pal je v grešna srca.
 Krilatih nog zbežali so pred njimi,
 Tuleč zverinski nevtešljivim jokom.
 Na skokonogem, v plam zavitem konju
 Smrt neizprosna, z bridko koso v roki,
 Bežeče je čez drn in strn podila,
 I tmó jih smrtnim je zadela vdarom.
 Pozvana pa na pomoč in v rešitev
 Iz temnih globočin privrela hkrati
 Zavrženih duhov je četa divja.
 Z zobmi škripaje, božje je borilce
 Arhangelje razkačena napala:
 In groznega ti v gostem mraku bojal
 Srepó blesteči se križali meči;
 Perut frfranje, jezen sik in kletje
 In lom in šum in vmes brenket orožja,
 In dih plamteč in blesk oči gorečih!
 Na nebu pa z odsvitom velegroznim,
 Nalik ogromni repatici zvezdi,
 Plamtel je sveti križ in sipal iskre.
 Od groze vsa je vztrepetala zemlja,
 Zverjad bolestno tulila je v goščah;
 Sinovi božji pa in sini vražji
 Na boj so zrlí in od straha mrlí.
 A slušaj! Zdajci čez višine mračne
 Orjaški glas od vzhoda do zapada
 Zagromel je in stresel zopet zemljo:
 »Poglejte križ Gospodov in zbežite,
 Sovražna stranka! Kristova je zmagal!
 Še niže križ tedaj iz neba doli
 V oblakih črnih, kakor vihra silna,
 Pogubonosno padal je na vrage.
 Brezkončen strah in groza nadčloveška
 Prevezela sta tedaj peklenško tolpo.
 Obupno bili so s pestmi ob čela;
 Kričé, pred čudom v beg so ljut udrlí.
 A glej, pred njimi zemlja zazijala
 Široko je do globočin peklenških
 In vse v goreče žrelo pogoltnila,
 Da žvižg ognjá in šum iskrá letečih
 In jok poražencev z žveplenim dimom
 Do neba se visocega je dvigal.
 In ko jih vase je zaprla zemlja,
 Približali so angelji se sveti;
 Na kraj prekletstva gorostasno skalo
 V spomin so yekovečni zavalili
 I z jeklom v njo zarezali globoko
 Nezmotni božji rek: »Non praevalébunt!«³

Polegla je tedaj nevihta v nebu,
 Prikazni so nadzemeljske izčezle,
 Izginil križ v višavah je nebesnih,
 Odpluli hkrati angelji krilati,

² Pozdravljen, križ, edina nada!

³ Ne bodo zmagalil!

A sedmobjna mavrica v oblakih
Zalesketala je zemljanom bednim,
Naznanjuoč jim lepših dni v bodoče,
Zavezo sveto, spravo nerazrušno
In mir neskončni po vesoljnjej zemlji.

Pa zbližali tedaj so se zemljani:
Sinovom božjim sini grešne zemlje,
Po zgodbah duha novega prevzeti,
V znak sprave v roke so prijazno segli,
In bil ta dan je prvi novih vekov! . . .

Videm.

Videm.

F. B.

Vpoletnem večeru smo stali dečki na Sveti gori in očetova roka nam je razkazovala luči po nižavah in višavah pod Marijino goro. Tam sredi planjave je gorelo jezero lučic, tam je že bilo italijansko kraljestvo, mesto Videm je svetilo tam, kjer so nekoč patriarhi stolovali. Veličastna slika je ostala v duši dečka: kraljevsko mesto plameni iz nižave, dom bojevitih vitezov, trdnjava silnih patriarhov, ki so vladali tolminske puntarje in vso Furlanijo.

Ta čarobni grad naših deških sanj je postal letos glavno mesto furlanske dežele, h kateri pripada večji del goriških Slovencev. Ko se v zgodnjem spomladanskem jutru bližam Vidmu, se mi ne zdi nič bolj kraljevski kot sto drugih mest Italije. Na nizkem griču je mogočen benečanski grad, krog njega se vije mesto, malo manjše od Ljubljane. Izrazito in prijetno lice daje mestu furlanstvo. Stare, sive stavbe pričajo,

da je Videm bil nekoč živo srce Furlanije. Oglejski patriarhi so si izvolili leta 1238 Videm za prestolico svoje držve, otedaj je bil Videm središče furlanskega plemena. Tu je zboroval v davnini furlanski parlament, odtod je beneška republika vladala Furlane in Slovence v vzhodni krajini. Staro mesto priča o teh časih. Velika mestna hiša, ki je prava umetnina, sloni na lahkah benečanskih lokih ob vznožju griča; iz belih in rdečih marmornatih kamnov je zgrajena. Stolnica, ki so jo patriarhi začeli zidati sredi 13. stoletja, je kot močan starinski stolp sredi morja hiš. Prvotno je bila zidana v preprostem romanskem slogu, pozneje so jo prezidali, obložili z barokom in prebarvali stare umetnine z modernimi slikarijami. Vsak Videmčan pa ti pokaže s posebnim ponosom pot do bazilike Matere Milosti, kamor roma furlansko ljudstvo posebno rado. Bazilika je preprosta in veličastna, v njej zagledaš slike znamenitih staro-

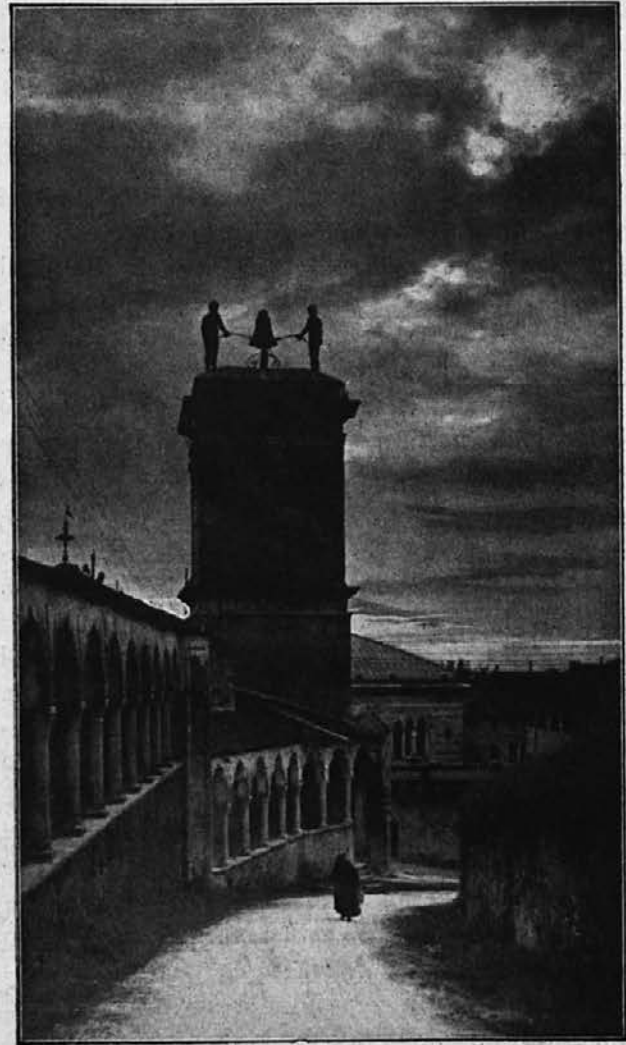
furlanskih umetnikov. Tu sem zelo romajo tudi beneški Slovenci. V avgustu 1922 jih je prišlo na božjo pot čez 2000. Peli so staroslavne slovenske pesmi v domačem jeziku. Videm se ponaša še s celo vrsto stavb, ki so umetnine iz časov beneškega gospostva. Stara slava živi še v spominu meščanov in hočejo jo priklicati nazaj s tem, da so napravili Videm za stolno mesto Združene Furlanije, ki sega od Livence do Razdrtega.

Trezno in podjetno ljudstvo, v katerem se pretaka slovanska kri, pa ne sanja le o slavi. Po svetovni vojni se je Vidmu posrečilo postati glavno prometno središče na vzhodu Italije. Videm je že pritegnil nase goriške gore, videmska trgovina zajema vedno širše ozemlje. Veleindustrije za sviloprejo in jeklarne so se tu dobro razvile, ker je vodnih sil v obilju.

Sredi popolnoma kmečke dežele je zrastel gozd tovarn, ki se dvigajo poleg vitkih beneških stolpov in obokov. Grem iz mesta proti goram, sredi katerih ležijo slovenske beneške vasi. Pred seboj vidim gručo mladih Furlank, ki hitijo v tovarno. Kot tiha tožba razdedinjenega kmečkega ljudstva, ki se podaja iz svobode v temne delavnice, vzleti prитайena pesem:

La rosade de matine
bagne il flôr del sentiment,
la rosade de la sere
bagne il flor del pentiment...

Jutranja zarja
obliva cvet hrepenenja,
večerna zarja
obliva cvet kesanja...

Mestni stolp v Vidmu.

Ob novi maši.¹

Ivan Trinko.

Dihom pomladanjim
Vzbuja se narava;
Slednja stvar se giblje,
Vse v veselji plava.

Stvarniku soglasno
Zbor stoter prepeva;
Duše prebujene
Nov nam čut preveva.

Dragi! tudi tebi
Se pomlad poraja,
Na obzorju jasnem
Mlada zora vzhaja.

Novi dan nastopa,
Novo hrepenenje
Čez oltar te pelje
V delavno življenje.

Delavno življenje
Mika te in vleče,
Kot brodnika morje
Širno in šumeče.

Ladjica že mala
Te ob bregu čaka,
Da v življenje novo
Pelje te novaka.

Od gora zelenih
Mir tihotno veje,
A valovje bistro
Ziblje se in smeje.

Pa na cvetnem bregu
Znancev roj ti zvesti
Vošči dolge sreče
Po šumeči cesti.

Čolnek že se giblje.
Plovi, čolnek, plovi!
Ščitijo naj vedno
Blagi te duhovil

Plovi! Bog in narod,
Kot dve zvezdi mili,
Kamorkoli ploveš,
Vedno te vodili!

¹ Priobčujemo to pesem, katero je naš beneški pesnik poklonil v posebni knjižici g. Josipu Škurju v spomin njegove prve svete maše, darovane v Prosniku na Beneškem na praznik sv. Jožefa 1907. Iz nje se zrcali vsa nežna, preprosta lirika Ivana Trinka.

Kapitalist Rak.

Spisal dr. Fr. Detela.

I.

van Rak je imel v Ljubljani majhno trgovino, ki mu je veliko nesla. Neutruden je tudi streigel z ženo vred ljudem od jutra do večera, in če je žena katerikrat potožila, da jo roke in noge bole, jo je tolažil, naj nič ne mara; ko

se postarata, bosta brez skrbi počivala.

Plaval mu je namreč pred očmi svetel vzor, kako prijetno bo življenje, ko si nabere toliko premoženja, da bo najprej hčerko Zoro dobro preskrbel, sam pa potem z ženo kot zadovoljen kapitalist ob svojih obrestih živel. Zjutraj mu ne bo treba zgodaj vstajati in blaga za prodaj pripravljati; ampak poležaval bo, če se mu bo zdelo; ob lepem vremenu pa pojde pod Rožnik zajtrkovat; ne pa k oblastnemu veletrgovcu po novega blaga. Kako prijetno se bo sedelo v jutranjem hladu, brez skrbi, kakšne bi za blago cene nastavil, da bi bilo kaj dobička in se vendar razpečaval! Srkal bo dobro kavo, zapalil si dišičo smotko, gledal v krasni svet in spustil vajete domišljiji, naj se izpreleti po mili volji. Po kosilu bo najbrž nekoliko legel. Zakaj pa ne? Mnogi zdravniki to priporočajo in pravijo, da ni zdravila nad sveži zrak, dušni mir in udobno življenje. Zvečer pa družba starih prijateljev, kjer bo zvedel vse važne novice in o vsaki tudi svojo sodbo izrekel.

Za politične časnike se namreč Rak ni brigal, ker je vedel, da piše vsak za svojo stranko in da se zanesti ni na nobenega. »Vsak se bori za svoj kruh,« si je dejal; »in prav je tako. Vsi državljani naj se lepo preskrbe.« Tudi politikom tega ni zameril ali celo očital; samo tisto zatrjevanje, da delajo za narod, ga je jezilo; kakor da bi bil on na glavo padel in ne vedel, kako svet pelja. Politika se mu je zdela obrt kakor črevljarstvo ali krojaštvo. A noben črevljar se še ni predrznil trditi, da dela za narod. Z eno besedo, Rak je bil trezen in praktičen mož, ki ga ni bilo lahko preslepiti.

Ker je bil torej razumen in priden in ker je ljudi jako dobro poznal, mu je šlo vse po sreči in čimdalje jasneje in določneje je bleščal njegov vzor. Zrasla mu je ob prihrankih lična hišica in zdrava in vesela mu je rasla hčerka Zora in srčna radost je prevzela vso družinico, ko je nekega večera Zora, zardela in sramežljiva, namignila, da ima snubca, gospoda Alberta Kleparja, dijaka na trgovski akademiji v Gradcu.

»Samo če je pošten in dober človek,« je dejal oče zadovoljen.

»Najpoštenjši mladenič,« je zatrjevala hčerka, »resen, značajan in sila marljiv; samo o šoli govori in izpitih in kolokvijih.«

»Povabi ga v nedeljo na kosilo!« je dejala mati. »Bomo kaj boljšega skuhali.«

Kakor hčerki se je Albert tudi staršema prikupil. Govoril je moško in semtertja tako učeno, da ga je komaj hčerka nekoliko razumela; tem bolj so ga vsi trije občudovali. Postal je v hiši reden gost, hodil in vozil se je z družino na izlete in se tako udomačil, da je ob slovesu, ko se je odpravljal v Gradec, naravnost namignil, da je Gradec drago mesto in da se njemu ondi ne godi tako dobro, kakor bi želel.

»Moška beseda,« je dejal Rak in mu obljubil stalno podporo.

»Noben denar ni bolje naložen,« je dejal ženi, ki se je bila nekoliko zavzela, in hčerki, ki jo je prevzemala srčna hvaležnost do dobrega očeta.

Albert je dobival redno podporo. Staršem se je lepo zahvaljeval in Zori živo opisoval, kako ne bo dolgo, da dobi dobro službo in si ustanovi svoj dom, kjer bo kraljevala ljuba zlata Zora.

Zavistna sreča pa je Rakovim preglasno zadovoljnost zamerila. Mati je od prevelikega napora zbolela in umrla. Tudi oče Rak, ki je bridko pogrešal zveste pomočnice, je začutil, da mu noge pešajo. Kakor bi težko vrečo na ramah nosil, tako se mu je zdelo, in dasi je dobro spal, je vendar utrujen vstajal.

»Izpreči bo treba, če hočem še kaj življenja užiti,« si je dejal in računil, kolike bi bile obresti, če odšteje hčeri tudi obilno doto. Razvidel je, da bo več ko zadosti. Večino pohištva, perila, posodja in srebrnine bi kar hčeri izročil; svoj denar pa bi lepo naložil v državnih posojilih ali v hranilnici in vsakega četrta leta ali pol leta bi potegnil obresti. Sicer je slišal na shodih in bral tudi večkrat v novinah zabavljanje čez kapitaliste, ki nič ne delajo, samo kupone strižejo in obresti vlečejo, te trote človeške družbe, ki jih je treba iz uljnjaka zapoditi; a videl je, da tudi tisti, ki čez kapital zabavljajo, za njim dero, da torej niso sovražniki kapitala sploh, ampak le tujega kapitala. »Najidealnejši ljudje, po besedah soditi,« je modroval, »so narodni zastopniki. Ti se pobijajo na žive in mrtve, ker privošči vsak le sam sebi zaslugo in ime narodnega osrečevalca; a kadar gre za zvišanje dnevnic, so vsi edini. O, ti niso neumni.« Raku se je zdelo tako trotarsko življenje prijetno in nič pregrešno.

Ker je imel s strankami v hiši sitnosti, je smatral med vojno, ko so začele laške granate na mesto padati, to za nekak migljaj prijazne sreče in za dobrodošel povod, da je hišico prodal. »Naj prileti granata,«

si je mislil, »pa mi jo razbije in še mene in hčer; kaj imava potem od premoženja?«

Izkupilo je bilo treba varno in plodonosno naložiti. Najvarnejše in najplodonosnejše se mu je zdelo državno vojno posojilo. Vsa javnost ga je ustno in pisмено priporočala, novine, katerim je še najmanj verjel, a tudi hranilnice, posojilnice, banke, duhovska in posvetna gosposka. Greh se mu je zdelo, tako priliko zamuditi, in Rak je ni zamudil. Za sto tisoč kron je kupil vojnega posojila in se le čudil, da ga je tako lahko in razmeroma tako po ceni dobil. Ne veliko manjšo vsoto je naložil v hranilnici za drugo podobno priliko. Bodočemu zetu Albertu, ki je bil že bančni uradnik in se vedno tresel, da ga pokličejo v vojake, dasi je imel od banke potrdilo, da je neobhodno potreben, je zvito namignil, koliko ima Zora dote naložene. »Vse v vojnem posojilu. Ali nisem prav storil?«

»Imenitno,« je pritrdil Albert. »Pošteno se bo obrestovalo, in kadar se tečaj znatno vzdigne, se lahko z dobičkom proda. Gospodična Zora, takoj ko bo vojne konec, bo poroka. Zdaj pa ni človek nikdar varen, da ga ne pokličejo v strelske jarke.«

Prišel je polom, prišel prevrat in prisijala je zaželena zlata svoboda. Živela svoboda! so zarjuli verižniki, sleparji, oderuhi, in kakor bi se bili vsi hudiči z verig sneli, so planili po svobodni domovini brez strahu, brez sramu, brez vesti. Najraznovrstnejša, najnepotrebnejša korita so se ustanovljala za sorodnike in pristaše. Banke in družbe so zasedle velik del mesta in tihotapstvo se je organiziralo na združni podlagi. Po gostilnah in kavarnah in bankah so barantali možaki, kakršne bi bilo v prejšnjih časih oko postave sumljivo gledalo in zvesto spremljalo skoz vse mesto. Dobrodušna mladina je po ulicah demonstrirala proti zunanjim sovražnikom, zreli rodoljubi, trgovci in tihotapci, so jim dovažali žito in živino, da so dobivali »zdravo« valuto, dvigali cene doma in iztiskali zadnje pare ubogim ljudem. Vse je bilo na prodaj, denar sveta vladar in srečni kapitalisti! Srečen Ivan Rak!

Razmere so se čudno hitro razvijale. Od vseh krajev so prihajali znani in neznani ljudje, ki so si lastili slavo in zaslugo, da se je zlomila moč stare Avstrije, vsi tisti, ki so se bili odtegnili vojaški službi, ki so se držali zaledja, zaposleni po aprovizacijah; vsi ti so zahtevali za svoje zasluge nagrade v denarju in službah. Vmes so zabavljali čez stare Avstrijce in toliko da niso zahtevali kazni zanje. »Ampak vojno posojilo se jim ne sme ne obrestovati ne vrniti,« so vpili po shodih in novinah.

Ubogí Rak, ki se je zdel sam sebi vendar pameten, celo prefrigan, sicer bi si ne bil pridobil takega premoženja, je bil ves zmešan. »Prav tisti, ki so slavili poprej Avstrijo na ves glas in priporočali

vojno posojilo,« je zmajeval z glavo, »zabavljajo zdaj najhuje. Kdaj so se hlinili? Kdaj so legali?« Letel je v hranilnico, kjer je imel zadolžnice shranjene, da bi kaj natančnega izvedel. Povedali so mu, da se ne bodo izplačale v doglednem času nobene obresti, v nedoglednem času pa najbrž tudi ne; da zlasti tisti rojaki, ki nimajo nobenega vojnega posojila, zahtevajo, naj se nikomur nič ne izplača.

Rak bi se bil rad posvetoval z Albertom, ki je bil strokovnjak v denarnih zadevah, a ljubega Alberta od poloma sem ni bilo več na izpregled, tako da sta se oče in hči večkrat tiho spogledala, ker nista hotela drug drugega žalostiti s svojimi slutnjami. Strah in skrb, kaj bo z denarjem, je nagnala naposled zbeganega Raka, da je poiskal Alberta doma. Da mu ni ustregel, je takoj začutil. Albert se je opravičeval, koliko ima dela, koliko potov, in vprašal, česa želi gospod Rak.

»Za denarne stvari gre!« je dejal Rak.

»Tako, tako,« je dejal Albert in stresel z mezinem pepel s cigarete. »Naravnost in po domače rečeno, gospod Rak, je bila velika oslarija, da ste hišo prodali. Zemlja, blago ima vedno svojo vrednost; denar velja danes toliko, jutri toliko, pojutrišnjem morda nič. Druga oslarija je bila nakup vojnega posojila. Zakaj niste tistega denarja rajši v vodo vrgli?«

Rak bi bil najrajši ljubeznivemu Albertu takisto žaljivo odgovoril; a ozir na hčerko Zoro ga je ustavil, ker si je mislil, da govori mladenič sicer precej čudno, lopov pa morda vendar ni. Premagal se je in izgovarjal, kdo vse je priporočal to posojilo.

»Eni so bili prisiljeni, drugi so se prilizovali, največ pa je bilo slepcev, ki niso vedeli, kaj delajo,« je dejal Albert in vstal, češ, da ima neko nujno pot. Zore ni pozdravil nič; zato tudi Rak doma ni povedal hčeri, da je bil pri Albertu.

Ogorčen in pobit je razmišljal Rak po samotnih izprehodih svoj položaj. Svitalo se mu je, da ni izgubil samo svojega denarja, ampak Zora tudi ženina. A pomoči ni bilo od nikoder; svetovati ni vedel nihče; najboljši prijatelji so ravnodušno poslušali njegove tožbe in zabavljanje.

Siromak je čutil, kako mu gine kapital kljub iznajdljivemu varčevanju, in skrb, kaj potem in kaj bo s hčerjo, mu je odganjala spanje. Glava se mu je povesila, lasje so mu hitro sivali in vidno se je staral. Začel se je ponujati trgovcem za pomočnika in prodajalca; a zaman; vsem se je zdel prestar in preslaboten, bolj breme kot pomoč.

Zora, ki je dobro vedela, kaj očeta teži in tare, ki se ji je nesrečni starček v srce smilil, je nastopila isto pot kakor oče; a imela je več sreče. Trgovka v tisti hiši, kjer je bil prej Rak gospodar, je bila takoj pripravljena, da jo sprejme za prodajalko. A ko je Zora doma vesela povedala to novico, se je

oče razsrdil, da Albertova nevesta ne bo po trgovinah prodajala, da Bog ne zadene, da bi Albert zvedel, kaj je storila; potem bi bilo pač vsega konec.

Oče sicer ni gojil upanja, da bo Albert držal svojo besedo; a vsaj izgovora, najbrž zaželenega izgovora mu ni hotel preskrbeti. Hči se je vdala, ker si je prigovarjala, da morda res še ni konec. Zunanji znaki so sicer dolžili in obtoževali Alberta; a njeno srce ga je zagovarjalo in opravičevalo. Pisala bi mu, kaj so se mu zamerili, da ga ni več v hišo. A kaj si bo mislil! Vsiljevala se mu vendar ne bo; toliko ponosa ji je ostalo tudi v stiski in nesreči. Dolgo vendar ni mogla, ni hotela prenašati mučnih dvomov;

razpršiti se je morala megla, ki jo je dušila; laže se prenaša nesreča kot strah pred njo.

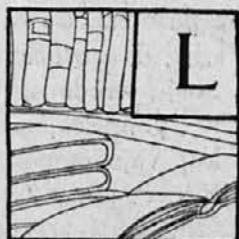
S težkim srcem je pisala pismo, tehtala besede in preudarjala, če ni katera ali preostra ali prepornišna; izražala je bojazen, da je Albert morda zbolel ali pa ga je ona nehote in nevede razžalila; želela mu je zdravja in da bi se kmalu zopet videla, in rahlo ga je opomnila, če ni v toliki zaposlenosti že pozabil svoje besede. Pismo je odšlo in zdaj je bolj v strahu kot v nadi čakala odgovora.

Oče pa je skrivaj, po posredovalki, odprodajal imovine, kar se mu je zdelo odveč, kar bi s hčerjo najlaže pogrešila. (Dalje prihodnjič.)

Pregled naše umetnosti.

Viktor Steska.

8.

leta 1693, ko je umrl Valvasor, je vzkli v Ljubljani Academia operosorum (družba delavnih), ki se je udeleževala na vseh poljih umetnosti, tudi v slikarstvu. Zidalo se je tedaj v Ljubljani in tudi sicer po deželi vsevpred. Po spodbudi in trudu stolnega dekana dr. Jan. Antona pl. Thalnitscherja je zrastle nova stolnica po

načrtu slavnega Andreja Pozzo. Graditelj Thalnitscher je želel stolnico kolikor mogoče olepšati. Mislil in preudarjal je, kdo bi jo poslikal. V domovini ni bilo nobenega takega mojstra, da bi se mu moglo tako važno delo poveriti. Ker je bil Andrej Pozzo ne le imeniten stavbar, ampak tudi znamenit slikar, ga je stolni dekan povabil, naj pride po njegovem načrtu sezidano cerkev poslikat. Pozzo pa ponudbe ni mogel sprejeti, ker je vprav takrat slikal jezuitsko cerkev na Dunaju in ker je imel že več drugih naročil za nadaljnja leta. Zato pa je bil v Ljubljano pozvan Giulio Quaglio, ki je l. 1702 poslikal goriško stolnico in ki je že prej zaslovel zlasti po mnogih lepih freskah na Frijulskem, n. pr. v Vidmu v palači Belgrado in Massin, v Pუსji vasi, v Bresciji itd.

Quaglio se je povabilu odzval in je 30. aprila 1703 dospel v Ljubljano s svojim 16letnim učencem Carlom Carlonijem.

Julij Quaglio (quaglia = prepelica) se je porodil l. 1668 v Lainu ob Komskem jezeru. Učil se je risati in slikati najprej pri svojem očetu, potem pri Janezu Krstniku Recchiju, ki je bival tudi v Comu; odtod pa je odšel k slavnemu Marku Antonu Franceschiniju v Bologno, ki je takrat slovel kot najboljši laški slikar. Dalje se je izobraževal še v Parmi, Piacenzi in Benetkah. Njegovi vzorniki so bili Correggio, Carracci, Tintoretto. Kot dovršen mojster je nastopil sedaj svojo umetniško pot po svetu.

V Ljubljani je precej l. 1703 pričel z delom. V svetišču je stukator Milanec Tomaž Ferrata s tremi učenci prevlekel strop nad velikim oltarjem z mavcem za okvire posameznim slikam. Teden pozneje se je Quaglio že lotil velike stropne slike, ki naj bi uprizorila ustanovitev ljubljanske škofije l. 1461. V dvanajstih dneh je dovršil to veliko fresko. Potem je slikal v stranski ladji nad oltarjem sv. Rešnjega

Giulio Quaglio: Sanje cesarja Friderika. Freska v ljubljanski stolnici.

Giulio Quaglio: Freska na stropu ljubljanske stolnice. 1706.

telesa, potem štiri evangeliste v trikotnih kapelah pod kupolo, Dizmovo kapelo in naposled tedanjo navidezno kupolo. Vso kupolo je poslikal v šestih tednih in je to delo dovršil 24. septembra 1703. Dan pozneje so kupolo odgrnili. Vse mesto je hitelo gledat to čudovito delo, katero so vsi soglasno hvalili. Dekanov brat dr. Janez Gregor Thalnitscher je zapisal sledečo dogodbico: Ptičica je priletela v cerkev in hotela zleteti skozi naslikano okno. Zato Thalnitscher pomotno primerja Quaglia grškemu slikarju Apelu. Znana je pripovedka o tekmi med slikarjem Zevksijem in Parrhazijem o grozdu in zastoru.

Potem je Quaglio zopet povzel delo v svetišču in napravil na zunanji cerkveni steni fresko Marijinega Oznanjenja. Na vernih duš dan, 2. novembra 1703, se je odpeljal domov. O sv. Juriju 1704 se je povrnil in prinesel seboj oljnato sliko sv. Dizma za stolnico in sliko sv. Duha za Bistro. To leto je dokončal slike v svetišču in v Dizmovi kapeli. Na desni steni v svetišču se je tudi sam portretiral in podpisal. Nato je odšel slikat dvorano grofa Vajkarta Ferdinanda Barba. Delo je zaključil v dveh mesecih in se napotil domov.

L. 1705 je upal, da dogotovi poslikanje vse ladje, toda lotila se ga je mrzlica, zato je odšel domov že 9. oktobra. L. 1706 pa je srečno dovršil strop in

pričel slikati na pevskem koru sedaj z orgelskimi omarami zakrite slike. Ko je 21. avgusta dokončal vse namenjeno delo v stolnici, je pohitel še v Škofjo Loko, kjer je okrasil zadnjo steno kapelice v Puštalu s sliko: Snemanje s križa. Tu se je podpisal: IVLIVS QALEVS PT ANNO 1706.¹

Na novo je bil Quaglio v Ljubljani v letih 1721 do 1723. Leta 1721 je poslikal ljubljansko semeniško knjižnico, in sicer meseca avgusta. Na stroške pl. Codellija je potem poslikal še kapelico presv. Trojice v stolnici. Stolnemu kapitlju je to delo tako ugajalo, da se je pogodil s slikarjem in njegovim sinom Rafaelom, da poslikata še pet ostalih kapel. Delo je dovršil v veliko zadovoljnost Ljubljančanov leta 1722 in 1723. Ker se je vse srečno izteklo, je poslikal še stene nad zakristijskimi vrati.²

Iz Ljubljane je odšel v Komen na Krasu, kjer je še l. 1723 poslikal podružnico M. B. Obršljanske.³

Dr. Izidor Cankar sodi o freskah v ljubljanski stolnici: »Za časa svojega večletnega bivanja v Ljubljani je dosegel Quaglio vrhunec umetniškega razvoja, ljubljanska stolnica je njegovo največje in najznamenitejše delo. Giulio je bil tedaj v najkrepkejših

¹ Dom in svet, 1903, 486 i. d.

² Izvestja Muz. društva za Kranjsko, 1904, 143.

³ Dom in svet, 1920, 83.

moških letih, je slikal vse ali skoraj vse lastnoročno. Ob tem času je bilo Quaglijevo umetniško hotenje našlo svoj pravi cilj.«⁴ »Ljubljanska stropna freska ni le največja slika, kar jih je Quaglio izvršil, marveč v umetnostnem oziru tudi najpomembnejša, ker se vsa prejšnja mojstrova dela zdijo le kakor priprava na to dejanje in vsa poznejša le kot inačice že v Ljubljani izvršene umetniške misli.«⁵

Quaglio je umrl l. 1751 3. julija na svojem domu.

Zanimivo je Thalnitscherjevo sporočilo, da je Quaglio l. 1703 vzel iz Ljubljane odhajaje s seboj štiri učence. Škoda, da nam zgodovinar imen teh učencev

Giulio Quaglio: Sv. Nikolaj rešuje tri obsojence. Freska v ljubljanski stolnici.

ni ohranil. Iz življenjepisov naših slikarjev ne moremo niti enega slutiti. Ni pa izključeno, da sta se pri Quagliu učila Valentin Mencinger in Franc Jelovšek, ko je bil Quaglio drugič v Ljubljani, l. 1721 do 1723.

Quaglio je bil nedvomno velik slikar. Slikarju pa je treba poleg prirodne nadarjenosti tudi bistrega duha in mnogo uka. Stvarnica je obdarila Quaglia z lepimi zmožnostmi. Te zmožnosti, kot seme položene v dušo, je pa mladi Quaglio skrbno gojil. Seveda je imel nenavadno ugodno priliko vaditi si oko že od

mladosti v raznih oblikah. Ker je bil oče slikar, ga je sinčko opazoval pri delu. Videl je, kako je oče platno napenjal, kako mu napravljajal podsnovo; globoko si je vtisnil v dušo, kako treba risati in senčiti podobo; zrl je, kako se pripravljajo barve, in pazno je spremljal z očmi po platnu drseči čopič. Mladostni vtiski so pač neizbrisni. Blagor slikarju, ki že izza mladih let opazuje, česar se morajo drugi šele pozneje s trudom naučiti!

Seveda bi Quaglio vkljub svoji nadarjenosti in srečni priložnosti ne bil nikdar velik umetnik, ko ne bi bil imel trdne volje, ko ne bi bil hrepenel po dovršenosti. Zato si je želel izpopolniti svoje vednosti, zato je opazoval tudi druge mojstre, se učil pri njih, si izolikal okus in si pridobil z vztrajno vajo veliko risarsko spretnost, tako da se pozneje ni ustrašil nobene še tako težavne naloge. Pa tudi v barvah je postal veščak. Njegove slike še vedno ugodno vplivajo, čeprav so že močno trpele po raznih nezgodah v teku dveh stoletij.

In Quaglijeve skupine! Ne le da potrebuje vsaka skupina velike spretnosti, da zahteva stvarilne domišljije, ne sme ji naposled nedostajati tudi dobre razvrstitve, jasne razporedbe posameznih predmetov, sploh primerne in umerjene uporabe prostora. In tu občudujemo Quaglia. Nekateri slikarji so dobro izveli posamezne osebe, male skupine; a ko so segli po večjih skupinah, živahnih dogodkih, so jim peroti omagale in svojih vzorov niso obistinitili. Quaglio pa najde svoji zamisli kmalu prikladno obliko. Nekatere skupine se nam dozdevajo morda preživahne. Vse se giblje, vse diha nemirno življenje; zdi se ti, da se vse pretaka kakor valovi v burni reki. Včasih je snov sama zahtevala burnih prizorov, pa tudi baročni čas je stavil zahteve umetniku, ki jih ni mogel, pa tudi ni smel prezreti.⁶

Odkar njegove slike krasi naše hramove, je zarisal črto tudi našim umetnikom. Skoro vsi so se več ali manj pri njem učili, največ naš marljivi freskant Franc Jelovšek.

Kak življenski potek je bil usojen Quaglijevemu učencu Carlu Carloniju? Rojen je bil l. 1686 v Scarii pri Comu. Z dvanajstim letom je prišel kot učenec h Quagliu, potem je nadaljeval svoj uk v Benetkah in v Rimu pri slikarju Trevisaniju. L. 1718 je vstopil v službo pasavskega škofa in pozneje princa Evgena, kateremu je na Dunaju v Belvederu okrasil več dvoran. Deloval je tudi v Pragi in Breslavi in se potem povrnil v svojo domovino, kjer je delal v Brescii, Milanu, Comu in v njegovi okolici. Umrl je doma v 90. letu leta 1775.⁷

⁶ Dom in svet, 1903, 532.

⁷ Tschischka, Kunst u. Alterthum im österr. Kaiserstaate, 346. — Mittheilungen der Z. C. 1879, 62 sq.

⁴ Istotam, 81.

⁵ Istotam, 189.

Žegnanje.

Karel Štrbenk.

»N« e hodi, Mate, danes na faro; glej, slaba sem in otroci so...« je prosila na postelji ležeča žena svojega moža, ki je stal sredi sobe z upognjenim životom. Njegove oči so bile uprte v tla, žuljave roke so bile stisnjene v pesti. Top je bil njegov pogled in votlo je donel glas v sobi, ki je bila podobna kleti. Na postelji je ležala žena. Na postelji, ki je bila z otroki vred pravzaprav kup cunj, je čepelo poleg matere troje suhih bitij. Šestero široko odprtih oči je plaho strmelo v očeta, troje odprtih ust je nemo govorilo: »Lačni smo!« Sicer pa so bili tihi in komaj, da se je kateri ganil.

Sključeno telo očeta se je vzravvalo, oči so se uprle v vrata kot bi iskale, česar niso videle še nikoli in ne bodo videle nikoli. Od fare sem je vel veter in nosil zvoke zvona tudi v to izbo žalosti... Bolni ženi so se razširile oči, oslabela roka se je stežka dvignila in stegnila, kot bi hotela doseči nekaj nedosegljivega, a je zopet omahnila na zakrpano odejo.

»Čuješ, Mate, zvon vabi! Danes je sv. Magdalena, danes je žegnanje. Čuješ li, kako vabi, pridite, pridite, vi bolni, vi ubogi, jaz vas bom ozdravil in potolažil, saj je danes žegnanje! Otroci, ali čujete, tudi vas vabi... molimo!«

Suha roka bolnice je segla na steno nad posteljo, kjer je visel blagoslovljen rožni venec. Tresoče je nesla križec k ustom in spoštljivo je poljubila žena Križanega. Nato je ovila ta črni rožni venec okoli koščenih prstov. Kot črni glad se je vil okoli roke bolnice. Ustnice so se zganile in kot dih nalahko se je čul glas bolnice: »Daj nam danes naš vsakdanji kruh...« Šestero ustnic se je premaknilo tam v kotu in nekako plakajoč je bil njihov glas: »Prosi za nas grešnike...«

Žena je molila z otroki. Telo Mateja se je vzravvalo, planil je ven, zvon ga je vabil na faro. Za njim je strmelo osmero oči, široko odprtih, otopelih oči, in osmero velih, bledih ustnic je šepetalo: »Daj nam danes...«

Bežal je, hitel je, a vedno jih je čul, vedno jih je videl proseče: »Daj, samo še danes, ko je žegnanje!« Veter je nosil za njim to prošnjo! Čul jo je, srce v prsah pa se mu je stiskalo, krčilo...

Prišel je na faro, stopil je v cerkev. Glava mu je globoko klonila, roke so se sklenile, ustnice so mu vzdrtle in zašepetale: »In ne vpelji nas v skušnjava.« In glava je klonila še niže, tako nizko, da je skoro udarila na kamenita tla, oči so se široko odprle in zalesketalo se je nekaj v teh očeh, polzelo po glo-

bokih gubah na obrazu ter padlo na trda, kamenita tla... Roka se je stisnila v trdo pest, gledal je v tla in pred sabo je videl zopet šestero steklenih oči, šestero ustnic je šepetalo: »Daj nam danes...« Roke so stezali, gola telesa so drgetala... Vse je videl, vse je spoznal... Telo mu je globoko klonilo, čelo je trčilo ob tlak.

Zgrnila se je množica ljudi okoli ležečega, dvignili so ga in odnesli za cerkev. Mate je bil omedlel...

»Kaj pa hodi danes v cerkev,« so se čuli glasovi izmed ljudi, »ko je žegnanje, pa tako beraški...«

»Za vse je prostora, za vse je žegnanje,« se je oglasila izmed množice stara, suha ženica.

Nihče izmed množice ni rekel ničesar več. Ozrli so se na starko in se razšli.

Ženica pa je stopila k Mateju.

Solnce ga je predramilo, odprl je oči, gledal je predse in zdelo se mu je, da vidi čudo, veliko čudo. Žena se je dvignila na postelji. Nič več ni bila bolna, rdeča je bila in smehljala se je. Tista črna nit okoli koščenih rok je odpadla, glad je bežal skozi vrata iz izbe. Tam v kotu se je dvignilo troje suhih bitij, po licih se je razlil smehljaj...

Miza je bila bogato obložena. Posedli so okoli nje vsi veseli, oči uprli v vrata, kedaj pride on — Mate.

Solnce je posijalo v izbo, solnce, ki sije samo srečnim ljudem, solnce, ki sije samo na žegnanje. Prišel je domov v tisto s solncem razsvetljeno izbo, veselo so ga sprejeli otroci in žena, njega, ki je blodil ves dan, da najde svoji družini kruha, danes, ko je žegnanje...

Vse je videl in nasmehnil se je za zidom, solnce pa ga je pobožalo tako toplo po obrazu, da se je dvignilo onemoglo telo, stegnil je roko, da bi objel to sliko, da ne bi izgubila nikoli — nikoli. Solnce se je smehljalo... Mate se je vzdramil in globoko vzdihnil...

Poleg sebe je opazil staro ženico, ki ga je motrila z usmiljenim pogledom. »Ali ti je odleglo? Vem, Mate, kaj te tišči in tlači k tlom, a ne obupaj. Glej, kolikor ti morem pomoči, ti pomorem.« Sklonila se je k njemu in mu stisnila nekaj v roke. Ničesar več ni rekla, obrnila se je in s trudnim korakom odšla.

Mate je odprl roko in pogledal ta skromni dar. Malo je, niti za hleb kruha ni, a vendar mu je bilo laže. Ni še umrlo sočutje pri vseh... Sicer je malo, a vendar je to podarila roka človeka, ki čuti z njim, dasi je sam v bedi, v uboštvi.

Za zidom je zopet sedel sam. Iz cerkve se je čulo bučanje orgel, ubrano petje je udarjalo Mateju na

uho. Dvignil se je, glava mu je zopet globoko klonila, zopet je čul jokajočo prošnjo: »Daj nam danes...«

»Hiti, hiti, Matel!« mu je šepetal neznan glas. »Še je čas, rešil boš četvero nedolžnih bitij — hitil!«

»Kam,« je vprašal trudno.

»Hiti, glej, bogastvo krog in krog! Vzemil!«

Mate je vstal in s sklonjeno glavo je sledil temu neznanu, ustnice pa so mu šepetale: »In ne vpelji nas v skušnjavo...« Šel je. Kam? Sam ni vedel. Kot pijan je blodil po fari. Maša je minula, ljudje so se vsuli iz cerkve. Srečavali so Mateja, ki je danes obnemogel lakote, a nihče mu ni nudil pomoči, nikogar ni bilo, ki bi se usmilil otrok, bolne žene...

Praznično so bili oblečeni. Iz hiš pa je dišalo po dobrih jedilih. Mateju so se širile prsi, roka se mu je zagrebla v grudi, kot bi se hotel ubraniti temne misli, ki mu je trkala na dušo: »Vzemil!« ...

»Ne, ne,« se mu je upiralo. »Danes ne, ko je žegnanje.«

»Ne daj, da ti pogine družina,« se je oglasilo zopet tisto neznano. »Pojdi, vzemi, ko ni usmiljenja!«

Obstal je pred visoko hišo blizu cerkve. Tako prijetno je zadišalo iz nje. In toliko ljudi je bilo v njej. Gostilna je bila. Krenil je vanjo in sedel za mizo. Prezirljivo so ga motrili gostje. Naročil je z jecljajočim glasom. Gostilničarka mu je prinesla kos pečenke in kruha.

Pogledal je okoli sebe, če morda kdo ne vidi, kaj namerava. Ena roka je segla v žep, kjer je imel podarjen novčič, z drugo pa je prijel pečenko in kruh ter ga vtaknil v nedrije. Tedaj se mu je zazdelo, da mu je napisano na čelu, da je kradel. Dvignil se je polagoma in hotel ven. Toda gostje so opazili zločin. Zahrumelo je med ljudmi, Mate je planil proti vratom. Tam mu je zastavil pot velik možakar ter udaril tata med oči. Mate je stegnil roko, v kateri je držal novčič, kot bi hotel plačati, pa udarec je bil tako silen, notranja bol in onemoglost je bila tako velika, da se je zgrudil.

Množica se je zgrnila okoli njega, po tleh pa je polzela rdeča sraga. Kot rdeča nit se je vila po tleh ter vpila tja, visoko do neba.

»To je oni, ki je danes omedlel v cerkvi,« se je oglasil nekdo iz množice. Ljudje so silili do njega, čuli so se težki vzdihji ležečega. Noge okoli stoječih so trdo zadevale ob ležeče telo. »Tat je! V ječo z njim!« ... Gnetli so se okrog njega, suvali to izmzgano telo. Mate je čutil sunke, bili so pekoči, skleleči... Zdelo se mu je, da se pogreza globoko... globoko...

Njegove ustnice so se nenadoma zganile in se zaokrožile v trpek nasmeh.

»Tat se smeje,« je hrumela množica in mu grozila: »Zločinca ne božaj!«

Rdeča mlakuža okrog njega se je večala, njegov obraz je bil rdeč od te gorke krvi, on pa se je smejal

kot bi hotel reči: »Udari še huje, greh bo potem opran tisočkrat, tisočkrat! Umij si potem svoje roke v moji krvi, da ne ostane na njej madež bede in gladu...«

Razjarjena množica pa je udrihala in se veselila. Tu ni bilo stare ženice, ki bi ga milovala, tu so bila sama trda, ohola srca. Ni je bilo, le njen novčič je ležal tam v rdeči mlakuži, morda edino, kar je tu spominjalo na usmiljenje.

Iz nedrija mu je padel kos ukradene pečenke ter se povaljal v krvi. Kruh se je namakal v krvi, v krvi zločina in bede...

Mate je omedlel, zasanjal je tiste lepe sanje, ki jih je sanjal med mašo za cerkvenim zidom. Vse je zopet videl jasno pred sabo — obraz se mu je smehljal. Solnce je bilo posijalo v njegovo sobo — k njemu, bednemu, opljuvanemu...

Dvignili so onemoglo telo in zanesli ven. Oblili so ga z vodo in ga pustili zunaj pred hišo na cesti. Tam ob hiši je ležal zločinec, zasmehovan, osuvan, danes, ko je žegnanje...

Mate — tat...

In zopet ga je božalo solnce in ga obudilo. Nizko je že bilo padlo, ko se je Mate dvignil in opotekajoč se napotil proti domu. Misel mu je blodila daleč, blodila je nazaj v cerkev, v gostilno... Videl je velik kos pečenke, videl je kos belega kruha, namočen je bil z njegovo krvjo, v duši mu je hrul vihar, zlobno se mu je režal nekdo v obraz: »Tat, tat!« Samo to je videl in še nekaj drugega. Šestero široko odprtih oči, šestero stegnjenih suhih rok — prosečih, sklenjenih v molitvi. To, samo to je videl Mate danes, na žegnanje.

Že je bil na domačem pragu. Mrak je bil že davno legel na zemljo in prodrl tudi v izbo, tako da je bila v sobi popolna tema. Ničesar ni bilo čuti. Prižgal je malo svetiljko, jo postavil na mizo. Iz kota je gledalo vanj troje od lakote spačenih obrazov; njegovi otroci so bili, ki so ves dan čakali, da jim prinese kruha.

Ničesar niso rekli, samo čakali so, proseči so bili njihovi pogledi. Opotekel se je k postelji, kjer je ležala žena. Smehljajoč je bil njen obraz. Roke je imela sklenjene in še vedno ovite s črnim rožnim vencem.

»Nisem hotel, žena, nisem hotel, samo rad bi bil prinesel. Daj, molimo danes, ko je žegnanje,« je jecljal Mate. Odkril je glavo, na njej so se poznali sledovi, rdeči so bili, sklonil je glavo ter molil: »In odpusti nam naše dolge...« Ustnice so mu drhtele, glava mu je klonila globoko, zaihtel je... Žena pa je strmela vanj z napol odprtimi očmi, njene ustnice se niso ganile, roke, ovite s črnim rožnim vencem, pa so bile mrzle, ledenomrzle in nič več niso prebirali koščeni prsti teh črnih jagod... Ustnice pa so se smehljale... saj je bilo danes žegnanje...

K postelji se je priplazilo troje senc, ki so strme gledale smehljajoči se obraz matere. Najstarejši je prijel očeta, trudno telo se je zganilo in zgrmelo na tla. Mate se je zgrudil in z odprtimi očmi zrl troje drobnih teles, ki so ga gledali jokajoči — vsi bedni — gladni...

Na fari je zapel zvon »Ave Marija«. Otroci so sklenili roke, vzdignili so otopele oči k nebu ter jec-ljajoče začeli moliti. Tudi Mate se je trudil, da bi molil, dvignil je svoje oči k nebu in iz mogočnih prsi je priplula komaj slišna, jec-ljajoča molitev k sv. Magdaleni grešnici: »Odpusti nam naše dolge...« Krvava sraga mu je bila začrtana preko lica, kot nit tenka je bila njena sled. Ustnice so se mu mrzlično tresle, hotel je moliti še dalje, a beseda mu je zastala. Mate ni mogel moliti več. Otroci so molili sami, šepetaje, jokajoče...

Zunaj pa je bila noč, žegnanjska noč. Na vasi blizu koče je zavriskal nekdo in krenil proti fari, kjer so praznovali še vedno veselo žegnanje...

V sobi je brlela medla luč in metala svoje mrke žarke na to trudno družbo... Vrata koče so se lahko odprla, v izbo je priplul neznan duh, velik je

bil — silno velik... Zarezal se je na vsa usta, samo pogledal je v izbo ter odšel. Imel je dva obraza, eden je bil črn, bil je greh, drugi pa je bil suh, koščen, bil je glad. Ogrnjen je bil v škrlatnordeč plašč — njegova postava je bila silna — njegova moč orjaška. Samo pogledal je in šel, saj je videl svoje žrtve.

Tiho je bilo v izbi, za mizo je sedel s sklonjeno glavo Mate in troje lačnih otrok. Veter je nosil od fare veselo pesem žegnanja. A tu je ni čul nihče — samo žena se je smehljala nemo tej žegnanjski pesmi, samo ona jo je umela. Ležala je nepremično in molila molče na oni črni rožni venec, ki je bil ovit okoli suhih, koščenih, mrzlih rok...

Tako je bilo žegnanje.

Tu se konča ta žalostna povest, tu je bila štirinajsta postaja križevega pota...

Fara je plesala pijana od veselja, v tesni izbi pa je bila tema, nad njo je plavala črna senca — smrt...

O polnoči se je končalo žegnanje sv. Magdalene, kakor se jih vrsti tisoč dan za dnem. Fare so pijane, — tam pa vzdihujejo in cepajo žrtve, človeške žrtve, ki so vredne življenja...

Sv. Magdalena grešnica, prosi zanje!...

Kupec.

(Po narodni pripovedki. — J. G.)

Vroče je sijalo solnce in postopač Lenart se je zleknil v senco kraj ceste, čez travnat rob, ter vrgel na tla svojo tolsto malho. »Poglejmo, kaj se je vse nabralo vanjo!« In nabralo se je bilo kruha za teden dni belega, za teden dni črnega. Izsul ga je na travo in belega pobožno spravljaj nazaj v shranilo, črnega pa metal navzdol po grmovju: »Beli hlebček, noter v torbo! Črni muri, dol po bregu!«

»Stoj! Kaj pa delaš?« je nenadoma zavpilo za njegovim hrbtom, da se je Lenart prestrašil.

»Torbo si lajšam,« se je oddahnil, kajti za njim je stal samo ponižen ribič.

»Kakor vidim, imaš tu stvari vmes, ki so brez vrednosti zate,« je menil tujec.

»Tako je.«

»Kaj mi daš, da ti dobim kupca zanje?«

»Hvaležen ti bom in za tvojo srečo bom prosil,« se je napravil Lenart svetega, zraven pa si je mislil: »Saj drugega plačila bo taka kupčija težko vredna.«

Vendar je pobral razmetane kose in jo mahnil z neznancem, da poiščeta kupca.

Hodila sta skozi globoko, neznano goščo, nazadnje sta prišla do Drave. »Tu morava čez! Gospod, ki ga iščeva, je na oni strani,« je rekel tujec — in stopila sta v čoln.

Že sta trčila ob nasprotni breg in Lenart se je pognal na kopno. V tistem trenutku pa je sunil ribič z veslom v prod, da je čoln kakor odskočil od kraja in se okrenil nazaj proti reki.

»Stoj! Kaj pa delaš?« je zavpil to pot Lenart, ki je bil ostal sam na suhem.

»Čoln sem si olajšal,« se je zasmel ribič ter še pristavil za slovo: »Dobro kupčijo želim! In na plačilo ne pozabil!«

Tako ni preostalo Lenartu nič drugega, ko da je vzel pot pod noge in šel naprej. A ko je tako hodil, mu je na vsem lepem zmanjkalo tal; pred njim se je širila struga in po tej strugi je tekla reka. Reka? Prestrašen je krenil Lenart na desno, krenil na levo, zmeden še enkrat tekkel nazaj na desno — tekkel sem, tekkel tja — nazadnje se je uničen zgrudil na staro tnalno kakor kup nesreče. Kraj, kamor ga je bil zapeljal zvit ribič, ni bil nasprotni breg Drave, ampak samotni, zapuščen — otok sredi reke...

Mineval je dan za dnem in dan za dnem je prihajal ribič na breg in nastavljal mreže.

Ko je prišel prvi dan in ga je zagledal Lenart z otoka, je srdit zaklical čez vodo: »Tu si drugoč? Vrag naj ti potrga mreže! O, in še jaz sem se ti ujel v past!«

»Kaj boš robantill! Gospoda, gospoda rajši poišči, tistega, ki ti bo breme olajšall!« In ribič se je smejal in šel domov.

Ko je prišel sedmi dan, je Lenart prosil: »Usmili se me! Poginiti bom moral, če ne prideš in me ne rešiš iz te puščave!«

»Le potrpljenje! Ali so kosi v tvoji malhi že našli kupca? Črni in resasti, se mi zdi, ga še vedno zastonj čakajo. Le potrpljenje!« In vzdignil je mrežo iz vode in je šel domov.

Ko pa je prišel petnajsti dan, se nikdo ni oglasil z otoka. Tedaj je ribič odvezal čoln in je odrinil po Lenarta. In skoraj se je prestrašil, ko ga je zagledal med grmovjem: klečal je in molil in bil je suh in splahnjen. Še bolj suha pa je bila njegova malha: nobene drobtine ni bilo v njej.

Tako je postopač Lenart našel kupca za svoj preobili kruh, tudi za črnega in za resastega...

Tisti kupec še sedaj živi. — Morda ima celo v naših časih kdo na pretek vsega in ga ne pozna?

[4]

Roparji na slovenski zemlji.

Zgodovinske drobtine. — Zbral Leopold Podlogar.

Kot roparski gradovi so zaznamovani nadalje: 5. Polhov Gradec. Koj zadaj za vasjo se dviga visok hrib, Kalvarijska gora z zidanimi postajami križevega pota in s kapelico žalostne M. B. na vrhu. Na tem mestu je stal prvotni grad, Polhov Gradec imenovan. Porušil ga je siloviti potres l. 1511 24. ali 26. marca. Po deželi so se podrli še kamniški grad Kamnik, škofjeloški grad, tržiški in bleški, Dobrava, postojnski grad, Hasberg, Turjak in Čušperk. Po potresu so zidali grad v nižavi.

V prvotnem gradu so živeli roparski vitezi. Ti so plenili po posestvih frižinskih škofov v takozvanem »Loškem gospostvu« (okolica Škofje Loke) med Idrijo, Radovljico in Bohinjem. Imenoma se navaja tak roparski vitez l. 1295. Bil je neki Werso, ki je imel v pomoč viteze iz sosednjih gradov.

6. Prečina pri Novem mestu. Iste vrste kakor Erazmov grad pri Postojni je bil tudi grad Luknja v prečinski župniji. Zgodovinarji so mnenja, da so ga zidali Predjamski in da je Erazem Predjamski tudi iz tega varnega zavetja napravljaval roparske pohode po Dolenjskem.

7. Smlednik. Stari grad nad Smlednikom, omenjen v listinah l. 1200, je bil gnezdišče roparskih vitezov. Od tu so pohajale roparske bande po vsej Gorenjski. Roparske pohode iz Smlednika so napravljali »v španoviji« Smledniški, Pograjski in Jeterbenški (Jeterbenk, sedaj razvalina v župniji sv. Katarine nad Medvodami). Ropali so brez prestanka. Da bi zmešali sled za seboj, so imeli vsi narobe podkovane konje. (Ustno izročilo.)

8. Soteska. Onstran Krke, nasproti sedanjemu soteškemu gradu, se vidijo na strmi višini razvaline »Stare Soteske«. V njem so gospodovali »soteški gospodje«, omenjeni že l. 1231. Bili so roparski vitezi. Njihova grozodejstva so neki presejala vse meje. Zato je bil na ukaz deželnega kneza grad razdejan. Napačna pa je trditev Valva-zorjeva in drugih, ki so iz njega prepisovali, da bi bil

grad razdejan l. 1458 od celjskega grofa Hermana. Celjani so že l. 1456 izumrli. Zgoditi se je moralo to prej. Poznamo pa dva Celjana tega imena: Hermana I. (1369—1385) in Hermana II. (1385—1454).

9. Stari trg pri Poljanah. V gradu Poljane je živel l. 1475 gospodar Nikolaj Tuitländer. S svojimi ljudmi je delal po okolici nasilja, da jih je očak Marko Barbo (1467—1490) izobčil. Prav po Vseh svetih l. 1475 so napadli župnišče, ko župnika ni bilo doma. Odvedli pa so njegovo gospodinjo in jo imeli deset dni zaprto.¹

10. Šmarjeta na Dolenjskem. Pol ure od Šmarjete leži vas Vinica, h kateri štejejo tudi Modruše in Osredek. V frižinskih pismih se omenja grad Modruše l. 1291—1318 večkrat. Njegovi gospodarji so ropali daleč naokoli. Neka grajska gospa je pozneje zidala cerkev sv. Martina na Vinici, da bi vsaj nekoliko zadostila za krivice svojih prednikov.²

11. Šmartin pri Kranju. Na griču pod Šmarjetno goro pri Kranju, kjer se pravi sedaj na Starem gradišču, je stal že koncem 11. stoletja ortenburški grad, imenovan Stražišče (Wartenberg). Stražiška gospoda je pogosto napravljala roparske pohode po okolici. Zlasti veliko kvare so delali po frižinskem gospostvu v loški okolici. Leta 1202 je kupil za drag denar ta grad frižinski škof Oton in ga podrl. Pozneje pa so ga Ortenburžani zopet pozidali, ker beremo o novih nasilstvih iz tega gradu. Šele 1263 ga je Friderik Ortenburški frižinskim škofom odstopil za 20 mark starih oglejskih denarjev in tedaj izgine za vedno iz zgodovine.³

12. Tržič. Poleg Tržiča so razvaline Hudega grada, kjer so prebivali roparski vitezi. Napadali so po okolici, največ pa prežali na trgovce, ki so po ljubeljski cesti potovali na Koroško. O tem gradu je razširjena pravljica o zakleti grajski hčeri, ki se v

¹ Izvestja M. dr. 1891, 26.

² Schumi, Archiv II, 16, Zgod. fara V. 73.

³ Izvestja M. dr. 1891, 59.

kačo spremenjena pokori za pregrehe svojih prednikov in čuva velik zaklad. — Na koroški strani ob Dravi pa so bivali roparski vitezi Štubenbergi v gradu Humberg (Hollenburg). Ti so imeli še drugi grad, Kac ob Muri. Oba je dal porušiti l. 1469 cesar Friderik III. Roparski vitezi, ki so se bili povrh pridružili še upornikom, so bili obglavljeni. Tudi ti plemiči so ogražali trgovce po ljubeljski cesti.

13. **Vranja peč.** Kar pripoveduje Valvazor o vranjpeških plemičih, velja za grad Rabensberg (Vranja peč) pri Mureku na Štajerskem. Vendar pa je tudi na kranjski Vranji peči v srednjem veku stal grad. V Valvazorjevem času že ni bilo nobenega sledu o njem. Po ustnem izročilu so živeli tam vitezi, ki so prežali na trgovce, potujoče po Tuhinjski in Radomeljski dolini.

14. **Vrhnik a.** Dve uri od Vrhnike proti Horjulu stoji grad Lesno brdo. Sedanji grad so zidali baroni Polhograjski okrog l. 1680. Nekaj više nad gradom je stal do l. 1471 »Baumkircherjev grad ali turn«.

Baumkircherji so bili plemiški rod, ki je imel posestva na Kranjskem in Štajerskem. Cesar Friderik III. je podaril Viljemu Baumkircherju l. 1437 neki gradič (turn) pri Vipavi, več zemljišč v Ribnici in menda tudi v okolici Lesnega brda. Tu so si zidali gradič, enak onemu pri Vipavi. V tem gradu je odraščal Viljemu Baumkircherju sin Andrej.

Leta 1440 je prišel mladi Andrej na cesarski dvor. Razvil se je v junaškega 22 letnega moža ogromne postave in silne telesne moči.

Izkazal se je zlasti l. 1452, ko so uporniki oblegali cesarja v Dunajskem Novem mestu. Ko so sovražniki ob mestnih vratih vrgli cesarske vojake nazaj, je vitez Andrej sam napadalce toliko časa zadrževal, da so se cesarski zopet zbrali in vrata zaprli. Andrej je postal slavjen, občudovan junak. Cesar ga je pobaronil in ga imenoval za svojega glavarja v Požunu. V upornih in bojevitih časih je bil najbolj pripraven za voditelja vojaških čet. Zvesto je stal na cesarjevi strani v bojih za celjsko dediščino in v bojih zoper uporne Dunajčane.

Ko se je sklenil mir, je pričakoval Andrej kakor drugi cesarju zvesti plemiči bogato plačilo in odlikovanje. Ni bilo ne enega ne drugega. Hitro se je skovala zarota zoper cesarja. Med voditelji upora je bil tudi Andrej Baumkircher. Da se odškodujejo za dolžne vsote (vojne stroške), so se polastili mesta Maribor in potem po vrsti par trgov in gradov (febr. l. 1469). Baumkircher je nato nabral vojakov po Češkem in Ogrskem in plenil po dolini Mure in Murice. Huda stiska je prišla nad te pokrajine. Napočila je jesen in zima, pa še ni bilo konca plenitvam. Šele junija 1470 je cesar obljubil izplačati Baumkircherju dolžne vsote. Pa on je imel vedno prazno blagajno. Baumkircher ni dobil plačila, zato je po

svoje dalje gospodaril po Štajerskem. Slednjič ga je cesar z zvijačo zvalil v Gradec. Komaj je bil v mestu, so ga zgrabili in obglavili (1471).

Ker so imeli Baumkircherji okoli Vrhnike in Horjula posestva in podložnike, je ljudska pripovedka predstavila to, kar se je godilo na Štajerskem, na domača tla. Okoli Vrhnike pripovedujejo o slovitem Andreju, da je bil neusmiljen gospodar svojim podložnikom. Pobral jim je vse, kar so imeli. S svojimi prijatelji je s svojega utrjenega grada požigal, ropal in plenil daleč na okoli. Razjarjeno ljudstvo ga je slednjič dobilo v pest. Neusmiljeno je potolklo njega in njegovo družino, grad pa zažgalo.

O polhograjskih roparskih vitezih smo že slišali. Od Baumkircherjev so podedovali grad in zemljišča. Vse dogodke raznih časov je spravila ljudska pripoved skupaj v eno celoto in jo naložila Baumkircherjem na vest. Zgodovina nam o njih nasilnih ropih v naši deželi nič ne pove, pač pa o Pograjskih, ki so bili hudi zatiralci podložnikov. Leta 1515 so jim uporni kmetje graščino oropali in požgali.

Iz teh in drugih roparskih gradov je prihajalo neizmerno gorja, večinoma nad revnejše prebivalstvo. Imamo pa zgodovinske priče, da roparski vitezi tudi gradovom niso prizanašali. Štajerski letopis »Reimchronik« nam to jasno pove: »Tudi gospoda je začela okušati tisto revščino in nadlogo, ki so jo občutili trgovci in romarji, katerim so ugrabljali njihovo imetje. Ne morem vam povedati, kakšna nesreča in kakšno trpljenje je zadelo deželo.«

Bil je zadnji »potujoči vitez«. Med te vrste plemičev se je vrnila večina propadle plemiške gospode, ki je na ta ali oni način prišla ob dom in imetje, potem pa se klatila po svetu. Zavetja so iskali po gradovih, kjer so bili ponekod dobrodošli, drugod pa so zapirali pred njimi grajska vrata. Bili so nekaki plemeniti rokovnjači, ki so bili strah ne le ljudstvu, ampak tudi gradovom. Neko izjemo dela med njimi Ulrik. Bil je veseljaški »klativitez« in pevec, ki je hotel pregledati ves svet, propalica pa ni bil. On toži o svojih stanovskih tovariših: »Ponoči in podnevi ropajo po deželi. Mnoge vasi so razrušene in zapuščene. Bogatini so postali tako predrzni in brezsrčni, da revežem ugrabljajo njihovo imetje.« Pravil je lahko iz lastne skušnje, ker so tudi njega ujeli in ga eno leto in tri tedne imeli zaprtega v hudi ječi, iz katere se je rešil le z velikimi žrtvami. »Nič plemenitega ni več na plemstvu,« tako piše na drugem mestu; »vse skupaj je sebična in brutalna (nasilna) svojat.«⁴

Nič bolje kakor revnemu ljudstvu, trgovcem, romarjem in deloma gospodi sami pa se ni godilo cerkvam in samostanom. V tem oziru nosi črn madež tudi višje plemstvo; celo najvišji knežji dvori niso izvzeti.

⁴ Spomenica 660 letnice št. 10.

Omenili smo že, da je šlo mnogo vitezov za križarskih vojsk (1096—1291) v Sveto deželo bojevati se proti Turkom, odkoder se navadno niso več vrnili. — Res, mnogo krščanskih vitezov se je podalo s svetim navdušenjem v te boje; vendar pa se o večini tega ne more trditi.

Prav za križarskih vojsk so se klatili po slovenskih deželah privrženci raznih sekt: gazari, circumcellioni (klati-menihi), bogomili in drugi. Med ljudstvom so netili sovraštvo do cerkve in papeža. Pisano so gledali bogate cerkve in samostane. Znali so pregovoriti ropa željne viteze in razuzdano plemstvo, da je planilo po premoženju cerkva in samostanov. Te ustanove so silno trpele, posebno v dobah brezvladja, ki so večkrat nastopale, in v dobi, ko so se na debelo pojavljale razne herezije (krive vere). (Tempore rebellionis et invalescente haeresi.)

Cerkev je branila svojo last in svoje pravice s hudimi cerkvenimi kaznimi: s prepovedjo (interdikt) ali izobčenjem. Teh cerkvenih kazni je v tej dobi kar mrgolelo zavoljo neprestanega ropanja cerkvene lastnine po plemstvu. Kazni so navadno vselej in povsod zadele v živo, ker so bile javno in na več krajih razglašene in imele hude posledice. Da se reši izrečenih cerkvenih kazni in zadosti za cerkveni rop, je moral krivec povrniti cerkvi njeno lastnino in opraviti povrhu še pokoro. Ta pa je bila za križarskih vojsk navadno »boj s Turki v Sveti deželi«. S tem potovanjem v Sveto deželo je bila opravljena vsa pokora. (»Iter illud pro omni poenitentia reputatur.«)

Brezobzirno razsvetljuje zgodovinar Huber ono navdušenje, ki je takoj s prvo križarsko vojsko kar spraznilo evropske gradove. Dotakne se sicer tudi cerkvenih kazni, pa ne v poglavjih o križarskih vojskah; pač pa poudarja nekaj drugega, kar zopet v prav jasni in čudni luči pokaže tedanje plemstvo in viteštvo. »Z velikim pompom in hrupom so se vzdignile na papežev poziv trume križarjev in drle proti vzhodu. Komaj pa so prišli nekateri — in teh je bilo veliko! — iz domače dežele, so ubrali svojo pot, po kateri so prišli v kraje, kjer niso bili nevarni morebiti mohamedancem, ampak bogatim židom po raznih evropskih mestih, od koder so se vračali bogati in pa — slavni.«⁵

Za našo domačo zgodovino imamo na razpolago že precej zbirke raznovrstnih listin, ki segajo nazaj v 10. stoletje: tako Kosovo »Gradivo« in Schumijev »Archiv«. Čudom se čudi človek ob prvem pogledu v te listine tedanjemu plemstvu, kako tekmuje med seboj, kdo bo cerkvam in samostanom naklonil več

in večjih daril. Prav z mirno vestjo rečemo, da po večini te listine-darovnice ne pomenijo nič drugega kakor povračila za storjeno škodo in krivico. Teh listin po večini ni narekovalo dobrohotno srce, ampak sila od zgoraj: cerkvene kazni in pritisk vladarjev. Na ta način so postali največji roparji cerkva in samostanov njih največji dobrotniki. Cerkev je rada dovolila tako obliko teh darovnic. Zadovoljna in vesela je bila, da je prišla do svojih pravic, krivičnosti pa menda prav tako, da so dobili lepo doneč, četudi krivičen naslov »cerkvenih dobrotnikov«. Bile so sicer tudi med plemstvom častne izjeme, vendar prav redke.

Nekaj zgledov naj nam pojasni razmerje med srednjeveškim plemstvom in cerkvenimi ustanovami.

V poznem srednjem veku nastopi družina Celjskih grofov v polni moči, veljavi in bogastvu. S tem se je lahko merila z vsako vladarsko rodbino. V zgodovini se pojavijo najprej kot plemiči Savinjski, imenovani tako po rodnem gradu Sávinjek (Sóvnek), ki je stal jugozapadno od Braslovč.

Veljava rodbine se je zelo povečala, ko so dobili zavetništvo nad bogatim gornjegrajskim samostanom. Obrambo prostrane opatije so si dali dobro plačati. Za izvrševanje sodne oblasti nad samostanskimi podložniki so dobivali lepe dohodke. Kakšno razmerje je včasih vladalo med opatijo in njenimi zavetniki, nam dobro osvetljuje neki dogodek iz leta 1255. Pičenski škof Oton je takrat (21. februarja) v braslovški cerkvi sodil o tožbi, ki jo je naperil gornjegrajski opat Henrik proti savinjskemu grofu Gebhardu III. Tožen je bil, da je gornjegrajska posestva oropal in opustošil, poslopja razdejal, tako da zemljišča več let niso dajala nikakih dohodkov. Dva podložnika je celo umoril, drugim je odsekal noge, ušesa ali jih trpinčil na drugačen način. Gebhard je priznal svojo krivdo, bil pripravljen povrniti škodo in se s samostanom poravnati.

Kot celjski grofi so imeli Savinjski tudi na Kranjskem 22 graščin: Svibno, Krško, Radovljico, Kranjski gradič, Lož, Ribnico, Kočevje, Fridrihštajn, Poljane, Belo peč, Kostel, Ig, Smlednik, Kropo, Polhov gradec, Lipniški grad, Goričane, Ortnek, Čušperk, Vinico, Mirno, Naklo. Kot svetni gospodje tako obširnega sveta so dobili zavetništvo in postranske pravice nad neštetimi cerkvami oziroma župnijami in samostani. Res se nam kažejo v raznih listinah kot velike dobrotnike cerkva in raznih dobrodelnih ustanov; res je pa tudi, da so s temi dobrotami poravnavali storjene krivice. Leta 1374 se je podal celjski grof Friderik v Rim po odvezo, ker je oropal cerkve (quia bona eripuit ecclesiae). (Dalje prihodnjic.)

⁵ Prim. Huber, Gesch. Oesterr. I. 236.

Po okrogli zemlji.

Politični pregled.

V Jugoslaviji so se 18. marca vršile volitve v narodno skupščino. Med Srbi so dobili veliko večino radikalci (107 mandatov), med Hrvati Radićeva Hrvatska republikanska seljačka stranka (70 mandatov), med Slovenci pa Slovenska ljudska stranka (21 mandatov), v Bosni pa je muslimane zbral okrog sebe dr. Spaho, ki je dosegel 18 mandatov. Jugoslovanska demokratska stranka je med Srbi in Hrvati dobila 52 poslancev. Volitve so posebno krepko poudarile narodnostno zavest vseh treh jugoslovanskih plemen, združenih v državi SHS, ker se je ogromna večina volilcev zbrala pod okrilji treh narodno oz. plemensko najostreje opredeljenih strank. Drugič pa so volitve pokazale veliko nezadovoljstvo Slovencev in Hrvatov s sedanjo ustavo, ki ima sedaj proti sebi silno mogočno opozicijo. Tretjič pa so te volitve poudarile nujno potrebo bratskega sporazuma med vsemi tremi narodi: Srbi, Hrvati in Slovenci. Zdi se, da se bo ta sporazum tudi dosegel, čeprav ne brez obojestranskih žrtev.

Dogovori med jugoslovansko in bolgarsko vlado v Nišu so se z uspehom zaključili. Obmejni komitaši, ki delajo nemire ob jugoslovansko-bolgarski meji ter izvršujejo velika nasilja in tolovajstva, se bodo razorožili in prisilno rasselili.

Velik boj se bije med Jugoslavijo in Italijo radi Baroša in Delte, ki tvorita del reškega pristanišča. Po pogodbi pripadata Jugoslaviji, toda Italijani trdijo, da tvorita Baroš in Delta neločljiv del reškega pristanišča. Pogajanja v Opatiji, ki jih je od jugoslovanske strani vodil Slovenec dr. Otokar Ribar, niso še dovedla do uspehov in se bodo še nadaljevala.

V Rumuniji se bije silno oster boj med centralisti in avtonomisti in se že kažejo revolucionarni znaki. Posebno so odločni sedmograški Rumuni pod vodstvom prvega ministrskega predsednika Velike Rumunije, poslanca Vajde. Zoper centralistično ustavo se prirejajo ne samo velike manifestacije, temveč prav burne in grozeče demonstracije. Na dan sprejetja ustave je bila za vzdrževanje miru mobilizirana vsa armada, vsa vseučilišča so radi dijaških demonstracij proti ustavi zaprta in celo armada postaja nezanesljiva. Očividno je, da se komaj sprejeta ustava ne bo mogla dolgo časa vzdržati.

Avstrija se pod spretnim vodstvom krščansko-socialne stranke in zveznega kanclerja prelata dr. Seipla

gospodarsko vedno bolj dviga. Vlada upa, da bo Avstrija v dveh letih že stala na lastnih nogah. Po obisku dr. Seipla v Belgradu, kjer je ta spretni avstrijski državnik dosegel velike gospodarske uspehe — le žal, da deloma na račun Slovencev — se je podal zvezni kancler v Italijo, kjer se je pogajal z Mussolinijem. Italija ima velike skrbi, da ne bi Jugoslavija in Češkoslovaška prišli kdaj preko Avstrije ali Madžarske v neposreden stik in tako stvorili srednjeevropsko slovansko federativno državo, ki bi imela v Evropi, na Balkanu in celo v orientu odločilen vpliv. Zato je Italiji veliko na tem, da tako Avstrija kakor tudi Madžarska postaneta politično in gospodarsko močni in s tem preprečita morebitno srednjeevropsko slovansko zvezno državo.

Pogajanja v Lozani niso privedla do končnih uspehov. Pogodbe so bile že dovršene in spisane, toda Turki niso marali podpisati in so zopet stavili nove pogoje, posebno v točki kapitulacij, t. j. izjemnega stanja vseh inozemcev in njihovih podjetij. Konferenca se je nato prekinila, zakaj Angleži kakor tudi Francozi so bili zaradi novih turških zahtev prav neprijetno presenečeni. Vse je kazalo, da bo nastal hud boj med Turki na eni strani ter Angleži in Francozi na drugi strani. Toda praktičnim Angležem je vse prej na misli kot oborožen nastop. Zato so Turkom na njihove zahteve zelo pomirljivo odgovorili in se bo konferenca prilično nadaljevala. Ta čas pa pridno izrabljajo Amerikanci, ki s posebno naglico sklepajo s Turki razne gospodarske pogodbe in dan za dnem uvajajo na Turškem ozemlju dobičkonosna podjetja, kar Angleže in Francoze na tistem silno jezi. Dočim se sami s Turkom prepirajo, jim Amerikanec za hrbtom odjeda kos za kosom, da se kmalu ne bodo imeli s Turki o čem pogajati.

Med Francozi in Nemci se gospodarski boj z nezmanjšano srditostjo nadaljuje. Nemški odpor vztrajno drži, Francozi vedno bolj uvidevajo, da s silo ne bodo nič dosegli. Premoga, ki so ga prej dobivali vsak dan po 47 vlakov, pripeljejo sedaj v Francijo samo še dva vlaka. Vsote, ki jih izdajajo Francozi za zasedeno ozemlje, so ogromne, dobiček pa enak ničli. To in neuspeh v orientu je stališče francoskega ministrskega predsednika Poincaréja zelo omajalo in njegovi nasprotniki zelo uspešno rujejo proti njemu. Zato se vedno bolj slišijo glasovi, ki zahtevajo sporazum, razni načrti se pojavljajo, kako rešiti to zapleteno vprašanje, in ti prihajajo mnogo bolj od francoske strani kot od nemške. To je znamenje, da so Fran-

cozi v precej večji zadregi kot Nemci, ki samo čakajo in izjavljajo, da prej sploh o pogajanjih ne govore, dokler Francozi ne izpraznijo zasedenega ozemlja.

Anglija je s sedanjim stanjem francosko-nemškega razmerja kar zadovoljna. Zakaj vsi: Francozi in Nemci silno pridno naročajo premog na Angleškem, ga drago plačujejo, dajo Angležem zaslužiti in jim rešujejo težko in nevarno vprašanje brezposelnosti.

Anglija tudi sicer sijajno gospodari. V računskem zaključku za leto 1922 je izkazala čez 100 milijonov funtov šterlingov dobička. Posledice se kažejo: draginja pada, delo se množi, izvoz se viša, življenje vedno bolj prehaja v navadni predvojni tir.

Strašne reči počenja boljševiška vlada v **Rusiji**. Cerkvam je oropala vse njihovo premoženje, in ker se verski zastopniki branijo podpisavati prevzemne zapisnike, je začela vlada vernike vseh ver prav na barbarski način preganjati. Katoliškega škofa Cieplaka in prelata Butkiewiczza je boljševiško sodišče obsodilo na smrt, mnoge druge duhovnike pa na dolgoletno ječo, in to vse zaradi tega, ker le-ti po svoji vesti ne morejo privoliti v rop cerkvenega premoženja. Radi tega zverinskega postopanja boljševiške vlade je nastalo po vsej Evropi veliko razburjenje, posebno pa na Poljskem, ker so obsojenci večinoma poljske narodnosti. Po odločnem nastopu raznih evropskih vlad — v prvi vrsti angleške — so boljševiki smrtno obsodbo škofa Cieplaka izpremenili v desetletno ječo, prelata Butkiewiczza pa so kljub posredovanju usmrtili.

Iz istega vzroka pride v kratkem pred sodišče tudi pravoslavni patriarh Tihon.

Poleg tega boljševiki z vsemi nasilji zatirajo versko mišljenje in življenje med Rusi. Cerkve zapirajo ali jih izpreminjajo v gledališča, čitalnice, skladišča itd. Zlasti so se vrgli na mladino, katero po načrtu npravno pridijo, ji prirejajo protiverske zabave, slovesnosti, predavanja. Ni čudno, da se med Rusi vprav na strašen način širi npravnost, ki prehaja naravnost v živinstvo in presega npravnost najbolj propalih poganskih narodov. Grenek kelih mora piti Rusija.

Geografske drobtine.

Tutankhamonova grobnica. Kakor smo poročali že v zadnji številki, je odkril lord Carnarvon grobnico, ki prekaša vse, kar nam je bilo dosedaj znanega o dragocenostih in umetnosti starega Egipta in morebiti starega sveta sploh. Ti neprecenljivi zakladi nam stavijo vprašanje, zakaj v drugih grobnicah ni bilo nič podobnega. Odgovor je lahek: Domačini so vedeli, da je moral vzeti faraon vse potrebno seboj, da je na onem svetu imel vsega dosti, in da so mu dali vse to v grob. Zato so vdiral v grobove in ropali. Ker so grobovi večidel vidni, je bilo to lahko, in ko je prišel raziskovalec novega časa, ni dobil v njih skoraj nič. Grob Tutankhamonov je bil pa skrit in odkrili so ga le slučajno.

Videli pa smo, da so odkrili najrazličnejše predmete. Ta grob ima več oddelkov. Večje sobe so tri, prvi dve so izpraznili, tretjo odprli, videli tam velikansko skrinjo, v kateri je druga in v tej najbrž faraonovo truplo (mumija). Sredi februarja so vso grobnico zopet zaprli in zapečatili, ne raziskavši tretje sobe, in tudi ne one skrinje še niso odprli. Saj imajo s predmeti prvih dveh sob dosti opravka do prihodnje jeseni, ko mislijo grobnico zopet odpreti. Če jo bodo. Kajti medtem je lord Carnarvon umrl; picila ga je žuželka in pik je bil smrt. Tako se maščujejo mrtveci

nad onimi, ki motijo njih mir, trdijo sedaj Egipčani. Zadnja želja lorda Carnarvona je bila tudi ta, naj dajo mrtvim mir in naj ne motijo njih spanja. A radovednost in želja po vedi bosta šli preko lordove želje in v jeseni bodo odprli tudi grob sam. Upajo dobiti v njem poleg mumije velevažne listine, tičoče se zanimive dobe od 1400 do okoli 1350 pred Kristusovim rojstvom.

V mladih letih se je pečal lord z najrazličnejšim športom, kakor je to v angleških plemiških rodovinah običajno. Imel je krasne konje dirkače, divjačine pa v lastnem lovu toliko, da so postrelili on in njegovi prijatelji v enem letu 32.000 živali. Težka avtomobilska nesreča ga je pripeljala na drugo pot; postal je fotograf iz veselja in je bil kmalu med prvimi v Angliji. Ker mu pa to ni zadostovalo, je vprašal ravnateljstvo Britskega muzeja za svet. Rekli so mu, naj se posveti raziskovanju starega Egipta, in so mu dali dobrega poznavalca starega Egipta v pomoč, Howarda Carterja. Kopal je pa Carnarvon iz samega veselja; imel je pač velikansko premoženje. Sila je bil vztrajen; leta in leta ni bilo nobenega uspeha, pa ni odnehal. Njegova vztrajnost mu je pred par meseci dodelila mesto v svetovni zgodovini za vse čase. Nad starimi grobnicami je pa prokletstvo, ki uniči onega, ki si upa vdreti vanje, in lord Carnarvon je postal žrtev usode, še preden je čašo svojega zmagooslavja izpil do dna.

Dosedaj so našli v grobnici okoli 170 najmnogovrstnejših predmetov. Njih seznam je kot inventar vsega onega, kar je potreboval in rabil faraon v blešču svojega veličanstva v prestolni dvorani, na potovanju in doma. Našli so štiri vozove, posejani z dragimi kameni in zlatimi okraski, da se je lahko vozil po prostranih poljanah onega sveta; našli so puščice in loke, da je odbijal napade sovražnih sil, ki so mu branile vstop na oni svet; varuh v njegovem grobu mu je v tem boju zvesto stal ob strani; našli so potovalni baldahin, sprehodne palice, zlato pručico, predragocen prestol, posejan z najzlahtnejšimi kamni, pravtak stol, žezlo iz čistega zlata, žezlo in črnega lesa z zlatim držajem, predstavljajočim glavo Azijata. Muhalniki so bili prav taki, kakor jih imajo še danes v Vatikanu; dva kipa imata oči iz gline ali iz alabastra, vaze iz alabastra so ostale bele in niso prav nič porumenele; konserve kokošjega mesa v štiridesetih posodah so kemično preizkušali in so čisto take, kakor so bile pred 3300 leti; posode so podobne velikanskim velikonočnim piruhom, meso je balzamirano in gotovo tudi še užitno, saj so pred dvajset leti dobili ruski kmetje tisoče let starega tura, zmrzlega v ledeni jami, in jim je izborna teknil. Rokavice so bile iz platna, oklepna srajca iz zlata, sandale iz usnja ali pa iz zlata, venci in šopki so sicer posušeni, drugače pa taki kakor tedaj, preden je peljal Mozes Izraelce iz Egipta; štirje svetilniki iz bronu so brezprimerno lepi in imajo velik kulturnozgodovinski pomen, ker so edini dokaz, kako so faraoni razsvetljevali svoje dvorane; sveča v enem svetilniku je še popolnoma ohranjena. 3300 let stara sveča in prav toliko stare užitne konserve!! Prostori so bili ograjeni z jekleno ograjo, ključavnice nič slabše, kakor jih imajo danes v bankah.

Vse, kar so dobili, je izdelano v taki popolnosti, da se lahko meri z najfinejšimi obrtnimi izdelki modernega časa. O prestolu pravijo, da je ena najlepših umetnin, kar so jih dosedaj sploh na svetu dobili.

Preden bodo vse spravili iz groba, bo trajalo leta; kajti vsako stvar morajo kemično predelati, preden jo smejo dejati na zrak, da ne razpade.

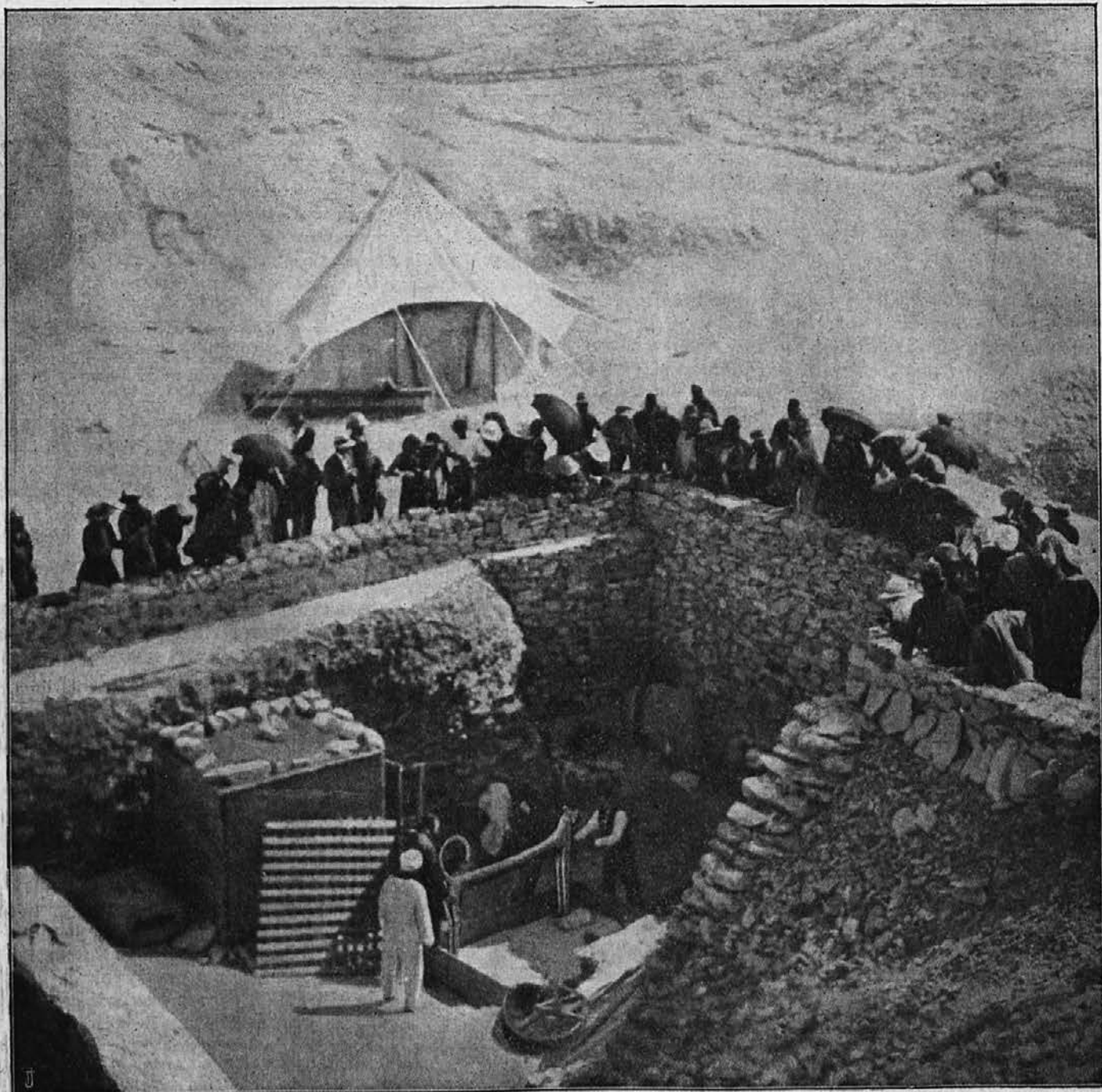
Čigava last so ti ogromni zakladi? Last egiptovske vlade, ki bo pa gotovo lordovim dedičem pustila vsaj nekaj. Navadno so vse take stvari spravili v glavno

mesto Egipta, v Kairo, a domačini pravijo, naj ostane vse tam, kjer so našli. Upajo od radovednih tujcev na velik zaslužek.

Nenavadno zanimanje vsega sveta je razvidno iz ogromne množice pisem in brzojavk, ki sta jih prejela Carnarvon in Carter iz vseh delov sveta. Napravili so posebno pisarno, da so odgovarjali vsaj na najbolj važne

met njih pozornosti. Otroci vseh barv iz vseh delov sveta — celo Indijanci — pišejo in prosijo, naj jim lord prepusti kak biser ali pa košček starega platna od ovoja mumij.

So pa tudi drugi, ki v svojih dopisih na časnike preklinjajo lorda in njegovega pomočnika, češ, da skrunita grobove in onečaščata pokopališče. Kaj bo z mirom

Iz grobišča faraona Tut-Ankh-Amona dvigajo pozlačeno teličko.

dopise, napravili so poštni in brzojavni urad s 27 uradniki. Veliko pisem povprašuje, kakšna je rokavica, ki so jo našli v grobnici, in naj pošljejo fotografijo, da bo za vzor rokavicam letošnje poletne mode. Več trgovcev s semeni iz Kanade in Avstralije se zanima za popis in fotografijo semenskih zrn, drugi zopet za konzerve, tovarnarji čevljev za zlate faraonove copate. Vse polno je v Dolini kraljev filmskih operaterjev in vsaka stvar je takoj pred-

faraona? Kaj bi rekli Angleži, če bi po 3300 letih kdo odprl grobnico kraljice Viktorije? Časopisi odgovarjajo na to, da bomo čez 3300 let tudi o Viktoriji drugače mislili, kakor mislimo sedaj. Torej vsestransko zanimanje, ves svet govori danes in razpravlja o Tutankhamonu.

Isti mir, ki je objel v davnem času njega, je objel sedaj tudi odkritelja njegovega groba. Tako koraka zgodovina nemoteno naprej.

Dr. V. Š.

Narodopisne črtice.

Črtice iz življenja Kafrov. Štiri reči so Kafru neobhodno potrebne: govedo, koruza, volnene odeje in pa tobak; tega natlačijo v goveje rogove in ga kadijo iz njih. Če gre iduna ali glavar iz vasi, jaha na kakem bornem konjiču, oblečen v staro vojaško uniformo, ima pa v stremenu samo palec; če ga ima, drži nad glavo kak star solnčnik. Če se rodita dvojčka, slabšega umorijo, ker gledajo na vse le s stališča dobička in bi po njih mnenju postala oba le slabotni bitji, ki jim ne dasta nobene koristi; sicer pa deček dela, za deklico pa dobijo kupnino, ko se moži. Neka Kafrinja je bila v veliki zadregi, imela je za dvojčka dečka in deklico in ni vedela, ko ga bi umorila. »Mislila sem na krave, ki jih bom dobila za deklico, mislila sem na zaslužek, ki ga bo zaslužil sin, in nisem vedela, kaj bi naredila. Ker je pa deklica bolj kričala kot deček, sem umorila njo.«

Ko je nekega Kafra hudo napadlo, mu je domači zdravnik puščal kri na palcu noge in ozdravljen je bil. Drugega je pa hudo glava bolela, tovariš je požgal celo škatlico žvepljenih vžigalic in mu jih goreče tiščal pod nos; zelo je vpil in tarnal, a vzdržal je, ozdravel in rekel: »Zelo dobro za duhanje, odkuri vso bolezen.«

Značilna je strast Kafrov za stare uniforme, rajši jih imajo kakor vsako drugo obleko. Ponošene obleke vseh evropskih armad so zbrane tam; dežela Kafrov se ti zdi kakor stara krama vojskujočega se sveta. Misli si črne noge, štrleče iz rdeče uniforme, pa vidiš, kako lepo je to.

Zelo iznajdljivi so Kafri, ko si krasijo glavo. Najmanj, kar si vtaknejo v lase in privežejo s trakom, je par pisanih peres, pa naj si bodo tudi samo kurja ali golobja. Škatla za ovratnike iz lépenke, drzno postrani potisnjena na glavo in pritrjena z nitkami, je ponos vsakega, ki se povzpne tako visoko. Zelo radi imajo očiščena, posušena in napihnjena čreva jagnjet ali mladih koz, ki jih v presledkih prevezujejo in pritrjajo na glavo, tako da se vidi vsa glava kakor kup mehurcev iz mila. Tak nakit je bolj za mladino. Starejši si pa navijajo lase na obroč trave, ki se glave tesno prime, in jih prilepijo na travo z voskom. Sčasoma se vidi ta obroč kakor zglažen krog ebenovine. Okoli nog nosijo radi tenke obroče iz medi ali srebrne žice, tako tudi zavrtnice iz levovih in tigrovih krempljev in zob. Zelo radi imajo prazne konzervne škatlice; zbijejo jim dno in pokrov in tako imajo najlepše zapestnice ali naročnice.

Kafra si ne moremo misliti brez njuhalne tobačnice; ta ima večinoma obliko majhnega cilindra in je iz medi, drevesne skorje, kačje kože itd.; nosijo jo pa v ušesih; to se pravi, prerežejo ušesni hrustanec in vtaknejo podolgovato škatlico skoz. Skoro prav tako neobhodno potrebna je Kafru paličica, ki jo vihti v zraku kar tako za zabavo.

Jezik Kafrov je zelo lep, mehak, naglas ima na predzadnjem ali predpredzadnjem zlogu. Semintja pa dlesknejo malo z jezikom in jim to nadomešča vse polno izrazov.

Veliko tega, kar smo napisali, se je pa pod angleško vlado izpremenilo oziroma je popolnoma izgnilo.

V. Š.

Praznoverje Niasov. Zahodno od Sumatre je otok Nias. Prebivalci mislijo, da prihaja duša človekova iz vetra. V vetru stanuje najvišji bog Lubu klangi, ki je podoben v zraku plavajočemu drevesu, na katerem so sadeži. Ti se odločijo, padejo navadno v praznoto in

postanejo duhovi. V davnih dneh so pa padli nekateri na zemljo in so postali ljudje. Telo človekovo je nastalo iz nič in gre nazaj v nič, dočim gre duša nazaj k vetru. Poleg najvišjega boga je še veliko drugih dobrih bogov, pa tudi slabih, ki so vzrok vsega zla. Zlasti povzročajo bolezni; zato pokličejo v takih slučajih čarovnika, da prežene zlega duha. Napravi leseno podobo, ovito s palmovimi listi, in daruje na njej kokoš, katere srce in kri ponudi zlemu duhu kot daritev za bonika. Če je duh s tem zadovoljen, pošlje ognjeno muho, ki je pa vidna samo čarovniku; ta jo ujame, jo dene bolniku na čelo in bolezen je odstranjena. Če pa duh daritve ne sprejme, je potrebno močnejše zaklinjanje. Čarovnik postavi pred hišo s palmovimi listi ovit drog, od vrha droga pelje veriga, istotako okrašena s palmovimi listi, do korita, nahajajočega se na slemenu hiše. Čarovnik gre na streho in vzame s seboj prašiča, ga ponudi duhu kot daritev, ga zakolje in spusti na tla. Hudi duh se spusti sedaj po verigi za prašičem na tla in dobri duh mu zabranjuje vstop do vhoda, da ne more zopet k bolniku nazaj. Če pa še vse to nič ne izda, tedaj je pa potrebna najjačja zakletev. Zaprejo vse odprtine hiše razen luknje, ki vodi k verigi, možki pa bijejo z meči na vse strani okoli sebe, zraven pa vpijejo, da je groza. Hudi duh se zboji, zbeži skozi luknjo na verigo, hitro zaprejo tudi to luknjo; tako duh ne more več nazaj in mora ostati zunaj.

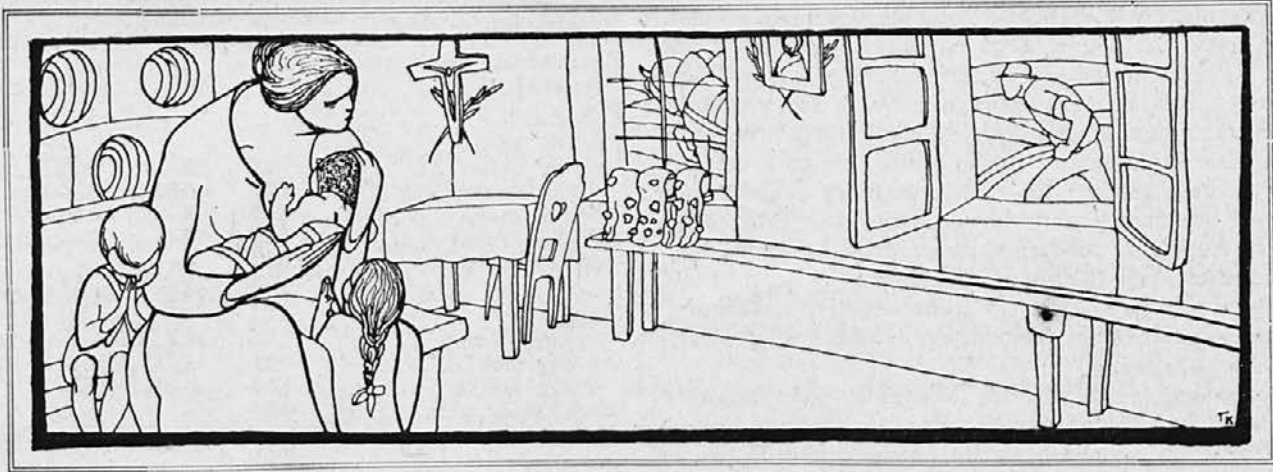
Potres nastane zaradi gibanja duha, ki stanuje pod zemljo; plimo in oseko povzroča rakulja — neki rak —, ki leta po dnu morja okoli. Komet je navadna zvezda, katere se je oprijel hudi duh. Če hočejo zli duhovi požreti solnce ali mesec, nastanejo solnčni in lunini mrki. Prej sta se motala solnce in luna skupaj okoli zemlje, nazadnje sta se ujezila in se stepla; ob ti priliki je izgubila luna eno oko, drugo ji je bilo pa pokvarjeno, kar še danes lahko dobro vidimo. Zato luna ničesar več noče slišati o solncu in ostaja vedno zadaj, posebno še, ker ne more več najti prave poti. Zato gre včasih tudi postrani, tako da je vidimo samo en kos.

V. Š.

Najfinejše tehtnice sveta. Znani ameriški fizik Millikan pripoveduje: Petdeset let so mislili, da je najfinejša tehtnica ona, s katero lahko določimo težo svojega imena. Najprvo stehatmo košček papirja, napišemo nanj svoje ime in ga zopet stehatmo. Diferenca obeh tež je teža našega imena, ki znaša eno desetinko do ene stotinke miligrama. Miligram je pa tisoči del grama in je že to jako malo. Teža imena je odvisna pač od dolžine imena, potem pa od kakovosti svinčnika. Ramsay in Spencer sta pozneje napravila tehtnico iz prav finih kremenjakovih nitk, s katero je bilo mogoče določiti težo stvari, ki so tehtale komaj milijoninko miligrama; to se pravi, mi si tega sploh misliti ne moremo več. Millikan pa pravi, da je njegova metoda tehtanja še desetstokrat finejša kakor Ramsayeva in Spencerjeva in je mogoče tehtati telesca, ki jih s prostim očesom sploh ne moremo videti več. Torej telesca, ki so še manjša kakor praški, ki jih vidimo v solnčnem traku.

Proti Millikanu se obračajo nemški učenjaki in pravijo, da je najfinejšo tehtnico napravil profesor Ehrenhaft na Dunaju, in sicer eno leto prej kakor Millikan. To tehtnico, koje ustroja tukaj ne moremo podati, je opisal profesor Ehrenhaft na zborovanju naravoslovcev v Nauheimu leta 1920; je pa še stokrat finejša kakor Millikanova in ima natančnost tisoče bilijoninke enega gramal.

V. Š.

Gospodar in gospodinja.

Povrtno delo v maju.

V sadovnjaku. Sadno drevje je v najlepšem cvetju. Preden se ospe, je že odeto v pestro zelenje. Pomladanska dela v sadovnjaku bi morala biti končana. Toda marljiv in zaveden sadjar tudi maja meseca ne drži križem rok. Največ preglavice mu delajo v tem mesecu razni sadni škodljivci, ki se objestno razpasejo po sočnem zelenju. Posebno škodo delajo listne in krvave ušice, cvetoder, mali zimski pedic in razne druge žuželke. Nekaterim ni moči več do živega, ker so se razlezele po drevju, druge pa baš sedaj najlaže primemo tako v živo, da imamo potem vse leto mir pred njimi. Le-sem spadajo posebno listne in krvave ušice, ki se v tem mesecu najbolj razplode. Listne ušice izdajajo mravlje, ki lazijo na jablane in hruške, pa tudi na drugo sadno drevje. Prvi zarod, ki se je izlegel iz zimskih jajčec, najdemo v vršičkih sočnih poganjkov, najčešče na mladem drevju. V nekaterih tednih se pa tako razplode, da obsedajo poganjke in spodnjo stran listov kar na gosto. Tako napadeno omladje preneha rasti, se na vse strani skrivenči in naposled usahne. Listi se tako zavijejo, da že od daleč lahko spoznamo ušivo drevo. Nad tega škodljivca moramo takoj, ko se pokaže. Takrat je delo lahko, hitro in popolnoma uspešno. Navadno preganjamo listne ušice s tobačnim izvlečkom, ki ga vzamemo na liter vode 1—2 *dkg*. V sili zadostuje tudi zavojček navadnega tobaka za 3 Din, ki naj se, zavit v redko krpo, namaka čez noč v 2 litrih vode. Pred uporabo raztopimo v tem tobačnem »čaju« še košček mila. Tako pripravljeno tekočino zlijemo v široko posodo in vanjo pomakamo ušive vršičke. Kar se pa ne da namočiti, pomazemo s pomočjo čopiča ali mehke metlice.

Še hujša nadloga je krvava ušica, ki se plodi skoro prav tako kakor listna; živi pa samo na jablanah in izsesava razne rane in obrunke z mlado kožo po deblu in vejah. Ako čakamo, da se razplodi na milijone, je škoda ogromna, zatiranje silno težavno in zamudno, pa malo uspešno. Dokler so pa tisti znani beli kosmiči še majhni in redki, je zatiranje lahko in zanesljivo. S trdim čopičem, ki ga pomakamo v 10% raztopino arborina (drevesnega karbolineja), prav v živo pomazemo posamezne nasebine. Za silo je dobra tudi raztopina tobačnega izvlečka, ki pa sme biti precej jačja, nego za listne ušice.

Na vrtu. Najvažnejša dela na vrtu maja meseca so presajanje, pletev in okopavanje. V tem mesecu presa-

jamo vse, kar je godno v sejalnici, zlasti pa kapusnice in salato, pa tudi zeleno in paradižnike. Sadimo pa fižol in kumare. Kapusnice, salate, zelena in kumare hočejo močno pognojeno zemljo in prenašajo tudi svež gnoj. Fižol pa dobro obrodi le na rahli, v prejšnjem letu pognojeni zemlji. Prve dni maja sadimo nizki fižol, nekaj dni pozneje pa preklar. Nizki fižol je bolje saditi v vrste (kakor grah), nego v grmiče, ker je dognano, da imajo rastline tako veliko ugodnejše stališče nego v grmičih po 5—10 na enem mestu. Preden sadimo preklar, postavimo na 120 *cm* široko gredo dve vrsti dolgih ravnih kolov (prekel) v razdalji po 40 *cm* narazen, vrsti pa 70—80 *cm* vsaksebi. Kole vsake vrste nagnemo proti sredi gredice, da se po dva in dva nasproti stoječa blizu vrha križata. Skozi ta križišča privežemo čez vso gredico vodoravne kole, ki ogrodje tako utrdijo, da ga najhujši vihar ne more ganiti. K vsakemu kolu posadimo prav plitvo po 4 ali 5 zrn. Dokazano je, da več zrn ne da večjega dohodka, ker se v gneči rastline toliko slabeje razvijajo.

Za kumare je treba pripraviti solnčno gredico z najboljšo, globoko obdelano in močno pognojeno zemljo. Seme potaknemo v plitve jarke ali jamice po sredi gredice, na vsakega pol metra po 3 zrna.

Paradižnik hoče imeti globoko zrahljano sprsteno zemljo, ki je pregnojena z dobrim kompostom, pa solnčno zavetno lego, najbolje ob kakem južnem ali jugozahodnem zidu. Večkrat presajene, močno razvite sadike so najboljše. Sadimo jih posamez po 50—60 *cm* narazen.

Presajene rastline, naj si bo od katerekoli zelenjadi, je treba temeljito zaliti, in sicer vsako posebej s cevjo. Nazadnje se poprši vsa gredica z razpršilnikom.

Vse vrtnne setve in nasade treba marljivo pleti in okopavati. Oboje najizdatneje pospešuje rast in razvoj vrtnega rastlinja. Zlasti okopavanje lahko imenujemo ključ, s katerim zemljo odpiramo, da more vanjo zrak in voda; obenem jo pa zapiramo, da ne more iz nje vlaga. Brez večkratnega temeljitega okopavanja ni povoljnega vrtnega pridelka.

V čebelnjaku. Mesec maj nudi čebelarju največ veselja, pa tudi največ skrbi in posla pri čebelah. Kdor čebelari po starem na roje, ima v tem mesecu navadno največ rojev. Ako je vreme ugodno, gre vse gladko. Gorje pa, ako ob najlepšem cvetju nastane deževje ali se pojavi celo nazimek z burjo in snegom. Tu se preizkusi pravi čebelar. V tem času, ko je čebelna družina na

višku razvoja, ko je vsakdanji potrošek ogromen, so pičle zaloge kmalu pri koncu. Tega pa čebelar nikdar ne sme čakati. Préden je prazna zadnja celica, mora priskočiti na pomoč z izdatno mero dobrega medu ali vsaj sladkorja. Sladkor raztopimo v vodi (na 1 kg sladkorja 1 liter vode) in raztopino prekuhamo. Ko se ohladi, dodamo vsaj nekoliko dobrega medu. Kdor nima lastnega pridelka, naj dobi med od znanega zanesljivega čebelarja. Pitanca naj nikdo ne kupuje od medarjev, da ne zatrosi v svoj čebelnjak čebelne kuge (gnilobe)! Dandanes, ko je med cenejši nego sladkor, pa ne bo treba sehati po sladkorju. Tudi ne manjka poštenih čebelarjev, ki bodo radi postregli z izvrstnim pitancem.

Novodobni čebelarji imajo lažje delo. Ker natančno vedo, kako je posamezen panj založen z medom, se ob najneugodnejših razmerah ne bo izlepa primerilo, da bi zamudili kak panj. Oni z dodajanjem medenih satov in z razširjanjem plodišča skrbe, da se čebelne družine enakomerno razvijejo, in ko nastopi glavna paša, je vse pripravljeno, da jo čebele izrabijo in namesto da bi rojile, rajši napolnijo obsežna medišča z najboljšim spomladanskim medom. Starokopitni čebelarji imajo koncem maja veliko rojev, toda malo ali celo nič medu; umni čebelarji imajo malo ali pa nič rojev, pač vsaj nekaj, včasih pa veliko medu.

M. H.

O naši prehrani.

Jedilniki za štiri osebe.

(Nadaljevanje.)

Sreda.	Dnevna cena Din	Beljako-vina g	Tolšča g	Ogljik. vodani g
Mesna prehrana.				
Razen obeda in večerje (zajutrek, južina)	19.60	217.—	97.—	1150.—
O b e d.				
Finejša prežganka s cmočki:				
6 dkg sur. masla	3.60	0.48	49.80	3.—
6 dkg moke	0.42	6.—	0.60	45.—
5 dkg suhih gob	1.75	17.40	0.85	17.40
¹ / ₂ karfijole	2.50	5.—	—	10.—
cmočki: 2 dkg sur. masla	1.20	0.16	16.60	0.10
2 dkg drobtin	0.30	1.40	0.20	10.—
1 jajce	2.—	6.30	5.40	—
1 žemlja	0.50	3.50	0.50	25.—
sol, zelena, petršilj	0.25	—	—	—
	12.52	40.24	73.95	110.50
Mesni hlebčki:				
¹ / ₂ kg gov. mesa	5.75	73.50	17.50	—
2 žemlji	1.—	7.—	1.—	50.—
4 dkg moke	0.28	4.—	0.40	50.—
sol, čebula, petršilj	0.30	7.50	—	50.—
10 dkg masti za peči	3.—	0.30	99.—	—
	10.33	92.30	117.90	150.—
Krompirjeva salata:				
2 kg krompirja	4.—	34.—	—	358.—
¹ / ₁₀ litra olja	1.56	—	57.50	—
¹ / ₂ litra kisa	1.50	1.—	—	1.50
sol, poper	0.20	—	—	—
	7.26	35.—	57.50	359.50
Večerja.				
Kruhovo praženje:				
¹ / ₂ kg kruha	3.—	35.—	5.—	250.—
4 jajca	8.—	25.20	21.60	—
15 dkg sladkorja	3.—	—	—	150.—
¹ / ₂ litra mleka, sol	1.70	17.50	19.—	25.—
5 dkg masti	1.50	0.15	49.50	—
	17.20	77.85	95.10	425.—
Jabolčni piré:				
1 kg jabolk	3.—	4.—	—	120.—
10 dkg sladkorja	2.—	—	—	100.—
cimet, limonovi olupki	0.10	—	—	—
	5.10	4.—	—	220.—
Celodnevno za 4 osebe	73.17	389.39	413.85	2025.—
na 1 osebo	18.29	97.45	103.46	506.25
kalorij pa:		3494.23		

Brezmesna prehrana.	Dnevna cena Din	Beljako-vina g	Tolšča g	Ogljik. vodani g
Razen obeda in večerje (zajutrek, južina)	19.60	217.—	97.—	1150.—
O b e d.				
Fižolova juha:				
¹ / ₄ kg fižola	1.—	60.—	3.75	120.—
4 dkg zaseke	1.20	0.80	32.—	—
5 dkg moke	0.35	5.—	0.50	37.50
20 dkg kruha	1.20	14.—	2.—	100.—
sol, začimbe	0.50	—	—	—
	4.25	79.80	38.25	257.50
Črna kaša:				
¹ / ₂ litra kaše	2.—	45.—	18.—	306.—
3 dkg moke	0.21	3.—	0.30	22.50
4 dkg zaseke	1.20	0.80	32.—	—
sol, dišeča meta	0.30	—	—	—
	3.71	48.80	50.30	328.50
Večerja.				
Mlečni močnik:				
2 litra mleka	7.—	70.—	76.—	100.—
20 dkg moke	1.40	20.—	2.—	150.—
sol	0.10	—	—	—
	8.50	90.—	78.—	250.—
Krompir v oblicah:				
2 kg krompirja	4.—	34.—	—	358.—
sol	0.10	—	—	—
	4.10	34.—	—	358.—
Celodnevno za 4 osebe	40.16	469.60	263.55	2344.—
na 1 osebo	10.04	117.40	65.89	586.—
kalorij pa:		3496.72		

Četrtek.

Mesna prehrana.	Dnevna cena Din	Beljako-vina g	Tolšča g	Ogljik. vodani g
Razen obeda in večerje (zajutrek, južina)	20.76	140.—	69.50	780.—
O b e d.				
Koreninska juha:				
korenje, koler., ¹ / ₂ zelene	0.75	9.—	—	33.—
¹ / ₂ petrš., 1 glava ohrovta	0.75	—	—	—
3 dkg suhih gob	1.05	10.44	0.51	10.44
5 dkg surovega masla	3.—	0.25	46.—	0.25
10 dkg moke	0.70	10.—	1.—	75.—
žemlja, sol, poper	0.65	3.50	0.50	25.—
	6.90	33.19	48.01	143.69
Telečja pečenka:				
³ / ₄ kg teletine	11.25	150.—	30.—	—
5 kg masti	1.50	0.15	49.50	—
čebula, sol	0.15	—	—	—
	12.90	150.15	79.50	—
Zmečkan krompir:				
2 ¹ / ₂ kg krompirja	5.—	42.50	—	447.50
sol	0.10	—	—	—
	5.10	42.50	—	447.50
Salata:				
endivija	4.—	4.60	1.60	7.20
¹ / ₁₀ litra olja	1.56	—	57.50	—
¹ / ₄ litra kisa, sol	0.80	0.50	—	0.75
	6.36	5.10	59.10	7.95
Večerja.				
Mehko kuhana jajca:				
4 jajca, sol	8.10	25.20	21.60	—
30 dkg kruha	1.80	21.—	3.—	150.—
	9.90	46.20	24.60	150.—
Krompirjev gulaš:				
2 ¹ / ₂ kg krompirja	5.—	42.50	—	447.50
10 dkg čebule	0.60	15.—	—	100.—
10 dkg masti	3.—	0.30	99.—	—
sol, paprika	0.20	—	—	—
	8.80	57.80	99.—	547.50
Celodnevno za 4 osebe	70.72	474.94	379.71	2076.64
na 1 osebo	17.68	118.74	94.93	519.16
kalorij pa:		3498.24		

Brezmesna prehrana.	Dnevna cena Din	Beljako- vina g	Tolšča g	Ogljik. vodani g
Razen obeda in večerje (zajutrek, južina)	19.60	217.—	97.—	1150.—
O b e d.				
Zabeljen ričet:				
1/4 litra ješprenja	1.50	18.—	225.—	171.—
3 dkg zaseke	0.90	0.60	24.—	—
1/4 kg krompirja	0.50	4.25	—	44.75
sol, poper	0.20	—	—	—
	3.10	22.85	26.25	215.75
Kisla repa in kruh:				
1 1/2 kg kisle repe	3.75	22.50	—	75.—
10 dkg moke	0.70	10.—	1.—	75.—
10 dkg zaseke	3.—	2.—	80.—	—
sol	0.10	—	—	—
70 dkg kruha	4.20	49.—	7.—	350.—
	11.75	83.50	88.—	500.—
Večerja.				
Ajdovi žganci in mleko:				
1 liter ajdove moke	7.15	58.50	6.50	481.—
10 dkg zaseke	3.—	2.—	80.—	—
2 litra mleka	7.—	70.—	76.—	100.—
sol	0.10	—	—	—
	17.25	130.50	162.50	581.—
Celodnevno za 4 osebe	51.70	453.85	373.75	2446.75
na 1 osebo	12.93	113.46	94.44	611.69
kalorij pa:		3851.41		
		(Dalje prihodnjič.)		

Kuharica.

Spomladanska juha. Naberite zelenega peteršilja, trpotca, rmana, peresce luštreka, pehtrana, črne mete, melise, kiselice, regrata, jagodnih listov, salate, špinače, kopriv, janeža, krebujlice in drobnjaka; vse dobro osnaži, operi in drobno zreži; vsega skupaj naj bo za dve pesti. Nato razgrej v kozi za jajčno velikost surovega masla ali masti; pridaj zrezano zelenjavo, med katero si zamešala 2 stepeni jajci in 3 pesti na kocke narezanega kruha. To duši četrť ure in večkrat mešaj; nato prilij 2 litra gorke vode ali juhe od kosti, pridaj še prežganja, ki si ga pripravila iz masti in črne moke (vsakega eno žlico). Osoli, pokrij in kuhaj pičle pol ure.

Drobnjakova polivka — gorka. Napravi rumeno prežganje iz 1 žlice masti in pičle žlice moke; prideni 1 do 2 žlici drobno zrezanega drobnjaka, zalij ga s pičlim četrť litrom juhe ter osoli. Ko nekoliko povre, mu prideni še žlico kisle smetane.

Drobnjakova polivka — mrzla. Skuhaj 2 jajci v trdo, oluši jih in drobno seseklaj. Zrezane deni v skledo, primešaj polno žlico zrezanega drobnjaka, osoli, prilij olja in kisa po okusu. Polivka naj bo gostljata.

Drobnjakova polivka mrzla z žemljo. Napravi vse kakor drobnjakovo mrzlo polivko, samo primešaj še polovico v vodi namočene in ožete žemlje in 2 žlici drobnjaka.

Drobnjakovi štrukeljci za v juho. Napravi vlečeno testo iz četrť litra moke, mlačne vode, pol jajca in nekoliko soli ter pusti pokrito, da počiva vsaj pol ure. Medtem vmešaj v skledi pol žlice masti, 1 žlico kisle smetane, 1 rumenjaka in sneg enega beljaka. Razvleci testo, odreži, kar je ob robu debelega, ter namaži s pripravljenim nadevom, potresi po njem eno pest drobtin ali pšeničnega zdroma in eno žlico drobno zrezanega drobnjaka, potem zvij od široke strani, da je štrukelj podolgast, ga razdeli s kuhaličnim držalom na kose po dva prsta široke in jih odreži, kjer si pretisnila. Te štrukeljčke zakuhaj v vrelo juho, kjer naj vro 8 do 10 minut. Stresi v skledo in postavi takoj na mizo.

Spomladanska jajčna potica. Naberite zelenega peteršilja, rmana, peresce luštreka, pehtrana, črne mete, melise, kiselice, regrata, jagodnih listov, salate, špinače, kopriv,

lističe od janeža, krebujlice in drobnjaka, vse osnaži, operi in drobno zreži, vsega skupaj eno malo pest. Nato vmešaj v skledi dva rumenjaka, pridaj zrezano zelišče, sneg dveh beljakov, žličico moke ali eno žlico krušnih drobtin in nekoliko soli. Vse narahlo zmešaj in vlij v okroglo ponev, v razgreto mast, ki naj je bo za prst visoko. Ko potica od spodaj zarumeni, jo obrni, da še po drugi strani zarumeni.

Pehtranov štrukelj iz vzhajanege testa. Nalij najprej v lonček 4 žlice mlačnega mleka, žličico sladkorja in 2 do 3 dkg droži; vse to zmešaj in postavi na gorko, da bo vzhajalo. Potem deni v skledo eno žlico sladkorja, 5 dkg masla ali masti, pol litra toplega mleka, sol, 3/4 kg moke, vse to zmešaj in pridaj še vzhajani kvas, na kvas ubij eno jajce in dodaj dve žlici mrzlega mleka: vse skupaj s kuhaličnico dobro raztepi; stepeno testo po vrhu potresi z moko, ga pokrij s prtičem in pusti, da na gorkem vzhaja. Medtem pripravi nadev; vmešaj 4 dkg surovega masla, 3 žlice kisle smetane, eno jajce ali rumenjaka, lahko daš tudi samio smetano in rumenjaka ali par žlic masti; vzhajano testo razvaljaj in namaži s pripravljenim nadevom. Potresi s pestjo krušnih drobtin in s peščico drobno zrezanega pehtrana in z eno žlico sladkorja; zvij ga tesno ter položi v podolgasto pekačo (pleh), postavi na gorko, da zopet vzide; pomaži z jajcem ter speci. (Ako hočeš, napraviš iz tega potico ali po tri prste dolge štrukeljce.) Tako kakor pehtranov štrukelj se pripravijo tudi tile štruklji: peteršiljev, krebujčen, metin in drobnjakov.

Orehova torta z mežgo. Stepaj v kotličku na ognjišču v vroči vodi 6 jajc in 13 dkg sladkorja toliko časa, da se začne nekoliko peniti in je mlačno; potem imej še četrť ure na hladnem, da se zgosti in ohladi; prideni drobno zrezane limonove lupine, 14 dkg moke in 5 dkg drobno zrezanih orehov. Zmes stresi v pomazan, z moko potresen model in jo peci v srednje vroči pečici 20 do 30 minut. Pečeno in ohlajeno torto ploskoma prereži in namaži v sredi z mežgo, po vrhu jo potresi s sladkorjem. M. R.

Kosmetika.

Obleka nekdanj in sedaj. (Konec.) Potreba je rodila obleko, njen namen je, da pokriva, da brani človeško občutljivo telo pred mrazom, močo, vročino. Sprva je bila vsa po enem kroju, ko so se pa ljudje namnožili in se ločili v plemena in se razšli po svetu, so se jeli oblačiti po svoji potrebi, okusu in bogastvu. Tako so nastale narodne noše, ker se je nosilo vsako pleme po svoje. Narodne noše so se spreminjale le počasi, v teku stoletij. V nekaterih krajih, v Afriki, je najbrž taka kot je bila pred tisoč leti. Obleke so bile trpežne, kroj za več rodov enak, blago drago. Zato je podedovala in nosila vnukinja babičino obleko, zato je bila navada, da se je podarila obleka v znak časti in naklonjenosti. Stare šege in noše je omajal razširjen promet; kar niso storila tisočletja, je naredilo stoletje pare. Morske daljave ne ločijo več; železnica, pošta prihajata v najbolj skrito vas; stari kroji in spomini nanje izginjajo vedno bolj. Slovenija je bila velika trgovska pot za vso vzhodno Evropo k morju. Zato je prihajalo vanjo ob glavnih cestah veliko novega, stare navade so se držali v bolj odročnih selih. Vplivali so tudi turški pohodi, večno ropanje, nemiri. Valvazorjeva neprecenljiva knjiga nam je ohranila vzorce noš iz različnih stoletij in krajev, saj se je nosila nekdanj Gorenjka drugače kakor Notranjka, na otoku Krku so se nosili in se še nosijo drugače kakor na Čresu in še sedaj se razlikuje vas od vasi po kaki malenkosti v noši. Veliko delajo naši učeni možje za ohranitev narodnih starin, ki so tudi dokaz, da smo Slovenci narod med

narodi. Ravnatelj deželnega muzeja dr. Mantuani je nabral veliko dragocenih dokazov o lepoti in različnosti slovenskih noš, s pisano besedo in s predavanji se trudi, da obuja zanimanje za naše bogastvo, skrito v starih vezeninah in pleteninah. Prof. Sičeva zbirka vezenin je izpolnila zavajajočo vrzel potrebe po takim delu in je vzbudila pozornost onkraj meja slovenske zemlje. »Mladika« bo prinašala po svojih močeh vzorce vezenin in kroje, primerne našemu narodnemu duhu. Vse obeta, da pridemo na bolje, da se poglobimo sami vase, v svojo preteklost, ki je prinašala dostikrat pristno slovensko vezivo. Tuji ne smejo prinašati pristnih naših vezenin, kot so že storili, češ, to je »Holbein-Technik« in z drugimi imeni. Pri nas imajo samo še beli Kranjci ohranjene nazive šivov pri vezeninah. Poznamo pač tudi drugod še šivanje »na rožmarin«, »ometanje«, »bobke«, »zobke« — dosti dlje pa ne segamo, ker je pregnalo slovenske tehniške izraze nemško in francosko imenovanje. So še naši kraji, kamor še ni dospel vse izenačujoči vpliv železnic in tovarniške obrti. Tam žive še po starem in gojijo domačo umetnost. Naravnost čudovita dela otvarjajo tam ženske roke z zlatom, srebrom, svilo, volno in bombažem. To so prastari vzorci, ki prehajajo od rodu v rod. Ni nam potreba iskati nemških čipk in torbic, vezenin za srajce in obleke; naše učiteljice ročnih del bi se morale učiti na slovenskem jugu. Čipke z otoka Pağa, dalmatinska čuda, so znana svetu. Če Avstrija je bila osnovala po Dalmaciji umetno-obrtne šole za dekleta. Bil je namen, da se povzdigne in razširi izdelava umetnin na roko, Dalmatincem in državi v korist. Upanje je, da se bo ta zasutek razširil in ojačil narodno zavest in narodni okus po Jugoslaviji in prinesel dalmatinskim in našim vezilkam gmotno korist. Naši bratje nam vrnejo, kar smo imeli nekdanj skupnega, kar so nam vzele razmere in lastna — krivda. *Lea Fatur.*

Gospodinja, čuvaj svoje zdravje! Gospodinjstvo in materinstvo je tako, da zahteva od žene žrtve in žrtve. Naloga gospodinjje je, da skrbi za druge. In najdražja žrtev, ki jo polaga vsak dan na žrtvenik domačega reda, je njeno zdravje. Poglejte one zgodaj uvele žene, sključene, suhe, razoranih lic in izdelanih rok. Kdo bi verjel, da so bile nedavno še mlade in postavne? Kam je prešla njih mladost in moč? Kakor vojak v fronti mora izvrševati gospodinja svojo dolžnost. Nihče ne vpraša, kaj in kje ji škodi. Vse mora biti v redu: mož, otroci, posli, vse delo mora biti opravljeno o pravem času. Nikdo ne vpraša, kako. Dokler gospodinja dela, niti ne opazijo, koliko dela.

Otročiček-novorojenček je blizu. Gospodinja pa dela vse noči, šiva, peče, pere, privzdiguje težke škafe, hodi pozimi po vodo na daljno pot. Do zadnjega hipa. In komaj da je vstala, jo že vidiš pri ognju, na vetru — povesod, kamor ne bi smela vsaj nekaj dni še ne. Posledice se pokažejo včasih hitro — huda bolezen položi preprično ženo — ali pa se nabira bolezen počasi, od postelje do postelje, od prehlada do pregretja, dokler žena ne opeša popolnoma. Sosede zmagujejo: Nevarna leta so! Žena hodi k zdravniku, ki ji svetuje, zapisuje, prepoveduje delo. A kje je slovenska žena, ki bi ne delala, dokler le še more ganiti z mezincem? Žena dela in umre v delu — delo ostane, gospodinjje ni več!

Tu je treba, gospodinja draga, da pomisliš. Skrbi, da uživaš svoj zajutrek, svoje kosilo in večerjo v redu, sedeč

pri mizi in počasi. To je važno! Večina gospodinj, tudi premožnih, si ne da počitka pri jedi. Vse zmeče mimgrede vase. Nekatere dajo vse družini, njim ne ostane ničesar, pa si poplaknejo grlo s kakim ostankom. Koliko mater si pritrga, da dobe otroci!

Človeškemu životu je treba počitka, prileže se posebno po jedi, da delajo prebavila. Kjer pa je telo v večnem gibanju in tekanju, pride prebava v nered. Drugi vzrok, da opešajo prebavila, je premalo spanja. Spanje je zdravilo. Dovolj spanja popravi izmučeno telo, utrujene možgane, medle oči. Ubita ležeš, kakor prerोजना vstaneš, če je bilo spanja dovolj. Pa je le redka gospodinja, ki se naspi. Včasih ji brani bolni ali nemirni otrok, včasih neodložljivo delo. Dostikrat pa bi se le uredilo, da bi imela gospodinja spanja dovolj, ko bi uporabila ves dnevni čas, ki je vendar vsakemu delu bolj primeren. Preveč klepetanja, postajanja čez dan, potem se mora dodajati ponoči.

Delaj ponoči samo, če res ne gre drugače. Gospodinja, ki nisi imela dovolj počitka ponoči, si ga moraš privoščiti popoldne. In če ga je samo deset minut — dobro ti bo delo. — Ves dan si na nogah. Neguj torej svoje noge. Vsak večer jih odrgni z mokro, debelo brisačo. Umivaj jih pogosto z mlačno vodo, nateri jih z žganjem. Vsaj vsak teden enkrat si namoči noge v gorki gomilični ali metlični izkuhi (kopeli), uredi nohte (je zelo važno!), potem uteri gabeževega ali bljuščevega mazila. Ako zabrekle noge ne izplahnejo zjutraj, poprašaj zdravnika. Naše stare matere so nosile za otekle noge nogavice iz rdečega sukna. (Pred desetimi leti sem kupila zadnje za svojo mater.) Gumijevih nogavic ne obuvaj brez skrajne potrebe in brez zdravnikovega predpisa, platneni povoji so boljši, ker prepuščajo zrak. Ne hodi krož vražaric in rožaric in ne poskušaj za noge danes tega, kar je prinesla Jerica, in jutri, kar ti je svetovala konjederka. Predpoldan si trudna, postrezi si, s čimer si pač moreš. Močna kava z rumenjkom in dosti oslajena prežene utrujenost; to pa ni za vsak dan. Kaplja pristnega žganja o pravem času, s kruhom, je zdravilo, a tudi le za včasih. Kako slabi žensko, če se naliva in zaliva s čobodro cikorijske! Boljši je suh kruh. Zalivanje z ruskim čajem ali z rožami tudi ni prida. Vse to pospešuje opešanje. Jajca, mleko, med, sadje, sveže in posušeno, maslo, so vsak čas prav, žal, da si jih v teh socialno krivičnih časih ne more privoščiti vsaka gospodinja.

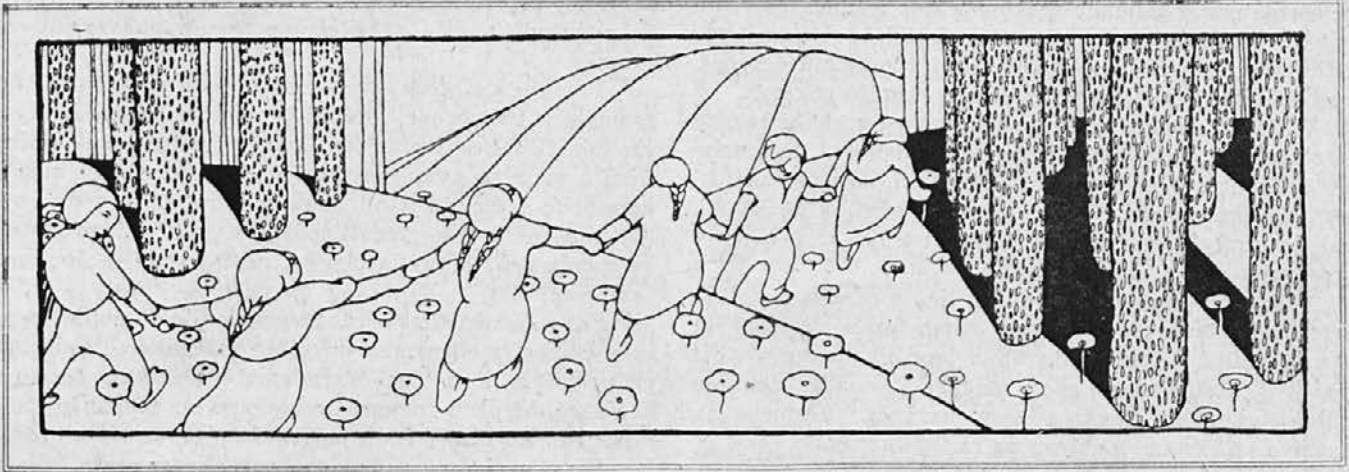
Jako dobra pomoč, da se ohrani telo dolgo sveže, je večerno umivanje in snaga sploh. Ni tako težko umiti se hitro po vsem životu in obleči ponoči drugo srajco, da se dnevna prezrači in posuši. Pri kuhinjskem delu, na polju in na cesti, tudi v tovarni in pisarni se prilepi dosti prahu na potno kožo; tudi mrčes se prinese s prahom. Izplakni si vsak večer usta in nos.

Neizmerne važnosti za zdravje pa je duša, ki je Bogu vdana in se ne razburja ob udarcih, ki prihajajo od vseh strani na mater-gospodinjjo. Rečemo s psalmistom: »Upaj v Gospoda, še ga bom hvalil.« — Ves strah, skrbi, žalost nam ne pomaga. Bog je dal, Bog je vzel. Vse je časno in minljivo, tudi žalost in nesreča. Moja mati je imela pri veliki družini in majhni plači obilo skrbi. Pa je večkrat rekla ob nadlogah: »Hvala Bogu! Sem se bala vse hujšega, je rekla Čička, ko so ji obesili moža.«

Trdno vero, neomajno zaupanje vase, železno voljo mora imeti gospodinja, da ohrani sebe in svojce. Viharji časa se ne bodo polegali še dolgo.

Lea Fatur.

Pisano polje.

Obisk v haremu.

Anica Kosova.

Tako skrivnostne so se mi zdele Turkinje, ko sem jih prvič videla, da sem težko čakala prvega obiska pri njih.

Temno zavita postava gre mimo tebe, le malo spoznaš poteze obraza pod gostim zagrinjalom in le redko opaziš soj oči.

Radovedna, s strahom v srcu sem prestopila prvič prag turške hiše. Ženo najuglednejšega in bogatega bega sem obiskala v družbi z odlično gospo.

Hiša begovice je velika, obdana z debelim zidom; le vrhovi breskev gledajo preko zida na cesto. Begova hiša stoji zraven; loči jo od begičine hiše vrt in zid.

Odprla nama je čedna, mlada Turkinja ter naju peljala v veliko sprejemnico; ta je za ugledne in tuje goste. Druga, manjša, v kateri sem bila pozneje, je preprostejša, a prijaznejša; ima okna na vrt; prva pa na cesto in ta so strogo zamrežena, kar dela sobo temno in neprijazno.

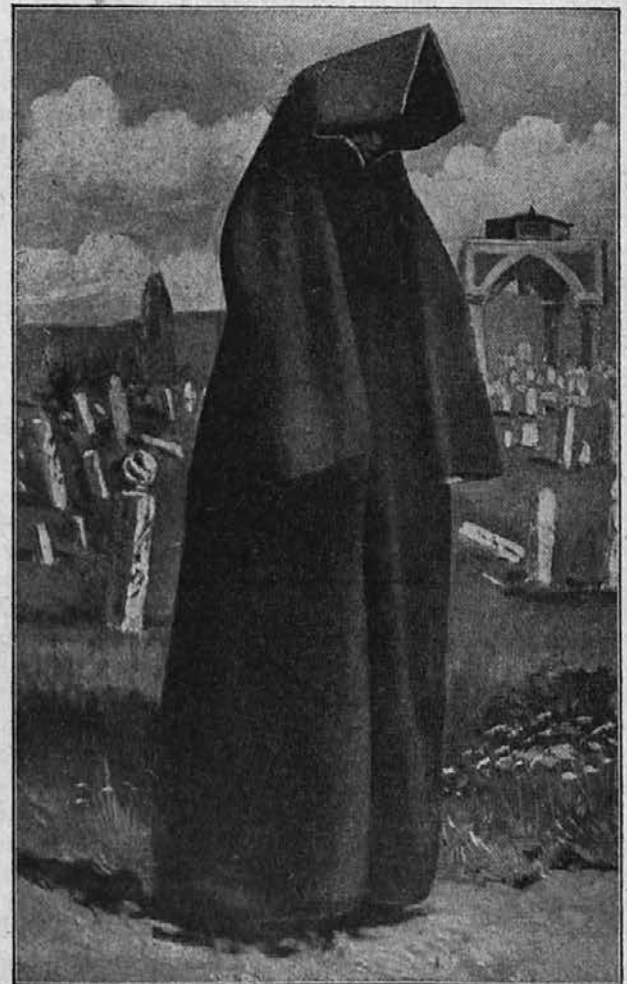
Sprejemnica je visoka, lepa soba; strop, stene so slikane v nerazločni barvi; le velike cvetlice, arabeske in napisi — molitve — v njih jeziku se razločujejo. Okna so zastirta s prekrasnim brokatom, ki je ves trd od prahu in starosti. V enem kotu stoje rdeči žametni fotelji, tam dragocena preproga zelenkaste barve, tu zopet ena kričeče rdeča. V drugem kotu je veliko pozlačeno stojalo z brušenim ogledalom, menda nikoli rabljenim, pokriva ga plast prahu. V kotu je preprosta, glinasta peč, zraven nje izredno lepa, pozlačena mangala, to je do štirideset centimetrov visoko stojalce, okrašeno s cvetlicami, ročno delo; na njem je skledi podobna posoda. V to posodo devajo žerjavico, da segrevajo sobo, tu kuhajo kavo. Pred fotelji stoji šestoglasta mizica iz slonovine, vložena z opali. Krasota je, ki se je človek ne more nagledati. Vse je dragoceno, a vse tako neskladno.

Hanumi (to je turška gospa) smo prijavljeni; toda treba je čakati, da si uredi toaleta; traja 15 minut!

Vrata se odpro. Prvič gledam v obraz Turkinji; prihaja proti meni, roko drži na srcu; gospa, ki je prišla z menoj, me predstavi. Poklonimo se ena drugi. Sedemo.

Prišla sem s čuvstvom usmiljenja v srcu; prvi vtis ga je pa izbrisal. Pred mano stoji visoka, močna, starejša žena z lepimi potezami in majhnimi, poševno ležečimi, črnimi očmi. Radovedno me ogleduje, morda je bila njena sodba o meni povoljna; vstala je in mi podala roko, kar ni navada.

Razgovor se je začel; vsakdanjosti. Jaz sem molčala in iskala v njej ono zagonetno, skrivnostno tajnost, ki sem jo pričakovala. Toda ničesar skrivnostnega ni na njej. Žena je! Oblečena je zelo slikovito. Iz težke, rožnato-bele svile so njene dimije (to je neka vrsta bogato nabranih hlač, ki jih nosijo Turkinje in jim segajo do gležnjev). Bluza, podobna našemu kroju, je iz temnordečega dragega blaga, vsa okrašena z vezanimi motivi, ki so zelo lepo ročno delo. Izdelujejo ga revnejše Turkinje. Lase je

Turkinja.

imela spletene s svilenim trakom v dve kiti, na glavi pa tanko, zelo pisano, svileno jemenijo (ruto), ki si jo zavezuje za tilnikom in ji pada s kitami vred po ramenih čez pas. Krog čela na ruti pa za okras prišit cekin do cekina.

V ušesih je imela krasna, velika uhana v obliki zvezde in polumeseca, sestavljena iz samih diamantov. Starinsko delo. Uhana sta pritrjena na dve tanki zlati verižici, ki sta za tilnikom speti. To pa zato, da uhanov ne izgubi. Vrat in prsi krasi najmanj tridesetstoki nizi biserov razne velikosti. Celo imetje!

Noge so ji gole, nežne, bele in tiče v rdečih, z zlatom vezanih copatkah, ki pokrivajo samo prste; gleženj in peta se vidita. Roke so izredno lepe in mehke — bel rožni list! Motili so me rdeči madeži na nohtih. Barvajo si jih z nekim kot opeka rdečim mazilom. Verujejo, da jih očuva «zla oka». Zahteva pa to tudi koran.

Postreže nam s slatkim iz rož in s črno kavo. — Slatko je vkuha sladkorja in rožnih listov, zelo fina in okusna slaščica, in Turkinje ga umejo izvrstno pripravljati. — Bajе pa je ta navada, ponuditi gostu slatko, posneta od pravoslavni. Slatko se sme zajeti z žličico le enkrat iz ponujene skledice; nato se naredi iz čaše, ki jo obenem ponudijo, požirek vode. Potem pride črna kava.

Skuhala jo je pred nama v žerjavici na mangali. Pijemo jo iz fildžanov, to so majhne okrogle skodelice brez ročkov. Žličice za kavo so majhne, a zlate, okrašene z zvezdo in polumesecem. Kava je izvrstna. Hanuma streže samo najuglednejšemu gostu, služkinja drugim. Služkinja sedi z gosti, navadno je zaupna oseba Hanume ter jo povsod spremlja.

Ponudi cigarete. Slučajno nismo kadilke, tudi sama Hanuma ne kadi, kar je redek slučaj; Turkinje vse zelo mnogo kadé.

Pr eden sva se poslovili, nama je razkazovala sobe. Sedem jih je. Spalnica in druga sprejemnica sta zanimivi. Visoka, neprijazno slikana soba, okna zamrežena, brez zaves, krog in krog ob steni «sečije», to so ozke klopi, mehko prevlečene in pokrite s preprogo. Za naslonjalo so blazine iz kričečega blaga. Na teh sečijah spe; blazine so za zglavnike, rjuho spodaj, odejo na sebi. V kotu je mangala iz bron, ob njej majhna stolica, na njej umivalnik, na žeblju poleg umivalnika brisača in spalnica je opremljena. Druga sprejemnica. Stene in strop sobe so svetloplavo poslikane, z zlatimi zvezdami in polumeseci posejane. Zopet sečije in blazine, a tu vse črn baržun, bogato z zlatom vezen. V kotu je zopet pozlačena mangala, a tla so pokrita z veliko perzijsko preprogo, neprecenljive vrednosti. — Toda na tej dragoceni preprogi je — umazana plahta, na kateri se suše orehi!!

Tudi v kuhinji sem bila. Zelo je preprosta. Ognjišče je kar na tleh in posoda leži razmetana naokoli. Loncev nimajo, le kotličke; ponve so pa plitve, široke, brez ročajev, v teh pekó meso in testo. Pokrivajo jih s pokrivalko in devajo v vroč pepel. V kotu stoji več kot en meter dolg, gladek drog, s katerim valjajo testo. Zelo mi je ugajal vrč »ibrig«, v katerem nosijo in hranijo vodo. Ti vrči so bronasti in zelo lepo izdelani.

Obiskala sem kesneje tudi revnejše; povsod enaki običaji, povsod kričeče barve.

Turkinje žive zelo samotno življenje. Dobre matere so, a slabe vzgojevalke. Šestletni sinček je že gospodar v hiši in mati ga brez ugovora sluša. Žena ne sme imeti volje nobene, mož je duša in telo v hiši. Zdelo se mi je, da bi jo prijela za ramena in jo vzdramila iz tega praznega življenja, dokazala bi ji, da je tudi ona človek in da je suženjstva že davno konec. Neka gospa je to poskušala, a takoj so se ji zaprla vsa vrata v turške hiše, možje so ji

zabranili vstop. A sicer so mi bile zelo ljube te revice; dobrodušne so in odkritosrčne ter nepokvarjene kot otroci.

Precej rade opravljajo — sestre naše so — in vse smo pramatere Eve hčere! Petek je njihova nedelja. Tedaj »hodajo«, tako imenujejo svoje medsebojne obiske. Tudi k meni so nekoč prišle, kar pet; prestrašila sem se, kam bodo sedle, pa je bil strah nepotreben — sedle so na tla. Lepo jih je bilo gledati sedeče s prekrizanimi nogami. Ta mlada lica, slikovita obleka, pestra slika — šopek pisanih rož!

Petje ljubijo, imajo otožne melodije v molih, pojejo zelo visoko, s stisnjenim grlom in zategujejo. Rada sem jih poslušala in ž njimi kramljala, čutila sem, da so mi hvaležne, ki jih razumem, ko so otroško vesele in da jih razumem, ko v njih očeh poiğrava solza.

Te vtise imam iz malega bosanskega mesta. V Sarajevu so Turkinje modernejše, bajе imajo moderne opreme in celo postelje po sobah. Tudi na ulici so elegantne, okretne in nosijo krilo. Zastrte so s prozorno tenčico, da se natančno razpozna oblika obraza in barva oči.

Gotovo so tudi bolj izobražene kot moje znanke z dežele; da li so tako skromne in prisrčno naivne — ne vem.

Nove knjige.

Slovenska ljudska prosveta in kulturna organizacija.¹

Spisal Fran Erjavec. Lep in visoki razmah slovenske književnosti in umetnosti bi bil nemogoči brez široke in globoke ljudske prosvete ter brez vztrajne in urejeno zasnovane kulturne organizacije, na katerih temelji danes tudi vsa notranja sila in moč Slovenstva. Kar navdaja Slovence z upravičenim ponosom ter zasluženom samozavestjo, je pa to, da so si ustvarili vso svojo ljudsko prosveto in kulturno organizacijo v razmeroma najtežjih okoliščinah skoro brez vsake državne pomoči s a m i i z s e b e v času kratkih dveh, treh rodov, in sicer tako, da se ne morejo v tem pogledu meriti z njimi niti mnogi večji in bogatejši narodi, ki so uživali mnogo večje narodne svoboščine ali pa imeli celo lastne države.

Sicer je bilo v slovenskih deželah že od najstarejših časov živahno kulturno življenje, kajti skoro v vseh večjih mestih je zaradi ugodne zemljepisne lege cvetela trgovina. Sinovi bogatega meščanstva so posečali v velikem številu nemške, še bolj pa italijanske univerze ter prinašali domov kulturne vplive. Poleg tega so prihajali v slovenske dežele v velikem številu tudi tuji, nemški in italijanski, umetniki ter se za krajši ali daljši čas ustavljali v slovenskih mestih, kjer so (poleg domačih cehovskih umetnikov) gradili monumentalne stavbe, izvrševali slikarska in kiparska naročila ter uprizarjali gledališke predstave. Toda ta kultura je imela po pretežni večini nemško-italijanski pečat, ker je živela skoro samo v pomenčenih in poitalijančenih mestih, med slovenski narod, ki je živel zunaj na kmetih in obdeloval v potu svojega obraza zemljo tujemu graščaku, pa ni prodrla. Slovensko plemstvo je izginilo že v srednjem veku, slovenskega meščanstva pa do srede preteklega stoletja sploh ni bilo.

¹ Ta razprava je vzeta iz knjige »Slovenski«, ki jo je spisal Fran Erjavec in izide v kratkem v založbi Jugoslovanske knjigarnе v Ljubljani. Ker je to doslej pri nas edini sistematični pregled naše ljudske prosvete in kulturne organizacije, na kateri smo lahko Slovenci po vsej pravici najbolj ponosni, ga podajamo s tem tudi našim čitateljem v prepričanju, da jim s tem le ustrezemo. Obenem pa že sedaj opozarjamo tudi na knjigo samo, o kateri bomo obširneje poročali takoj, ko izide.

Ker torej kmet ni imel odkod črpati svoje izobrazbe, ni nič čudnega, da je ostalo slovensko ljudstvo v prejšnjih stoletjih na precej nizki kulturni stopnji. Edini stan, ki je vsaj nekoliko skrbel za ljudsko prosveto, je bila nižja duhovščina. Ta je vzdrževala po nekaterih večjih krajih preproste šole, kjer so se učili nekateri posamezniki brati in le redki tudi pisati. Le-te šole so omogočile tudi živahni razvoj protestantske književnosti v drugi polovici XVI. stoletja.

Prvo večjo podlago za napredek slovenske ljudske prosvete je ustvarila cesarica Marija Terezija s svojo znamenito šolsko reformo (leta 1774). Ta šolska reforma in pa živahno pospeševanje šolstva za francoske okupacije (1809 do 1813) sta rodila ta dobri sad, da se je naučilo slovensko ljudstvo čitati in pisati. Žal le, da razen nabožnih knjig ni imelo ljudstvo tedaj še skoro ničesar, kajti policijska tedanja vlada je skoro popolnoma onemogočevala tudi vsako jačjo kulturno udejstvovanje. Slovenska literatura je bila zatirana, ustanavljanje društev prepovedano, ustanovitev slovenskega časopisa so pa zavlačevali leta in leta, dokler se končno vendarle ni posrečilo, da je dobila »Kranjska kmetijska družba« na vztrajno prizadevanje nadvojvode Ivana I. 1843 dovoljenje za izdajanje »Kmetijskih in rokodelskih Novic«, katerih uredništvo je prevzel dr. J. Bleiweis.

Znamenito leto 1848 je pa prineslo končno tudi Slovencem politično in gospodarsko osvobodjenje. Sicer je nastopila v petdesetih letih velika reakcija, a že v naslednjem desetletju je dobila Avstrija parlamentarizem in ustavo, ki je vsaj po zakonu tudi Slovencem jamčila za razne politične svoboščine in za enakopravnost. Po ustavi so prišle potem hitro še druge važne pridobitve, kakor zlasti moderni šolski zakon (1869—1872) itd., ki so omogočile Slovencem lastno delo na polju ljudske prosvete.

Ena najvažnejših teh pridobitev je gotovo omenjeni šolski zakon, ki je bil za svojo dobo zelo napreden. Na podlagi tega zakona so imele za nižje šolstvo skrbeti posamezne dežele z občinami, srednje in višje šolstvo je pa obdržala država. Umevno je, da so slovenske dežele kar tekmovala, katera si ustvari boljšo šolsko organizacijo. Tedaj so dobili povsod razen na Koroškem svoje slovenske osnovne šole. Srednje šole so ostale izprva še nemške, a polagoma je (v sedemdesetih in osemdesetih letih) prodirala slovenščina tudi vanje, tako da so si do vojne priborili slovenske nižje in dvojezične višje gimnazije. Leta 1905 je bila ustanovljena v Št. Vidu nad Ljubljano prva popolnoma slovenska gimnazija, l. 1912 pa je bila popolnoma poslovenjena še goriška gimnazija. Imeli so tudi precej strokovnega šolstva. Vkljub trdovratnemu odporu vladajočega nemštva so si priborili Slovenci (razen na Koroškem) prav lepo šolstvo po številu in po kakovosti.

Tako je kazala šolska statistika na slovenskem ozemlju pred vojno naslednjo sliko:

Vrsta šol	Število šol	Število razredov	Število učencev
Slovenskih osnovnih šol	907+84 ²	2600+180 ²	—
gimnazij ³	16	—	3344
realke	6	—	765
obrtnih nadaljevalnih šol	41	—	2500

² Dvojezične šole (razredi) na Koroškem, dejansko pa nemške, kajti tam se je uporabljala slovenščina le prve mesece.

³ Gimnazije in realke so vpoštevane tu one, ki so prihajale v poštev za slovenske dijake, v resnici je bilo na slovenskem ozemlju srednjih šol še več.

Te številke se nanašajo seveda samo na tedanji avstrijski del slovenskega ozemlja, kajti beneški in prekmurski Slovenci niso imeli nobenih slovenskih šol, dočim so si jih pa vzdrževali nekaj ameriški Slovenci pri svojih slovenskih cerkvah.

Po prevratu jim je bilo treba to šolstvo le še nekoliko dopolniti in reorganizirati zlasti glede učnih načrtov. Danes Slovenci lahko z mirno vestjo trdijo, da nima take šolske organizacije kot Slovenija prav nobena druga pokrajina v Jugoslaviji. (Slovenija šteje 8.7% celokupnega jugoslovanskega prebivalstva, na njenem ozemlju pa je 12.3% vseh jugoslovanskih osnovnih šol, 17.9% vseh jugoslovanskih učiteljev in 18.3% vseh jugoslovanskih osnovno šolo obiskujočih otrok.) Najglavnejša povojna pridobitev na šolskem polju je vsekakor univerza, s katero so Slovenci kronali svojo šolsko organizacijo. Kakšno je slovensko šolstvo v Jugoslaviji danes, nam predočuje najlepše naslednja statistika (z dne 31. decembra 1921):

Vrsta šol	Število šol	Učnih moči	Učencev
Osnovne šole	822	3003	171.046
Meščanske šole	33	218	5.054
Human. gimnazije	5	103	1.862
Realne gimnazije	8	156	2.405
Realke	2	63	1.154
Učiteljske pripravnice	7	92	910
Trgovske šole	5	66	767
Trgovske nadaljevalne šole	7	35	540
Šola za slepce	1	4	24
Šola za gluhoneme	1	10	89
Državno vzgojevališče	1	4	40
Skupaj	892	3756	183.891

Poleg teh šol deluje še dolga vrsta otroških vrtcev, moderna tehniška srednja šola (s 650 učenci), 42 obrtnih nadaljevalnih šol (s 3800 učenci), 9 stalnih gospodinjstkih tečajev, univerza z vsemi petimi fakultetami, več glasbenih šol, konservatorij, več trgovskih tečajev, trgovska akademija in nekaj drugih manj važnih šol. Leta 1911 je bila ustanovljena na dr. Krekovo pobudo tudi gospodarska in zadružna šola (druga v Evropi), ki jo je vzdrževala dežela Kranjska, a je med vojno žal prenehala. Vse te šole skupno poseča okroglo 200.000 učencev in učenk. To znači, da obiskuje trenutno ta ali oni pouk skoro 20% slovenskega naroda v Jugoslaviji. Te številke govore same dovolj glasno o smislu, ki ga ima slovenski narod za šolstvo. Slovensko ljudstvo hrepeni po izobrazbi in za izobrazbo se ne straši nobenih žrtev.

Žal, da se slovensko šolstvo tudi na drugem slovenskem ozemlju ni tako lepo dvignilo, temveč je celo nazadovalo. Tako je bilo v slovenski Italiji l. 1921 slovenskih osnovnih šol samo 285 s 765 razredi, 705 učitelji in 46.061 učenci. Za slovenske srednje šole se bje v Italiji še ljut boj in so šolske razmere še povsem neurejene, tako da ni mogoče podati točnih statističnih podatkov. Velik del italijanskih slovenskih dijakov pa študira na srednjih in visokih šolah v Sloveniji.

Slovensko šolstvo na Koroškem je bilo po plebiscitu vkljub jasnim določbam sanžermenske mirovne pogodbe popolnoma uničeno, tako da ni danes na Koroškem in ne na nemškem Štajerskem nobene slovenske šole več, temveč le par dvojezičnih (nemško-slovenskih). Prepovedano je ustanavljanje zasebnih slovenskih šol ter so bile zatrte tudi že poprej obstoječe.

Vseh slovenskih osnovnih šol (brez ameriških) bi bilo danes nekaj nad 1000 z okroglo 220.000 učenci in 3700 razredi.

Umevno je, da se je moral ob takih razmerah dvigniti nivo ljudske prosvete jako visoko. To nam najjasneje dokazuje število analfabetov, ki je znašalo leta 1910 samo 14,65%. V tem oziru so bili v Avstriji pred Slovenci samo Čehi, Nemci in Italijani, kakor nam kaže naslednja statistika analfabetov med posameznimi narodi Avstrije.

Pri Čehih	2:38 %
» Nemcih	3:12 %
» Italijanih	10:30 %
» Slovencih	14:65 %
» Poljakih	27:36 %
» Madžarih	36:39 %
» Rumunih	60:39 %
» Rusinih	61:03 %
» Srbohrvatih	63:67 %

Povprečno v Avstriji 25 %

(Dalje prihodnjic.)

Prvi plamenj. Sedem pesmi za mešane in moške zборе. Izdala in založila »Učiteljska zveza slovanskih učiteljskih društev« Julijske Krajine. Trst, 1923. Tiskala tiskarna »Edinosti« v Trstu. — Pevski zbor »Učiteljske zveze« je s pričujočo izdajo obogatil našo glasbeno literaturo s skladbami stalne umetniške vrednosti. Zunanja oblika preseneča po razkošni, umetniško-okusni opremi. V zbirki so zastopani s svojimi prvovrstnimi deli sami slovenski skladatelji, po večini Primorci. Vsebina je razdeljena v dva dela. Prvi del obsega tri pesmi ter bi jih lahko imenovali: Pesmi bolesti. Drugi del pa štiri, ki bi jim rekli: Pesmi življenja.

Prva je »Otroci molijo« (O. Župančič), ki jo je uglasbil tržaški skladatelj Ivan Grbec. To je globoka, kompozitorsko zanimiva skladba, ki se je ne bomo nikoli naveličali. Mestoma je naravnost pretresljiva, kakor pri besedah »s križa bi se snel« na koncu prvega dela.

Stanko Premrl je v skladbi »Zakaj« močno izrazil hrepenenje po jugu. V largo fortissimo je dramatični višek skladbe, ki se bo zelo priljubila pevskim zborom.

»Vstajenje« — tretja v zbirki — je najdaljša. Skladatelj Emil Komel se nam je s tem mešanim zborom predstavil kot globokega, temeljitega in muzikalno zelo izobraženega umetnika. Skladba je globoko zamišljena, vodilni motiv spretno izrabljen. Mestoma se pozna Beethovenov in Wagnerjev vpliv, ki pa ne škodi izvirnosti umetnine.

Vinko Vodopivec je uglasbil na besedilo Silvina Sardenka »Pričakovanje« kratek mešan zbor, ki nima bog ve kakšnih zahtev, vendar pa je tudi ta skladbica dobra in precej težavna.

»Kam si šla, radost moja« (Cvetko Golar), moški zbor Janka Ravnika, je v srce segajoča, resna pesem, ki jo je že nagradil »Ljubljanski Zvon«.

»Zeleni Juri« (Oton Župančič) je mešan zbor prof. Vasilija Mirka. Trdna skladba zmerne šole, vendar izvirna in nikakor ne dolgočasna. Prof. Vasilij Mirk je temeljit in ljubi tudi v umetnosti zlato sredo.

Zbirko zaključuje »Narodna« (po besedilu Cvetka Golarja), ki jo je uglasbil naš znani Emil Adamič za mešan zbor. Adamič je tako izvrstno in izvirno obdelal motiv srbskega plesnega kola, da si boljšega ne moremo predstavljati. Ta skladba se bo silno priljubila, zakaj tako živahna je in prisrčna, da imamo malo takih.

Pričujoča zbirka je dokaz o življenjski sili naše glasbene umetnosti. Klavirski mojster in pevovodja Srečko Kumar je s srečno roko izbral šopek dehtečih

cvetk na našem glasbenem polju ter podal krasno darilo našim pevskim zborom. Tudi glede na skrajno nizko ceno se more imenovati ta knjiga pravo darilo.

Treba je izreči priznanje g. J. Ribičiču, ki je preskrbel vse potrebno, da je izšla knjiga v tako okusni in bogati opremi. Če povem še to, da je g. Ribičič vse skladbe z lastno roko napisal, tedaj mu nihče ne bo odrekal priznanja za njegovo pridnost in nesebično požrtvovalnost. Zaradi tega mu smemo pač izpregledati nekaj tiskovnih napak, ki pa niso takšne, da bi mogle skaziti to krasno izdajo, o kateri za trdno pričakujemo, da ni zadnja.

Zbirko prodaja: Uredništvo »Novega roda«, Via Fabio Severo 25/I.; »Prosveta« Via Fabio Filzi 9; Jelica Čok, Katinara; Katoliška in Narodna knjigarna v Gorici.

Ivan Vouk.

Ob tihih večerih. Ksaver Meško. Ljubljana, 1923. Založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Ko je Meško leta 1904 zbral in izdal te svoje najboljše in najnežnejše novele, so vzbudile veliko zanimanja. Dva tabora sta se tedaj prepirala o tej knjigi: mladina, zlasti ženska, je uživala in vsa srečna sanjala te lepe pesnikove sanje; starejšim pa so bile premehke, prenežne in presanjave. Od ene plati hvala brez konca, od druge skoro da odklanjanje. Naj opozorim na dve sodbi, ki sta bili pravični. Ivan Cankar je nekoč vprašal: »Ali je Meškova duša resnično taka, kakor piše?« Medved: »Res!« Cankar: »Potem piše prav in dobro.« Krek: »Nocoj sem bral »Tihe večere«. Veruj mi, take mehke sanje so človeku kar potrebne včasih. Lepe so.« — Naše prepričanje stoji danes tako trdno kot tedaj, da je to najboljšje Meškovo delo. Vse je ena sama mehka, otožna pesem, živo doživeta, iskreno in odkritosrčno povedana. In prav ta iskrenost je bila pred dvajsetimi leti pravi dogodek pri nas. In kakor je takrat zgrabila nežno čustvujoča srca in ji niso bile hladne celo močne, moške prsi, tako bo tudi ta druga izdaja našla pot tja, kjer zveni v srcih mladosti še ista struna in bo brnela do konca dni. — »Tihi večeri« so zaeno tudi dokaz, da je v vsakem resničnem pesniku pravzaprav le ena struna, ki je res njegova in nova. Ko ta zazveni, poslušne zavzeto ves narod. Ko pa ta odpoje, so redno vse druge le medel odmev prve, a ne več tako žive in ne več uživanja tako vredne.

F. S. F.

Naše slike. Opozarjamo na priložo L. Firlejeve slike »Daj nam danes naš vsakdanji kruh«. V prihodnjih številkah priobčimo še dve prošnji: »Zgodi se tvoja volja« in »Odpusti nam naše dolge«. Vse te velike slike so v monakovski stari pinakoteki. Zaeno odgovarjamo tudi naročnici M. G. v L. Vi želite v »Mladiko« še več podob. Vaše želje so tudi želje uredništva in založništva. Skoro gotovo pa je Vam in tudi mnogim drugim neznano, kako silno drage so podobe. Za vsako podobo moramo dobiti dobro fotografijo, ki takoj stane dokaj kron. (Fotografija današnje priloge stane 100 kron!) Če pa je rizba, torej ročno delo slikarja, stane še mnogo več. (200—800 kron.) Nato je treba napraviti po sliki šele klišé. Vsak kvadratni centimeter klišéja stane pa najmanj 1 Din, redno še več. Sedaj si sami lahko izračunate, kako ogromne vsote zahtevajo slike. Samo klišé za eno stran stane nad 2000 K! Če primerjate ploskev vseh slik v vsaki številki, boste umeli, da je tudi to število slik ob tej nizki naročnini prav pravo razkošje. Z veseljem bomo prinašali več podob, ko bo mogoče zvišati naročnino, ali tedaj, ko pridejo ugodnejši časi.

Anekdote.

Pravkar je dotiskana prof. V. Šarabona knjižica: *Zgodovinske anekdote*, 2. zvezek. Iz nje navajamo nekaj dogodbic.

Protekcija. Nekemu dunajskemu mesarju je ušel bik in je dirjal naravnost na cesarski dvor. Cesar Franc Jožef bi bil rad vedel, kaj porečejo hudomušni Dunajčani o tem, in je vprašal nekoga, kaj govorijo.

»Ali smem biti odkritosrčen?«

»Seveda bodite. Prav to hočem!«

»No, Veličanstvo, pravijo, da je to prvi bik, ki je brez protekcije prišel na cesarski dvor.«

Dvanajst apostolov. Po eni svojih najslavnejših bitk v Italiji je vkorakal Napoleon v neko mesto l. 1796. Bil je še mlad, 27 let star, vzgojen v jakobinski šoli, brez prave sodbe in razsodnosti o institucijah katoliške cerkve ter o tem, kaj sme in česa ne sme.

Predstojniki tamošnje cerkve so se mu predstavili in so ga prosili: »General, branite naših dvanajst apostolov!«

»Ali so leseni?«

»Ne, general, srebrni so, iz čistega srebra.«

»Iz čistega srebra? No, potem jih ne bom samo branil, ampak jim bom celo pomagal, da bodo izpolnili svoje poslanstvo. Jezus jim je rekel: »Pojdite po svetlu!« Tudi jaz jim rečem tako.« In poslal jih je v Pariz v državno kovačnico za denar, da tako res pridejo med svet.

Pozneje bi tega ne bil napravil.

Nerazjasnjena skrivnost. O Marku Twainu smo že parkrat govorili. Ena najboljših njegovih je bila pa ta, kako je odslovil nekega časnikarja, in bi ga bilo dobro v tem posnemati.

Časnikar je bil prišel, da bi spraševal velikega humorista (dovtipneža) o posameznostih njegovega družinskega življenja.

Začel je: »Ali ste Vi edini otrok? Ali imate še brate in sestre?«

»Nato se žalibog ne morem spomniti.«

»Kaj? Ali ni ona podoba na steni, ki Vam je tako podobna, slika Vašega brata?«

»Da, da, sedaj se mi je nekaj posvetilo. To je William, ubogi William, ubogi Bill, kakor so ga imenovali.«

»Ali je mrtev?«

»Gotovo, oziroma, jaz vsaj mislim, da je. Neka skrivnost je vmes. Bila sva namreč dvojčka, umrl Bill in jaz. Nekoč, stara sva bila šele štirinajst dni, so naju v kopeli zamenjali. Eden od naju je potem umrl, a mi ne vemo kdo. Nekateri pravijo, da je umrl Bill, drugi pa, da sem umrl jaz. — Sedaj Vam bom pa povedal še drugo skrivnost, ki še do danes ni pojasnjena: Eden od naju je imel na levi roki zelo vidno vrojeno znamenje; to sem bil jaz, in ta otrok je umrl. Jaz torej nisem jaz; vsaj ne vem ne, če sem res jaz ali sem moj brat.«

Medtem je bil časnikar že davno pograbil neopaženo svoj klobuk in se je prav na tihem splazil skozi vrata.

Reger in kritik. Maks Reger (1873—1916) je bil eden največjih skladateljev tedanjega časa. Kritiku, ki je neko njegovo novo skladbo slabo ocenil, je pisal tole dopisnico: »Zelo spoštovani gospod! Sedim v najmanjši sobici svoje hiše in berem Vašo kritiko. Sedaj jo imam še pred seboj...«

Odklonitev rokopisov na Kitajskem. Kitajski uredniki so zelo rahločutni in nočejo nikogar žaliti. Če zavrnejo kak rokopis, odgovor tako osladkajo, da se čuti dotični še zelo počaščena. Poglejmo, kako odgovori urednik pošiljatelju odklonjenega rokopisa:

»Slavni brat solnca in meseca! Poglej na tvoje sužnja, ki se valja pred tvojimi nogami, ki poljulja tla pred teboj in ki prosí od tvoje usmiljenosti milosti, da živi in govori.«

Vzhičeni smo brali tvoj rokopis. Pri ostankih naših pradedov ti prisegamo, da še nikdar prej nismo brali takega mojstrskega dela. — Prisega pri ostankih pradedov je pri Kitajcih največja rotitev. — Če bi mi tvoje delo natisnili, bi nam Njegovo Veličanstvo cesar zapovedal, da se moramo odslej za vse večne čase ravnati po njem; zapovedal bi nam, da ne smemo nikdar več ničesar natisniti, kar bi ne bilo enako tvojemu delu. In tako bi morali čakati gotovo deset tisoč let na kaj podobnega.

Zato ti pošiljamo trepetaje tvoj rokopis nazaj in te prosimo deset tisočkrat za odpuščanje. Poglej mojo roko pri tvojih nogah, roko tvoje sužnja!«

Napačno razumel. Ko je skladatelj Karel Maria Weber dokončal svojo opero »Freischütz«, jo je poslal Beethovenu, hoteč zvedeti njegovo sodbo. Beethoven je skladbo pregledal in jo je poslal nazaj s kratko pripombo in nasvetom, naj Weber ne piše nobene opere več.

Weber je bil pričakoval, da ga bo Beethoven pohvalil, in ga je zato ta odgovor precej ozlovoljil. Kmalu nato sta prišla z Beethovenom skupaj in ga je vprašal, če je »Freischütz« res tako zanič, da mu da mojster tak svet.

»Tako zanič?« se je čudil Beethoven; »ne, prav narobe. »Freischütz« je tako dober, da po mojih mislih ne boste zložili nobene take opere več.«

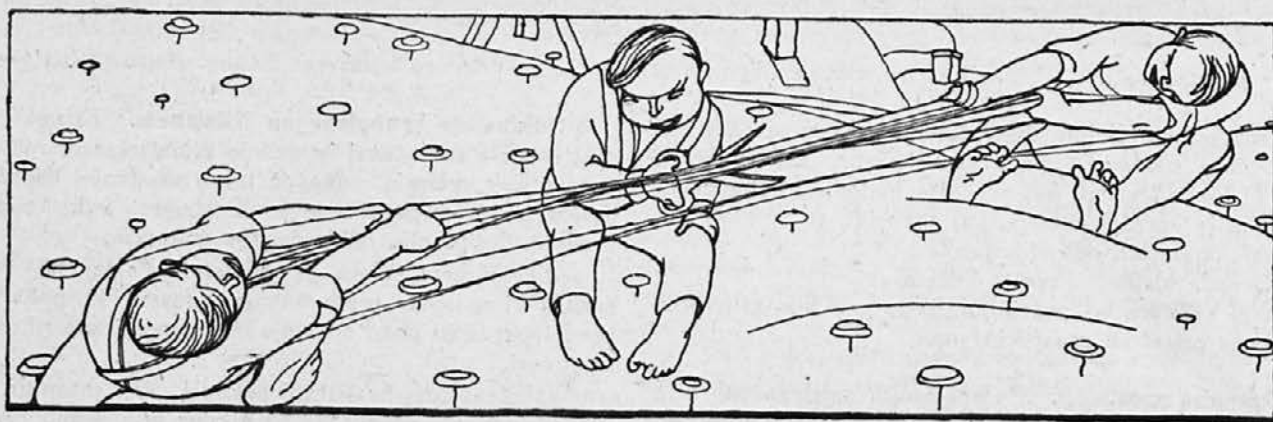
Nevljudni mesec. Slavni zvezdoslovec Cassini je povabil nekoč v Parizu več prijateljev, da jim pokaže in razloži lunin mrk. Med povabljeni je bila tudi dama visokega rodu, ki se ji pa prav zbog tega rodu ni zdelo vredno priti ob pravem času. In res prišumi, ko je bil mrk že pri kraju. Vsi ji izrazijo globoko obžalovanje, ker je zamudila nekaj tako zanimivega; ona se pa zmagoslavno smeje in reče: »Za mene bo gospod Cassini mrk že še enkrat nanovo pokazal in razložil.«

Massenet in Saint-Saëns. Jules Masseneta (1842 do 1912), znanega francoskega komponista oper, so imenovali v neki družbi prvega francoskega glasbenika. Majal je z glavo in rekel: »Ne, prvi glasbenik je Saint-Saëns. Kako čudovit umetnik, kako velik in vzvišen talent je on!«

Začuden je rekel eden od navzočih pevcev: »Kako! Vi hvalite Saint-Saënsa. Ali ne veste, kako je strgal Vašo »Ariadno« in kako odreka Vaši glasbi sploh vsako vrednost?«

»Ali je res to naredil?« je vprašal Massenet in se ironično smejal. »No, to nič ne dé. Kadar govoriva midva drug o drugem, zmeraj rečeva prav nasprotno, kar misliva.«

ZANJKE - UGANKE - MEH ZA SMEH -

Za smeh.

Pogovor modernih veljakov.

Spehar: »Kaj dela ta človek vsako opoldne pred našo prodajalno?«

Svinjski mešetar: »Kosil!«

Spehar: »Kosi? Se enega «kovača» ni zakupil pri meni!«

Svinjski mešetar: »Pri tvoji kuhinji se zastonj naduha klobas in pečenke, doma pa se naje v oblicah krompirja.«

Spehar: »Prav mu je. Zakaj se pa ni ničesar izučil.«

Svinjski mešetar: »Tako je. Pa mu pravijo profesor in ne zna nobenega profesijona.«

Pri brivcu.

Gost, ki čaka: »Ali se nič ne bojite, da bi Vas brivec vrezal?«

Gost, ki ga brije: »Nič, saj ne bom jaz zaprt, ampak brivec.«

Vrnil mu je.

Krčmar: »Tu je naročena goska. Povem Vam, da se lahko odkrijete pred njo.«

Gost (ko jo pokusi): »Da, da; starost se mora spoštovati!«

Židovski dovtipi.

Mali Salomonček je dobil vojaško uniformo, puško in sabljico in se je neprestano vadil vojake.

»Čuj«, je dejala Sara svojemu možu, »naš Salomon bo postal vojak.«

»Naj«, je dejal žid. »Saj je baje tudi Napoleon zapustil lepo premoženje, ko je umrl.«

Mali Izak je bil ves iz sebe nad mnogostevilnimi igračami, ki jih je dobil za božička. »Papa«, je vprašal, »ali tudi kristjani obhajajo božične praznike?«

»Oče, kaj leti hitreje, konj dirkač ali glob pismoša?«

»Če gresta oba peš, mislim da konj.«

David (očetu): »Kaj? To žensko naj vzamem za ženo? Saj ima že tri otroke!«

Oče: »Bodi pameten, sin. Če se poročiš z mlado, se ti tudi zgodi kaj podobnega, plačati boš moral babico in zdravnika, ona bo bolna, poslati jo boš moral v kopalnišče, nato bo zopet povila in na ta način nikoli ne prideš iz stroškov in sitnosti! Tu pa imaš vso stvar že opravljeno.«

Dosledno.

Oče (ko je nabil sina, ker je tepel sestrico). »Pepček, zapomni si: Kdor tepe šibkejšega, je surovina.«

Sin (jokaje). »Ate, ali naj poslej tudi tebi rečem surovina, ker si me pretepel, ko si močnejši od mene?«

Pouk in izvajanje obenem.

Služabnik, ki je svojega gospoda razžalil, je stal pred sodnijo. Bil je zaradi razžalitve tudi obsojen. Po končani razpravi se je obrnil k sodniku: »Prosim vljudno, če smem prositi za en pravnii pouk: ali se sploh ne sme gospodu reči osel?«

»To se razume; v nikakem slučaju!«

»Toda smem li oslu reči «milostivi gospod»?«

»To pa smete vsekdar!«

»No, tedaj — z Bogom, milostivi gospod!«

Dobro se pozna.

Učitelj: »Vse domače živali sem vam že imenoval: konja, vola, ovco, psa in mačko. Toda še ena je. Ali se je ne spomnite? Je umazana, se valja rada po blatu in se klati tudi po sosednjih dvoriščih? No, Tonček!«

Tonček (sramežljivo): »To sem pa jaz!«

Zakaj je hud.

Na nekem potovanju je odprl neki poročnik svoj kovčeg in pričel razkladati svoje brašno: jedačo in pijačo. Ponudil je nasproti sedečemu Judu gnjat: »Ali Vam je ljubo?«

»Hvala lepa! Judje ne smemo jesti prašičjega mesa.« Častnik je odprl steklenico: »Morda čašo vina?«

»Tudi hvala. Judje ločimo tudi pijačo čisto od nečiste!«

»In če bi imeli od žeje poginiti?«

»Tedaj pa je stvar drugačna. Če smo prisiljeni v to, nas stroga postava ne veže.«

Častnik je potegnil sabljo: »Zdaj pa pijte ali pa Vas prebodem!«

Jud je pil. Častnik se je opravičil: »Nekoliko nesramno sem ravnal; žal mi je. Ali ste hudi?«

»Hud sem, hud; pa še kako sem hud. Zakaj niste že pri gnjati potegnili sablje?«

Nevarno.

Neko mestno županstvo je napravilo sledeč oklic: »Gostilna pri N. se odda v najem. Najemnik sme goste sprejemati, prenočevati, klati in prehranjevati.«

Nehvaležen gost.

Znani šaljivec Safir je bil nekoč v Berlinu povabljen na kosilo k dami, ki je bila sicer precej obilega života, a ne preradodarna. Po skromni pojedini se obrne dama k svojemu gostu in ga vpraša: »Kdaj bi pa zopet radi pri meni kosili, ljubi Safir?« — »Najrajši takoj še enkrat,« odgovori prijazno Safir.

Uganke.

Uganka za otroke.

Ščurek v loncu, miška v moki,
koliko je cvetk na loki?

Prva cvetka glasno piska,

mene krutež glad pritiska.

Druga cvetka nam pozvanja,

meni se o medu sanja.

Tretja cvetka je rumena,

kje potica je medena?

Je četrta cvetka bela,

rada že bi deca jela.

Peta cvetka modrooka,

reži kruhek, naša roka!

Vse livade zelenijo,

naši se zobje blestijo...

Če imena cvetk ne veš,

na gostijo k nam ne smeš. *France Bevk.*

1. Kaj je prej, mož ali brada?

2. Kdo je po svoji materi hodil?

3. Leti kot tisoč drobnih ptic,
a nima lahkih perutnic;
po raznih krajih gre okrog,
oglej si ga, da nima nog;
leži do pomladanskih dni,
života pa nikoder ni.

4. Skače kakor kozel, vendar kozel ni;
v obleki hodi, vendar človek ni;
kaj naj to pomeni, kaj se tebi zdi?

5. Dvoje rogov, a nič nog —
kakšna sreča! —
Najmočnejša, če pomisliš,
a najbolj boječa.

6. Poznaš li trdno zidan grad,
ki strašno v burji trepeta,
buči, da daleč se razlega!
Na tisoč gostov v njem igra
in pleše, je in hodi spat
ter čaka, da dospé do brega,
ker roma grad iz kraja v kraj
ter gostje ž njim. Poznaš ga, kaj?

Domen.

7. Skrit pregovor.

(Domen.)

Marta in Olga Kežek

8. Zložna uganka.

(Domen.)

a, bo, ca, če, du, ed, fri, ha, ka, ko, li, o, na, na, na, ni,
naš, pi, ro, si, so, ta, to, ve.

Iz navedenih razlogov sestavi trizložne besede sledečih pomenov:

1. dan v tednu,
2. gozdna žival,
3. molitev,
4. italijansko mesto,
5. slovníško število,
6. bolezen starih ljudi,
7. del konjske noge,
8. del sveta.

Začetne črke povedo ime slovenskega lista.

9. Mreža.

	1.	2.	3.				
	a	a	a				
1.	a	a	f	f	g	g	i
	i		i				k
2.	k	m	m	n	n	r	r
	r		r			r	
3.	r	r	s	s	s	s	t
	t		t				ž

Razvrsti črke tako, da značijo navpične in vodoravne vrste:

1. slovenskega pesnika,
2. slovenskega pisatelja,
3. slovanskega državnika.

E—a.

10. Kvadrat.

(Domen.)

				j			
1.	a	a	a	A	A	a	a
2.	a	a	A	a	a	B	d
3.	e	E	e	g	g	g	H
4.	K	k	k	l	l	l	M
5.	n	N	n	o	o	o	O
6.	r	r	R	r	r	S	s
7.	s	s	t	T	U	u	v
				i			

1. Del glave; kmečko poslopje.
2. Pijača; reka v Jugoslaviji.

3. Kraj morja; nebesno telo.
4. Svetopisemska oseba; del telesa.
5. Zmrzla voda; del roke.
6. Zabela; žensko krstno ime.
7. Del noge; poljski pridelek.

Smer velikih črk pove ime ene zadnjih publikacij gofriških Slovencev.

Skrivalnica.

Rešitev ugank

v 4. številki.

1. Vsaka; nobena ga ne pusti doma, ko gre na lov.
2. Pokritega.
3. Ko pride mimo vic, poreče: »Pa moram res pogledati, če je morda Neža notri.« In pride v vice.
4. Konj in voz.
5. Lastovki v slovo.
6. Konjiček: Slovenskim sinovom naj v srce doni, da višje dolžnosti in slavnejše ni, ko za domovja čast, blagor in srečno rast delati, dokler naš Triglav stoji.

M. Semrajc.

Opomba. Ugank ni nikdo prav rešil.

Imena onih, ki bodo vse uganke prav rešili, priobčimo. Rešitev v zaprtem pismu mora biti do 15. vsakega meseca poslana: »Mladika«, Prevalje (za Jugoslavijo); »Mladika«, Gorica, via Carducci 4 (za Julijsko krajino); Izžrebani rešilec dobi za nagrado knjigo: »Prešernova čitanka«.